

โคลงสรรเสริญพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

กรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๔๖

โคลงสรรเสริญพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

กรมศิลปากร พิมพ์เผยแพร่
พุทธศักราช ๒๕๔๖

โคลงสรรเสริญพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์
พิมพ์ครั้งแรก จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม พุทธศักราช ๒๕๔๖

ขำนิโวหาร, พระ.

โคลงสรรเสริญพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
โลกย์.--กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร,
๒๕๔๖.

๑๕๐ หน้า.

๑. โคลง ๒. กวีนิพนธ์ไทย.

I. กรมศิลปากร. สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. II. ชื่อเรื่อง.

895.9113

ISBN 974 - 9527 - 18 - 6

ที่ปรึกษา :

นายสิริชัยชาญ ฟักจำรูญ

นายวีระ โรจน์พจนรัตน์

นางสาวคิระลีย์ ภูเพ็ชร

นางสมศรี เอี่ยมธรรม

นางทิพวัน บุญวีระ

อธิบดีกรมศิลปากร

รองอธิบดีกรมศิลปากร

ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอักษรศาสตร์

รักษาการผู้อำนวยการ

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

หัวหน้ากลุ่มภาษาและวรรณกรรม

บรรณาธิการ :

นางสาวธิดาเพ็ญ เข้มสว่าง

ต้นฉบับตัวเขียน :

กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก

สำนักหอสมุดแห่งชาติ

ปกหน้า :

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

พิมพ์ที่ :

บริษัท เอดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด

โทรศัพท์ ๐-๒๙๗๑๗๐๒๐ โทรสาร ๐-๒๕๒๒๒๔๓๓

“ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ”

คำนำ

หนังสือวรรณกรรมประเภทที่แต่งขึ้นเพื่อสรรเสริญพระเกียรติหรือส্তুติบุคคลสำคัญนั้นเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากความจงรักภักดี และความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณที่ผู้ประพันธ์มีต่อพระมหากษัตริย์หรือต่อบุคคลที่ได้รับการส্তুติเป็นสิ่งสำคัญกล่าวได้ว่าวรรณกรรมประเภทนี้เป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากมีเนื้อหาที่น่าสนใจเกี่ยวกับประวัติบุคคลและเรื่องราวอันเป็นประวัติศาสตร์ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยนั้น

หนังสือเรื่อง “โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์” เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ เนื้อความหลายตอนชี้ให้เห็นถึงประเด็นสำคัญทางประวัติศาสตร์ในรัชสมัยของพระองค์ เช่น การจลาจลในพระนครเมื่อปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระราชพิธีปราบดาภิเษก การสถาปนาและฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม รวมทั้งเรื่องราวและเหตุการณ์ที่

เป็นประวัติศาสตร์แต่ไม่ปรากฏในพงศาวดาร เช่น การได้กว้างเผือก
มาสู่พระบารมี เป็นต้น

กรมศิลปากรได้มอบหมายให้นางสาวธิดาเพ็ญ เข้มสว่าง
นักภาษาโบราณ ๕ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ เป็นผู้
ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ จากต้นฉบับของพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ ซึ่งกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์
ได้ทรงตรวจสอบชำระและตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๐ ในโอกาส
วันสงกรานต์ และเป็นหนังสือที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
นภาพรประภา ทรงประทานเป็นของตอบแทนให้แก่ผู้ที่เป็นภวายุรตน์
สงกรานต์ปีนั้น การตรวจสอบชำระครั้งนี้ได้เทียบเคียงกับสมุดไทย
๒ เล่มซึ่งเก็บรักษาไว้ที่กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุด
แห่งชาติ แล้วดำเนินการปรับปรุงต้นฉบับใหม่ทั้งหมด ทั้งได้ปรับ
อักษรวิธีบางส่วนให้ใกล้เคียงกับปัจจุบัน และได้พิมพ์สำเนาเอกสาร
โบราณจากต้นฉบับสมุดไทยทั้งหมดไว้ในภาคผนวกเพื่อให้ผู้สนใจได้
ศึกษาอักษรวิธีตามต้นฉบับเดิม ทั้งนี้ได้พิมพ์คำนำในการพิมพ์ครั้ง
แรกไว้ต่อจากคำนำนี้และจัดทำวิเคราะห์ตลอดจนคำอธิบายศัพท์
ท้ายเล่มเพื่อสะดวกในการศึกษาค้นคว้าด้วย

กรมศิลปากรหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรื่อง “โคลง
สรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์” จะ
อำนวยประโยชน์แก่นักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจในการศึกษา
วรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์โดยทั่วกัน

(นายสิริชัยชาญ พักจำรูญ)

อธิบดีกรมศิลปากร

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๕

คำนำในการพิมพ์ครั้งแรก*

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ได้ทรงพิมพ์หนังสือยอพระเกียรติพระเจ้าแผ่นดินเปนของประทานตอบแทนแก่ผู้ไปถวายรดน้ำสรงกรานต์มาหลายปีแล้ว ในคราวนี้ (พ.ศ.๒๔๗๐) ทรงพิมพ์โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ซึ่งเป็นหนังสือรุ่นเก่าที่แต่งกันในกรุงรัตนโกสินทร์นี้

หนังสือยอพระเกียรติพระเจ้าแผ่นดินนั้น จะเป็นผู้ใดแต่งก็ตาม ย่อมเปนประโยชน์แก่พงศาวดารมากบ้างน้อยบ้าง ตามภูมิรู้แลตามความเห็นของผู้แต่ง ถ้าเปนหนังสือที่แต่งในรัชกาลของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ๆ ความรู้อันผู้แต่งรู้เห็นด้วยตัวเองก็คงจะแจ่มแจ้งเข้าไปในหนังสือมากกว่าคำยอพระเกียรติพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งแต่งภายหลัง เปนต้นว่าเตลงพ่าย ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงแต่งยอพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรกว่า ๒๕๐ ปี จากวันที่สมเด็จพระนเรศวรสวรรคตนั้น ย่อมจะเปนการสรรเสริญโดยคาดคเนตามแบบฉบับอันเปนวิธียกยอพระเจ้าแผ่นดิน หาใช่จับเอาข้อความที่กรมสมเด็จพระปรมานุชิตทรงทราบโดยพระองค์เองมากล่าว อย่างที่ทรงแต่งยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่

* คำนำนี้ใช้อักษรวิธีตามฉบับพิมพ์ครั้งแรก

ส่วนโคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์นี้ ได้ชื่อผู้แต่งว่า “ขำนิโวหาร” ขำนิโวหารนั้นเป็นราชทินนาม จดกันไว้ว่านายขำนิโวหารบ้าง ขุนขำนิโวหารบ้าง พระขำนิโวหารบ้าง แลจะเป็นหมื่นขำนิโวหารก็ยิ่งได้ แต่ข้าพเจ้าคิดว่า เป็นพระขำนิโวหาร เพราะกหุ้โคลงข้างต้นว่า สรวม พระ ขำนิโวหาร ศรี สิทธิ ฤทธิ ชัย ไกร กรุง พุง ฟ้า นั้น ถ้าจะไม่เอา พระ กับ ขำนิโวหาร ต่อกันแล้ว ก็ไม่ได้ความว่าอะไรเลย

พระขำนิโวหารจะมีชีวิตอยู่ครั้งไร ได้แต่งโคลงชุดนี้เมื่อไรก็ไม่มีบอกไว้ที่ไหน ถ้ามใครก็ไม่มีใครทราบ ข้าพเจ้าไม่เคยอ่านโคลงเหล่านี้ แต่ครั้นอ่านดูจนตลอดก็ลงความเห็นว่าเป็นรัชกาลที่ ๑ เพราะพูดเหมือนคนที่เห็นด้วยตา และมีบางแห่งแต่งตามลักษณะโคลงที่ใช้กันครั้งกรุงเก่า แลต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แต่เราถือว่าไม่ประณีต ไม่ใช้กันในชั้นหลัง

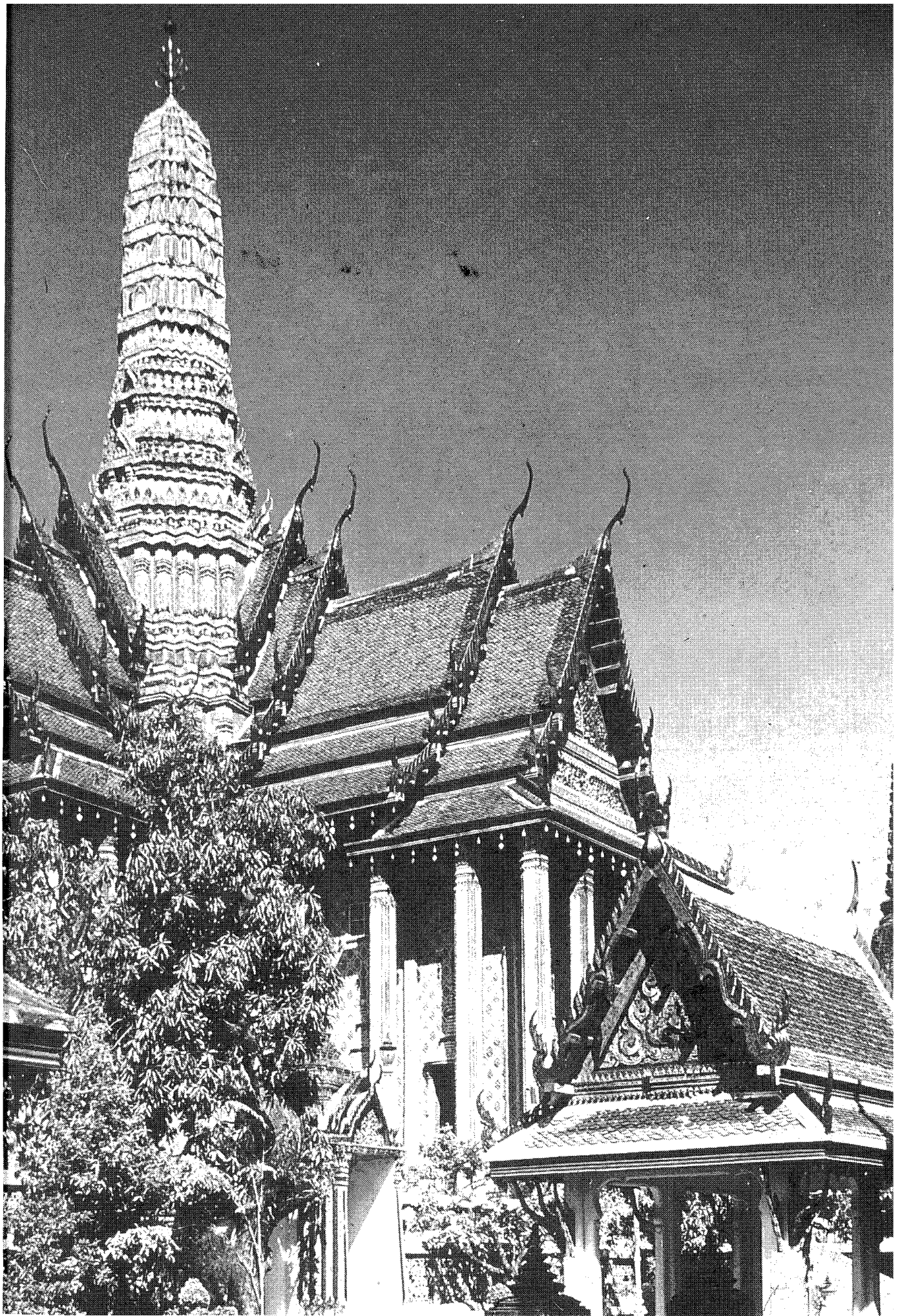
แต่ถึงลงสันนิษฐานแล้วว่า โคลงเหล่านี้แต่งในรัชกาลที่ ๑ ก็ยังไม่หายสงสัย เพราะมีบางแห่งซึ่งรู้สึกว่ามันใหม่มกกว่านั้น จะชี้ลงไปให้ชัดเจนว่าตรงไหนก็ยาก กล่าวได้แต่ว่ารู้สึกอย่างนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเรียกฉบับตัวรงในหอพระสมุดวชิรญาณมาตรวจ ได้ฉบับวังหน้าซึ่งเดิมเป็นของพระเจ้าราชวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวงจันทร์ อ่านฉบับนั้นสอบกับฉบับพิมพ์เห็นผิดกันไปเกือบหมด พอจำได้เป็นคำเท่านั้น ฉบับพิมพ์ที่พิมพ์ครั้งนี้เป็นฉบับของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ พิมพ์ครั้งแรกในรัชกาลที่ ๕ ทำให้คิดเห็นว่ก่อนที่จะพิมพ์ครั้งโน้น ต้นฉบับเลอะเทอะคงจะถูกแก้มากทีเดียว

การที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าณภาพรประภา ทรงพิมพ์โคลงชุดนี้ขึ้นก็ย่อมเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษา ไม่ใช่ว่าโคลงเหล่านี้ดีควรที่ใครจะเอาอย่าง แต่เนื้อความที่กล่าวนั้นมีความซึ่งผู้แต่งรู้สึกด้วยตน หรือเห็นด้วยตาในเวลานั้นบ้าง อาจเป็นประโยชน์ในโบราณคดีนั้นก็อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งโคลงที่แต่งในรัชกาลที่ ๑ เห็นจะมีน้อย แลที่เหลืออยู่จนบัดนี้ก็ยิ่งน้อยหนักเข้า ผู้ฝึกฝนในเรื่องตำราภัพย์กลอนไทยในภายหน้าย่อมจะต้องการหนังสือเช่นนี้ เป็นเครื่องใช้ในการศึกษาเทียบเคียงหนังสือที่ผู้แต่งไว้ตามลำดับเวลา

พินธุวาท

ราชบัณฑิตยสภา

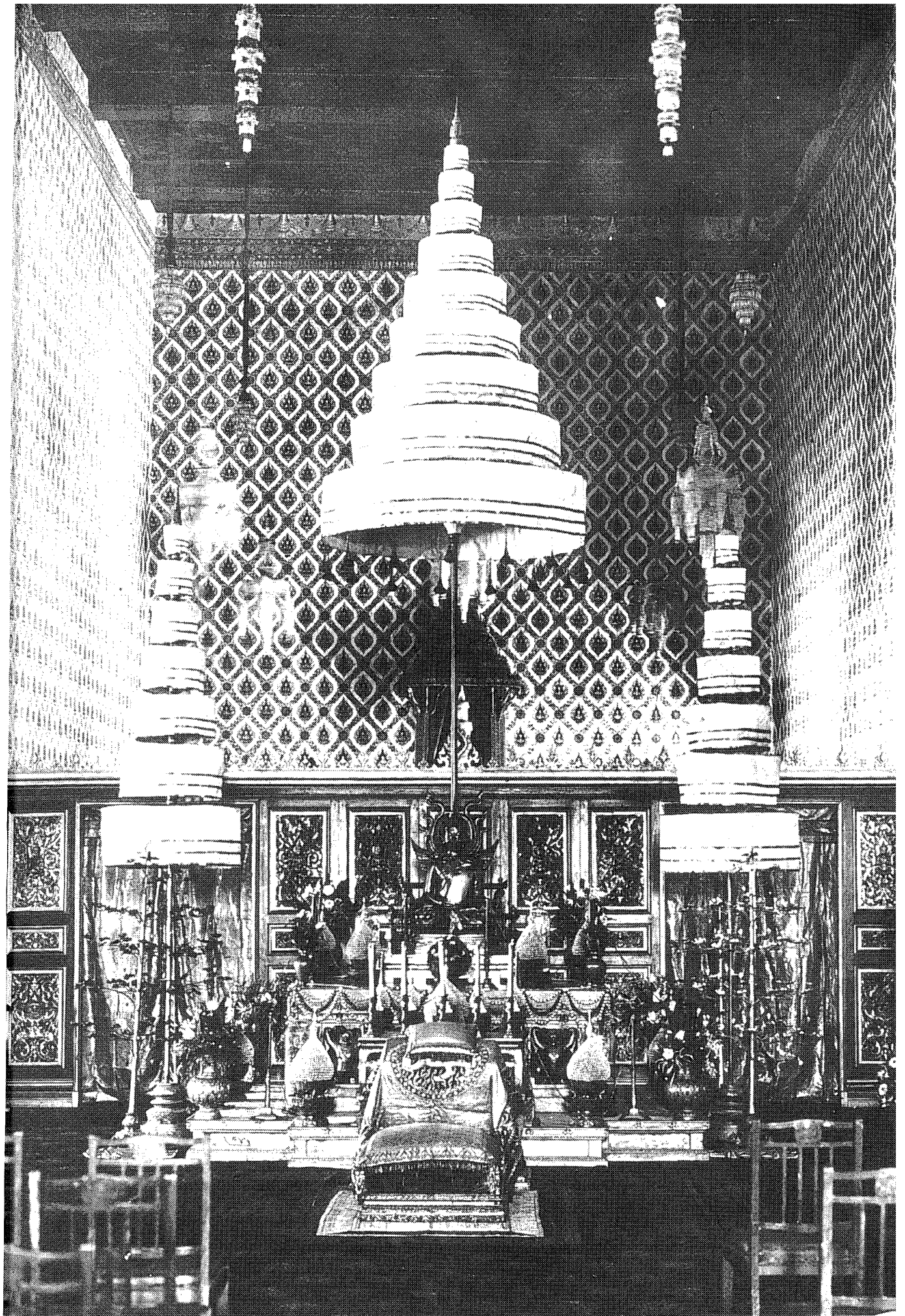
วันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ.๒๔๖๙

“ ปราสาทพระเทพบิดรที่ประดิษฐาน
พระบรมรูปสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชแห่งราชวงศ์จักรี ”

	หน้า
โคลงสรรเสริญพระเกียรติ	๔๗
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์	
คำอธิบายศัพท์	๗๕
บรรณานุกรม	๑๐๕
ภาคผนวก	
- ภาพถ่ายต้นฉบับสมุดไทย เลขที่ ๑๗๙	๑๐๙
- ภาพถ่ายต้นฉบับสมุดไทย เลขที่ ๑๘๐	๑๒๙

	หน้า
โคลงสรรเสริญพระเกียรติ	๔๗
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์	
คำอธิบายศัพท์	๗๕
บรรณานุกรม	๑๐๕
ภาคผนวก	
- ภาพถ่ายต้นฉบับสมุดไทย เลขที่ ๑๗๙	๑๐๙
- ภาพถ่ายต้นฉบับสมุดไทย เลขที่ ๑๘๐	๑๒๙

“ ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ”

บทนำ

พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามาธิบดี ศรีสินทรบรมมหาจักรพรรดิราชาธิบดินทร์ ธรณินทราธิราชรัตนากาศภาสกรวงศ์ องค์บรมมาธิเบศตริภูวเนตรวรนายก ดิลกรัตนราชชาติอาชาวศัย สมุทัยโตโรมนต์ สกลจักรวาฬาทิเบนทร์ สุริเยนทราธิบดินทร์ หริหรินทราธาดาธิบดี ศรีวิบูลย์คุณอัคนิษฐ ฤทธิราเมศวรมหันท์ บรมธรรมิกราชาธิราชเดโชชัย พรหมเทพาติเทพนฤบดินทร์ ภูมินทรบรมมาธิเบศโลกเชษฐวิสุทธิ รัตนมกุฏ ประเทศคตา มหาพุทธางกูรบรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว^๑ (ทรงมีพระนามเดิมว่า ทองด้วง ประสูติ ณ วันพุธ เดือน ๔ แรม ๕ ค่ำ ปีมะโรง อัฐศก จ.ศ. ๑๐๙๘ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๒๗๙) เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) ทรงเป็นพระโอรสของสมเด็จพระบรมมหารัษฎา (ทองดี) และสมเด็จพระบรมมหารัษฎิกา (ดาวเรือง)

ขณะที่ยังทรงพระเยาว์ได้มีเหตุการณ์เสมือนจะเป็นนิมิตว่า ในกาลภายหน้าพระองค์จะได้เถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ตามความในหนังสืออภินิหารบรรพบุรุษ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต โปรดฯ ให้พิมพ์เป็นของเจ้าภาพชำระในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าปิยภัคตินารถสุประดิษฐ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ที่ได้ระบุถึงเรื่องราว

^๑ จากพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา

หลังจากพระองค์ประสูติ ๓ วันว่า

“...เมื่อประสูติแล้วครบกำหนด ๓ วันจะทำขวัญนั้น พระชนกจึงได้ไปกราบทูลเจ้าฟ้านเรนทร กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์^๑ เชิญเสด็จมาเสวยในเวลาเช้า ณ ที่บ้านท่านหลังป้อมเพชร เมื่อเจ้าฟ้านเรนทร กรมขุนสุเรนทรพิทักษ์เสวยแล้วเสร็จ จะเสด็จกลับยังพระอารามนั้น ทรงนึกขวยสบงทรงผูกพระศอ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า เปนมหาเมฆคลุกทำขวัญตามลัทธิคະຕິสมณเพศ เหตุเช่นนั้นเปนมหาอัศจรรย์ ศุภนิมิตที่พระองค์จะได้รับบรมราชเสวตฉัตร เปนพระเจ้าแผ่นดิน ณ กรุงสยามสืบมา...”

อภินิหารบรรพบุรุษยังได้ระบุถึงพระบารมีของพระองค์ที่จะได้เป็นกษัตริย์โดยกล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งพระชนมายุ ๕ พรรษาว่า ทรงวิ่งเล่นโดยยังพระองค์ไม่ทันล้มลงไปในห้องเพลิงใหญ่ซึ่งคนสุมไว้ในฤดูหนาว เป็นการอัศจรรย์ที่มีได้ทรงเป็นอันตรายแต่อย่างใด

“...ขณะนั้นสมเด็จพระชนกชนนีไม่เห็นๆ แต่พระเจ้าพี่นาง ทั้งสองพระองค์ก็เสด็จวิ่งไปจุดพระกายออกมาจากกองเพลิงใหญ่ ก็ไม่เปอันตราย ขึ้นแต่พระกายก็ไม่พองเปปรกติดังพระกายเดิม แล้วก็ทรงวิ่งต่อไปได้ ในทันใดนั้น เปนมหาอัศจรรย์ยิ่งนัก ชะรอยเทพยเจ้าจะพิทักษ์รักษาพระองค์ จึงมิได้เปอันตราย เหตุด้วยพระองค์จะได้เปพระเจ้าแผ่นดินบำรุงพระพุทธศาสนา แลอาณาประชาราษฎร...”

^๑ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ขณะนั้นทรงผนวชอยู่ วัดโคกแสง

หลังจากพิธีโสกันต์แล้วสมเด็จพระบรมมหาปัยกาธิบดีจึงพาไปถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอุทุมพร กรมขุนพรพินิต (เจ้าฟ้าดอกมะเดื่อ) ซึ่งต่อมาได้เป็นพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล แทนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ กรมขุนเสนาพิทักษ์ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ที่สิ้นพระชนม์ด้วยราชทัณฑ์เหตุเพราะล่วงพระราชอาญาเป็นชู้กับเจ้าฟ้าหญิงสังวาล พระราชชายาของพระราชบิดา

เมื่อพระชนมายุครบ ๒๑ พรรษา ได้เสด็จออกผนวชที่วัดมหาธาตุเป็นเวลาใกล้เคียงกับการผนวชของพระเจ้าตากที่วัดโกษาवास พระเจ้าตากเป็นบุตรบุญธรรมของเจ้าพระยาจักรีซึ่งถวายตัวเป็นมหาดเล็กในพระราชวังหลวง วันหนึ่งทั้งสองพระองค์หยุดสนทนากันระหว่างเสด็จออกบิณฑบาต ขณะนั้นมีจีนขราเดินผ่านมาได้ทำนายว่าทั้งสองพระองค์จะได้เป็นกษัตริย์ อภินิหารบรรพบุรุษกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

“...จีนนั้นจึงจับพระหัตถ์ดู แล้วจึงถามถึงปีเดือนวันพระชนม์ พรรษา ทราบแล้วก็ทักทำนายว่าท่านจะได้เป็นกษัตริย์ พระเจ้าตากก็ทรงพระสรวลเพนที่ไม่เชื่อ ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จึงตรัสกับจีนขรานั้นว่า ท่านจงช่วยดูให้เราบ้าง จีนนั้นจึงจับพระหัตถ์ แล้วถามถึงปีเดือนวันพระชนม์พรรษา ทราบแล้วจึงทำนายว่า ท่านก็ได้เป็นกษัตริย์เหมือนกัน ขณะนั้นท่านทั้งสองพระองค์ก็ทรงพระสรวลแล้วจึงตรัสตอบจีนนั้นว่า เรามีอายุศม์อ่อนกว่าพระเจ้าตากสองปีเศษเท่านั้น จะเป็นกษัตริย์พร้อมกันอย่างไรได้ ไม่เคยได้ยิน สัตตวงเข้าดอกกระมัง ตรัสเท่านั้นแล้วก็เสด็จเลยไปบิณฑบาตทั้งสององค์...”

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระศรีสรรเพชญ์อุทุมพร ราชาริราช (เจ้าฟ้าดอกมะเดื่อ) พระองค์จึงได้ลาสิกขามารับราชการ

เป็นมหาดเล็กตามเดิม ภายหลังเมื่ออภิเษกสมรสกับสมเด็จพระอมริน
ทราบมาตย์แล้ว จึงเสด็จไปรับราชการที่เมืองราชบุรีเป็นตำแหน่ง “หลวง
ยกกระบัตร์เมืองราชบุรี” ถือศักดินา ๕๐๐

ภายหลังเมื่อพระเจ้าตากได้สถาปนากรุงธนบุรีขึ้นเป็นราชธานี
แล้ว พระองค์จึงได้เสด็จเข้ามารับราชการในกรุงธนบุรีเป็นตำแหน่ง
“พระราชวรินทร์ เจ้ากรมพระตำรวจ” ถือศักดินา ๑,๖๐๐ ทำราชการ
สนองพระเดชพระคุณ พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับเจ้าพระยา
ทิพากรวงศ์กล่าวว่า ทรงมีความดีความชอบและเป็นกำลังอันสำคัญ
ของพระเจ้ากรุงธนบุรี สอดคล้องกับเนื้อความในอภินิหารบรรพบุรุษ
ซึ่งระบุว่าทรงมีความดีความชอบในการทำศึกสงครามหลายครั้งดังนี้

ครั้งที่ ๑ เมื่อปีขวด สัมฤทธิศก จ.ศ.๑๑๓๐ ได้โดยเสด็จ
พระเจ้ากรุงธนบุรีไปปราบปรามด่านขุนทดแขวงเมืองนครราชสีมา
และเมืองนครเสียมราฐ เสร็จการศึกได้รับบำเหน็จความชอบเลื่อน
ตำแหน่งเป็น “พระยาอภัยรณฤทธิ์ จางวางกรมพระตำรวจซ้าย”

“...โปรดเกล้าฯ เลื่อนพระราชวรินทร์ เปนที่พระยาอภัยรณฤทธิ์
จางวางกรมพระตำรวจซ้าย ถือศักดินา ๓๐๐๐ ไร่ ในจุลศักราช
๑๑๓๐ ปีขวด สัมฤทธิศก ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๓๒...”

ครั้งที่ ๒ เมื่อปีฉลู เอกศก จ.ศ.๑๑๓๑ ทรงนำกองทัพเสด็จ
ไปตีเมืองพระตะบองและเมืองนครเสียมราฐ แต่มีข่าวลือว่าพระเจ้า
กรุงธนบุรีสวรรคตจึงยกกองทัพกลับเมือง

ครั้งที่ ๓ เมื่อปีชาล โทศก จ.ศ.๑๑๓๒ โดยเสด็จพระเจ้า
กรุงธนบุรีไปปราบปรามเมืองสวางคบุรีนำลูกข้างเผือกกลับมาถวาย
มีความดีความชอบได้เลื่อนตำแหน่งเป็น “พระยายมราช”

“...ในปีชาล โทศก นั้น ทรงเลื่อนพระยาอภัยรณฤทธิ์ผู้พี่
เปนเจ้าพระยายมราชเสนาบดี เพราะมีความชอบ
ที่จัดนายทัพนายกองไปติดตามช้างเผือกกลับคืนมาได้

จึงได้เป็นเสนาบดีกรมพระนครบาลถือศักดินา ๑๐๐๐๐ ไร่ ในจุลศักราช ๑๑๓๒ ปีชาล โทศก ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๓๔ พรรษา พระราชทานเครื่องยศตามตำแหน่งเสนาบดี พานทอง กระบี่ฝักทอง คนโททอง กระโถนทองสองปีกปุม ดอกใหญ่ลายเทพนมก้านแย่งพก ๑ แคร่คันทามแลของอื่น อีกมาก...”

ครั้งที่ ๔ เมื่อปีเถาะ ตรีกถ จ.ศ.๑๑๓๓ ทรงเป็นแม่ทัพไปปราบปรามเมืองเขมรพร้อมกับพระเจ้ากรุงธนบุรีซึ่งเสด็จไปทางทะเล ตีได้เมืองบันทายเพชร^๑ และเมืองบาพนม ได้เลื่อนตำแหน่งเป็น “เจ้าพระยาจักรี” พระราชทานกลดคันลั่นยอดปิดทองคำเปลว โปรดยให้กันทุกครั้งที่เข้ามาทูลละอองธุลีพระบาทในพระราชวัง

“...จึงทรงเลื่อนเจ้าพระยายมราช เป็นเจ้าพระยาจักรีอรรคมหาเสนาบดีที่สมุหนายก ถือศักดินา ๑๐๐๐๐ ไร่ พระราชทานเครื่องยศตามธรรมเนียมอรรคมหาเสนาบดี เมื่อได้รับตำแหน่งยศนี้ ในจุลศักราช ๑๑๓๓ ปีเถาะ ตรีกถ ขณะนั้นพระชนม์ได้ ๓๕ พรรษา...”

ครั้งที่ ๕ เมื่อปีมะเมีย ฉศก จ.ศ.๑๑๓๖ ทรงเป็นแม่ทัพยกไปตีได้เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน และเมืองน่าน

“...ครั้งนั้นไปสุพลาแลไปมะยง่วน ยกทหารพันฝ่าแหกหักออกจากเมืองเชียงใหม่หนีไปได้ เมืองเชียงใหม่ก็เสียแก่ไทย ไทยได้ไชยชนะครั้งนั้นพระเจ้าตากพระราชทานสนองพระองค์เข้มขาบอย่างน้อยกับผ้าสำนเกี้ยวพวงเปนรางวัล...”

^๑ พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า เมืองพุทไธเพชร

**“...เจ้าพระยาจักรีก็รีบพาเจ้านครเมืองน่านลงมาเฝ้าทูลละออง
พระเจ้าตากก็ทรงโสมนัสตรัสสรรเสริญความดีความชอบของ
เจ้าพระยาจักรีว่า มีความชอบต่อราชการแผ่นดินเป็นอันมาก
จึงพระราชทานพระแสงฝักทองคำด้ามทองคำ จำหลักเป็น
ศิษนาคราชกับพระธำรงค์ทรงมณฑปประดับเพ็ชรวงหนึ่ง...”**

ครั้งที่ ๖ พม่ายกกองทัพมาตีเมืองราชบุรี ทรงยกกองทัพ
จากเมืองเชียงใหม่ลงมาช่วยรบได้ชัยชนะแก่พม่า

ครั้งที่ ๗ เมื่อปีมะแม สัปตศก จ.ศ.๑๑๓๗ พม่ายกกองทัพ
มาตีเมืองเชียงใหม่ ทรงยกกองทัพไปช่วยแต่พม่าถอยทัพไปเสียก่อน
ยังมีทันได้สู้รบกัน

ครั้งที่ ๘ อะแซห่วนก็แม่ทัพพม่ายกทัพมาตั้งล้อมเมืองพิษณุโลก
ไว้ทุกด้าน แต่กองทัพไทยสามารถป้องกันเมืองไว้ได้ ภายหลังกองทัพ
พม่าคอยตัดทางลำเลียงมิให้ไทยส่งเสบียงอาหารเข้าเมือง กองทัพไทย
รักษาเมืองไว้ได้เพียง ๓ เดือนเศษเสบียงอาหารหมด จึงจำเป็นต้อง
ทิ้งเมืองตีฝ่าค่ายทหารพม่าออกไปชุมนุมกองทัพอยู่ที่เมืองเพชรบูรณ์

ครั้งที่ ๙ เมื่อปีวอก อัฐศก จ.ศ.๑๑๓๘ ทรงยกกองทัพไป
ตีหัวเมืองลาวตะวันออกได้เมืองจำปาศักดิ์ เมืองโขง^๑ เมืองอัตปือ และ
ไปตีเมืองเขมรป่าดงได้เมืองตลุง เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ เมืองขุขันธ์
ในครั้งนั้นทรงมีความดีความชอบได้เลื่อนตำแหน่งเป็น “สมเด็จพระเจ้า
พระยามหากษัตริย์ศึก”

**“...พระเจ้าตากทรงพระราชดำรัสว่า เจ้าพระยาจักรี
มีความชอบต่อแผ่นดินมาก แต่ยศศักดิ์ยังหาเสมอกับ
ความชอบไม่ จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานตำแหน่งยศใหญ่
เป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก พิภพมहिมา**

^๑ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ว่า เมืองสีทันดร

ทุกนครอาระอาเดช นเรศวรราชสุริยวงษ์ องค์อัครบาทมุสิกการ
 บวรรัตนบรินายก เอกอรรคมหาเสนาธิบดี ทรงคัดคินา
 ๓๐๐๐๐ ไร่...”

ครั้งที่ ๑๐ เมื่อปีจอ สัมฤทธิศก จ.ศ.๑๑๔๐ ทรงยกกองทัพ
 ไปตีเมืองล้านช้าง ตีได้เมืองเวียงจันทน์และเมืองหลวงพระบาง ครั้งนี้
 ได้อัญเชิญพระพุทธมหายานนิรัตนปฏิมากรลงมาถวายพระเจ้ากรุงธนบุรี
 ด้วย “...ปราบปรามราษฎรราบคาบแล้ว จึงได้อัญเชิญพระพุทธ
 ปฏิมากรแก้วมรกตลงมาถวายสมเด็จพระเจ้าตาก พระเจ้าตาก
 พระราชทานสังฆาลทองคำประดับเนาวรัตน์สาย ๑...”

ครั้งที่ ๑๑ ในปลายรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ทรงเป็น
 แม่ทัพไปปราบจลาจลในเมืองเขมร อภินิหารบรรพบุรุษ กล่าวถึง
 เหตุการณ์อันเป็นนิมิตว่าพระองค์จะได้เป็นกษัตริย์ว่า “...เมื่อจะไปในั้น
 พระราชทานสนองพระองค์” ทรงประกาศอันเปนเครื่องต้น ทรงถอด
 ออกจากพระองค์ พระราชทานเปนรางวัลโดยอัศจรรย์ เปนบุญนิมิตร
 เหตุที่พระองค์กลับมาจะได้ศิริราชสมบัติ...”

ภายหลังเมื่อทรงครองราชสมบัติเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราช
 วงศ์จักรีแล้วได้ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองตลอดจนทรงอุปถัมภ์ทั้งในด้าน
 พระพุทธศาสนา และวรรณคดี แม้ว่าในช่วงรัชกาลของพระองค์จะมี
 การศึกสงครามซึ่งจำเป็นต้องทำนุบำรุงบ้านเมืองเป็นการเร่งด่วนก็ตาม
 วรรณคดีชิ้นสำคัญที่ทรงพระราชนิพนธ์ อาทิ รามเกียรติ์ อิเหนา
 ดาหลังและอุณรุท เป็นต้น ส่วนในด้านการศาสนานั้นโปรดฯ ให้สังคายนา
 พระไตรปิฎก อีกทั้งสถาปนาและปฏิสังขรณ์พระอารามรวมทั้งสิ้น ๑๓
 แห่ง ที่สำคัญได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมล
 มังคลาราม วัดสระเกศ และวัดราชบูรณะ เป็นต้น

^๑ หมายถึง ฉลองพระองค์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรง
พระราชด้วยพระโรคชราและเสด็จสวรรคตเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๙
แรม ๑๓ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก จ.ศ.๑๑๗๑ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ
พระชนมายุ ๗๔ พรรษา ทรงดำรงอยู่ในราชสมบัติ ๒๘ ปี

ความเป็นมาของหนังสือและข้อมูลเกี่ยวกับผู้ประพันธ์

หนังสือเรื่อง “โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์” นี้ เรียบเรียงขึ้นจากต้นฉบับของพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่ง
กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ได้ทรงตรวจสอบชำระและตีพิมพ์ไว้เมื่อ
พ.ศ.๒๔๗๐ เนื่องในโอกาสที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉัตร
ประภา ทรงประทานเป็นของตอบแทนให้แก่ผู้ที่เป็นภรรยาในวัน
สงกรานต์

ในการตรวจชำระเพื่อจัดพิมพ์ครั้งนี้ได้ปรับปรุงต้นฉบับให้มี
อักขรวิธีสอดคล้องกับอักขรวิธีในปัจจุบัน โดยตรวจสอบชำระเทียบ
เคียงกับสมุดไทยเรื่องโคลงเฉลิมพระเกียรติ รัชกาลที่ ๑ (พระขำนิโวหาร
แต่ง) ซึ่งเก็บรักษาไว้ที่กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุด
แห่งชาติ จำนวน ๒ เล่ม ดังนี้

๑. สมุดไทย เลขที่ ๑๗๙ ตู๋ ๑๑๔ ชั้น ๒/๕ มัดที่ ๑๖ มี
ลักษณะเป็นสมุดไทยดำ ขนาดความกว้าง ๔.๒ นิ้ว ความยาว ๑๒.๘ นิ้ว
เขียนตัวอักษรด้วยเส้นหรรดล ในทะเบียนเก่าของหอพระสมุดวชิรญาณ
ระบุไว้ว่า

๑. ชื่อ หนังสือ เฉลิมพระเกียรติ รัชกาลที่ ๑
๒. ฉบับ (เดิม) นายขำนิโวหาร แต่ง
๓. ลักษณะ โคลง ๑ เล่ม จบ
๔. ประวัติ พระองค์เจ้าวงศ์จันทร์ ถวาย วันที่ ๒๓

กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๕๕

๕. หมายเลขสำคัญ อักษร ฉ ที่ ...

๖. ที่เก็บตู้ ... ชั้น ...

๒. สมุดไทย เลขที่ ๑๘๐ ตู้ ๑๑๔ ชั้น ๒/๕ มัดที่ ๑๖ มีลักษณะเป็นสมุดไทยดำ ขนาดความกว้าง ๔.๒ นิ้ว ความยาว ๑๒.๘ นิ้ว เขียนตัวอักษรด้วยเส้นดินสอขาว ในทะเบียนเก่าของหอพระสมุดวชิรญาณระบุไว้ว่า

๑. ชื่อ หนังสือ เถลิงพระเกียรติ รัชกาลที่ ๑

๒. ฉบับ (เดิม) นายชำนาญโวหาร แต่ง

๓. ลักษณะ โคลง ๑ เล่ม จบ

๔. ประวัติ กรมหลวงวงษาฯ กรมหมื่นไชยนาถ ประทาน
๖/๑๑/๕๘

๕. หมายเลขสำคัญ อักษร ฉ ที่ ...

๖. ที่เก็บตู้ ... ชั้น ...

ต้นฉบับของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ ประพันธ์ด้วยโคลงสี่สุภาพ จำนวน ๑๓๔ บท โดย ๑๓ บทแรกนั้นเป็นกระทู้ “ธงนำริ้ว” บอกนามผู้ประพันธ์ไว้ในโคลงบทที่ ๓ ว่า

<u>ข้า</u>	นิรนาถตั้ง	นามกร
<u>นิ</u>	พัทธนิพนธ์กลกลอน	กล่าวไว้
<u>โว</u>	หารแห่งอักษร	เสาวภาพ
<u>หาร</u>	ยกพระยศให้	อิราขเจ้าจอมกรุง ฯ

สมุดไทยเลขที่ ๑๗๙ และเลขที่ ๑๘๐ บอกนามผู้ประพันธ์ไว้ในทะเบียนเก่าเอกสารโบราณต้นฉบับตัวเขียนของหอพระสมุดวชิรญาณระบุตรงกันว่า “นายชำนาญโวหาร” เป็นผู้แต่ง

พระอัยการตำแหน่งนาพลเรือนในกฎหมายตราสามดวง ซึ่งชำระในสมัยรัชกาลที่ ๑ ระบุไว้ว่าราชทินนาม “ชำนาญโวหาร” เป็นบรรดาศักดิ์ตามทำเนียบข้าราชการสังกัดกรมพระออลักษณ์ เป็น “นายชำนาญ

โวหาร” คู่กับตำแหน่ง “นายขำนานุกอักษร” ถือศักดินา ๔๐๐

แต่กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ได้ทรงแสดงข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับนามผู้ประพันธ์เรื่องโคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ไว้ในคำนำหนังสือเรื่องนี้ เมื่อคราวที่พิมพ์ในปี พ.ศ.๒๔๗๐ ว่า ผู้ประพันธ์น่าจะมีราชทินนามเป็น “พระขำนิโวหาร”

“...โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์นี้ ได้ชื่อผู้แต่งว่า “ขำนิโวหาร” ขำนิโวหารนั้นเป็นราชทินนาม จดกันไว้ว่านายขำนิโวหารบ้าง ขุนขำนิโวหารบ้าง พระขำนิโวหารบ้าง แลจะเป็นหมื่นขำนิโวหารก็ยิ่งได้ แต่ข้าพเจ้าคิดว่าเป็นพระขำนิโวหาร เพราะกวีโคลงข้างต้นว่า สรวม พระ ขำนิโวหาร ศรี สิทธิ ฤทธิ ชัย ไกร กรุง พุง ฟ้า นั้น ถ้าจะไม่เอา พระ กับ ขำนิโวหารต่อกันแล้วก็ได้ความว่าอะไรเลย...”

เมื่อพิจารณาตามข้อสันนิษฐานของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เฉพาะเนื้อความจากกระทู้ต้นบาทของโคลงบทที่ ๑ - ๓ แล้วจะได้ความดังนี้

<u>สรวม</u>	แสดงพระเกียรติก้อง	โกลา หลเฮย
<u>สรวม</u>	เสด็จถวัลย์อยุธยา	ยิ่งไซรั
<u>สรวม</u>	เป็นปิ่นราชา	จอมจักร พรรดิพ้อ
<u>สรวม</u>	ชีพชูปชีพไว้	วอดแล้วคีนคง ฯ
<u>พระ</u>	ทรงอิสราภาพเรื่อง	เรื่องฤทธิ
<u>พระ</u>	ดับเข็ญคือพิษ	ณู่ไห้
<u>พระ</u>	คุณอนเนกนิตย	นับร่ำ โฉนนา
<u>พระ</u>	บาทบารุงไห้	พ้องพื้นศาสนา ฯ

โวหาร” คู่กับตำแหน่ง “นายขำนานุกอักษร” ถือศักดินา ๔๐๐

แต่กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ได้ทรงแสดงข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับนามผู้ประพันธ์เรื่องโคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ไว้ในคำนำหนังสือเรื่องนี้ เมื่อคราวที่พิมพ์ในปี พ.ศ.๒๔๗๐ ว่า ผู้ประพันธ์น่าจะมีราชทินนามเป็น “พระขำนิโวหาร”

“...โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์นี้ ได้ชื่อผู้แต่งว่า “ขำนิโวหาร” ขำนิโวหารนั้นเป็นราชทินนาม จดกันไว้ว่านายขำนิโวหารบ้าง ขุนขำนิโวหารบ้าง พระขำนิโวหารบ้าง แลจะเป็นหมื่นขำนิโวหารก็ยิ่งได้ แต่ข้าพเจ้าคิดว่าเป็นพระขำนิโวหาร เพราะกวีโคลงข้างต้นว่า สรวม พระ ขำนิโวหาร ศรี สิทธิ ฤทธิ ชัย ไกร กรุง พุง ฟ้า นั้น ถ้าจะไม่เอา พระ กับ ขำนิโวหารต่อกันแล้วก็ได้ความว่าอะไรเลย...”

เมื่อพิจารณาตามข้อสันนิษฐานของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เฉพาะเนื้อความจากกระทู้ต้นบาทของโคลงบทที่ ๑ - ๓ แล้วจะได้ความดังนี้

<u>สรวม</u>	แสดงพระเกียรติก้อง	โกลา หลเฮย
<u>สรวม</u>	เสด็จถวัลย์อยุธยา	ยิ่งไซรั
<u>สรวม</u>	เป็นปิ่นราชา	จอมจักร พรรดิพ้อ
<u>สรวม</u>	ชีพชูปชีพไว้	วอดแล้วคีนคง ฯ
<u>พระ</u>	ทรงอิสราภาพเรื่อง	เรื่องฤทธิ
<u>พระ</u>	ดับเข็ญคือพิษ	ณู่ไ้
<u>พระ</u>	คุณอนเนกนิตย	นับร่า โฉนนา
<u>พระ</u>	บาทบารุงให้	พ้องพื้นศาสนา ฯ

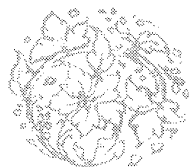
ขอพระไตรรัตน์เจ้า
หลักโลกยงดับเขญ
สองกระษัตริย์เพิ่มบำเพญ
พุทธศาสนจักรุ่งเรือง

อันเบน
ไปเล่เปลื้อง
บุญลาก
ตราบห้าพันวษา ฯ

(สมุดไทยเลขที่ ๑๘๐)

เกี่ยวกับสมัยที่แต่งโคลงสรรเสริญพระเกียรติฯ นี้ กรมหมื่น
พิทยาลงกรณ์ทรงแสดงข้อสันนิษฐานไว้ว่า

“...พระขำนิโวหารจะมีชีวิตอยู่ครั้งไร ได้แต่งโคลงชุดนี้
เมื่อไรก็ไม่มีบอกไว้ที่ไหน ถ้ามใครก็ไม่มีใครทราบ
ข้าพเจ้าไม่เคยอ่านโคลงเหล่านี้ แต่ครั้งอ่านจนตลอด
ก็ลงความเห็นไว้ว่า แต่งในรัชกาลที่ ๑ เพราะพูดเหมือน
คนที่เห็นด้วยตา แลมีบางแห่งแต่งตามลักษณะโคลง
ที่ใช้กันครั้งกรุงเก่า แลต้นกรุงรัตนโกสินทร์...”

“ พระวิหารยอดบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ”

คุณค่าทางวรรณศิลป์

โคลงสรรเสริญพระเกียรติฯ นอกจากมีเนื้อหาโดยรวมเพื่อสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแล้ว การใช้ภาษาที่สละสลวยในการบรรยายความงามที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่อง นับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยเสริมให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์มากยิ่งขึ้น เช่น ในบทชมทัพสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกคราวเสด็จมายังกรุงธนบุรีเมื่อวันเสาร์ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๕ ปีขาล นั้น ผู้ประพันธ์บรรยายให้เห็นถึงความงามของเครื่องแต่งกายตลอดจนความงามของช้างม้าในกระบวนทัพด้วยการเล่นคำทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร ดังเนื้อความในโคลงว่า

เกลิงศกัศกราชขึ้น	ขลาจัต วาแฮ
กาฬปักขจิตรนักขัต	คำเก้า
วันเสาร์สิริสวัสดิ์	วรนาถ
ทวนทัฬหกลับคืนเข้า	เขตรแคว้นธนสถาน ฯ
เมลหมู่พยุหีย่อมเชื้อ	ชาญสมร
แซ่แซ่แสนยากร	คล่าวคล้อย
คล่ำคล่ำล้ำอัศวตร	ดูเดช
คั่งคั่งคชนับร้อย	เรื้อยฝ้ายเพ็ญผลู ฯ
ช้างเขนเขนคู่เคื้อ	ควรแสง
ช้างพดขำนนแขง	แทรกข้าง
ช้างตั้งพู่ทวนแดง	เดินเหมื่อย มาพ่อ
ช้างกูปที่นั่งช้าง	เครื่องเต้ามาตาม ฯ

สมุดไทยทั้ง ๒ เล่มกล่าวถึงกระบวนทัพสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเมื่อคราวเสด็จมายังกรุงธนบุรีว่า

ระดูแขเจดเข้า	คิมหันต์
เถลิงศกกาลปักขัน	นพเก้า
ฉนำขาลจัตวาวัน	เสาเรศ
เสดจเล็กพลคีนเต้า	สู่ด้าวดลสถาน ๙
เสดจโดยสถลมารรค์เข้า	เวียงทวาร
เปื่องฝ้ายบุรพาสถาน	ทิศไ้
ดุจดุหยาดสวรค์ปาน	ลงสู่ ดินนา
ต่อหลักฤมาณได้	ยากเปื่องบพศรี ๙
ทวยหารแทนแห่หน้า	หลงตาม
สบหมู่ชาญสงคราม	ฮักห้าว
พลหลวงตั้งพลราม	รอนราพ
โจอมจุ้ยของทุกด้าว	เดชล้ำภาขจร ๙
นุ่งแพรศรีสอดเสื่อ	เคิกแสยง
โพกทับทิมศรีแสง	ไพร่นัน
มงคลสักระหลาดแดง	สพักเครื่อง
เถือกถ้องเปนทิวชั้น	แห่ห้อมกรรกง ๙

(สมุดไทยเลขที่ ๑๘๐)

ความตอนที่กล่าวถึงกระบวนทัพของเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกนี้ สมุดไทยทั้ง ๒ เล่มจะเน้นการบรรยายรูปแบบของการจัดกระบวนทัพ แต่ไม่เน้นการเล่นคำสัมผัสสระสัมผัสอักษรมากนัก

นอกจากความงามในบทชมทัพเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกแล้ว ยังมีความงามของกระบวนเรือที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในงานแห่ผ้าพระกฐิน ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการทั้งหลายมีส่วนร่วม โดยการประดับตกแต่งเรือทำเป็นรูปสัตว์ชนิดต่างๆ เพื่อเข้าร่วม

กระบวนแห่ แล้วโปรดฯ ให้นำผ้าไตรพระกฐิน และผ้าไตรปีที่
พระราชทานลงในเรือกิ่งและเรือเอกไชย ความในโคลงสรรเสริญ
พระเกียรติ ฯ มีว่า

เรือลอยเรือเลขล้วน	ลายทอง
เรืออย่างเยี่ยงผาผยอง	แผ่นผ้าย
เรือเสื่อเช่นเสื่อค่นอง	นิกน่า ดูแฮ
เรือดุรงค์วัดคล้าย	มิ่งม้าแมนเหียน ฯ
เรือแซเรือตั้งฟู	พันหา
ศรีสอดสักกลาดเพรา	เพริศจำ
เรือโขนขัดงามเงา	งอนแง
เรือกระเชียงมอญหม้า	ใหม่แต่้มตะเลงลาย ฯ
การวิกว่องห้วยคู่	เคียงอิน ทรีแฮ
เรือกิเลนลอยสินธุ์	เสียดคล้าย
เรือหงส์ฟ้างหงส์บิน	แบสลาบ เล่นนา
เรือกิ่งเรือไชยช้อย	เชิดท้ายระทวยงาม ฯ

เกี่ยวกับเรื่องกระบวนเรือแห่ผ้าพระกฐินนี้ไม่มีกล่าวไว้ใน
สมุดไทยทั้ง ๒ เล่ม แต่พระราชพงศาวดาร ฉบับเจ้าพระยาทิพากร
วงศ์ ระบุว่า มีทั้งเรือที่ประดิษฐ์เป็นรูปสัตว์น้ำและสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ
ซึ่งภายในประดับตกแต่งด้วยเครื่องเล่นนาๆ ชนิด

“...โปรดให้แห่ผ้าไตรพระกฐินที่จะพระราชทาน
แลผ้าไตรยปลงเรือกิ่งเรือเอกไชยกระบวนแห่พยุหเรือ
แล้วเกณฑ์พระราชวังขานวงษ์ แลขุนนางข้าราชการทำเรือ
แห่ต่างๆ ตามแต่ปัญญา ผู้ใดจะทำเปนจรเข้บ้าง เปนหอยบ้าง
เปนปลาบ้าง เปนสัตว์น้ำต่าง ๆ แล้วมีเครื่องเล่นไปในเรือ
นั้นด้วย แห่รอบพระนคร แล้วจึงได้เสด็จพระราชทานผ้า
พระกฐิน ตามธรรมเนียมเปนเอิกเกริกครั้งหนึ่ง...”

จะเห็นว่าการแห่ผ้าพระกฐินทางชลมารคในครั้งนั้นจัดขึ้น
อย่างยิ่งใหญ่ กระบวนเรือแห่ที่โคลงสรรเสริญพระเกียรติฯ กล่าวถึงลำน
ประดิษฐ์เป็นรูปสัตว์ชนิดต่างๆ เช่น เรือเยี่ยงผา (เลียงผา) เรือเสือ
เรือดุรงค์ (ม้า) เรือกิเลน เรือหงส์ เป็นต้น แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเรือที่
ประดิษฐ์เป็นรูปสัตว์บกซึ่งโคลงสรรเสริญพระเกียรติฯ กล่าวถึงนี้ ความ
ในพระราชพงศาวดารมิได้ระบุไว้

“ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามขณะปฏิสังขรณ์ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ”

คุณค่าทางประวัติศาสตร์

วรรณกรรมประเภทयोพระเกียรติหรือสตูดีบุคคลสำคัญในอดีต นอกจากมีเนื้อหาโดยรวมเพื่อสรรเสริญบุคคลสำคัญแล้ว ย่อมจะมีเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ในสมัยดังกล่าว แทรกอยู่ด้วย

วรรณกรรมयोพระเกียรติหรือสตูดีบุคคลสำคัญนี้อาจแบ่งได้ เป็น ๒ ลักษณะคือ

ลักษณะแรก กวีประพันธ์ขึ้นเมื่อพระมหากษัตริย์หรือบุคคลสำคัญที่ได้รับการสตูดียังมีชีวิตอยู่ กวีผู้ประพันธ์อาจเป็นผู้ใกล้ชิด หรือเป็นบุคคลร่วมสมัย ซึ่งได้รับรู้และบันทึกเหตุการณ์สำคัญครั้งนั้นไว้ด้วยตนเอง เช่น โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้เมื่อครั้งทรงดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ และเรื่องคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราชญ์ทอง ของพระมหाराชครู เป็นต้น

ลักษณะที่สอง กวีมิได้เป็นบุคคลร่วมสมัยเดียวกับผู้ที่ได้รับการสตูดีแต่กวีรวบรวมข้อมูลซึ่งอาจได้มาจาก พงศาวดาร เอกสาร ตำนาน ต่างๆ แล้วนำมาประพันธ์ขึ้นในภายหลัง เช่น เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อสรรเสริญพระเกียรติคุณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชภายหลังจากสิ้นรัชกาลนั้นไปแล้วเป็นเวลานานถึง ๒๕๐ ปี รายละเอียดของเนื้อหาเป็นไปตามที่ทรงคาดคะเนมิได้ทรงประสบด้วยพระองค์เอง จึงให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไม่หนักแน่นเท่าลักษณะแรก

โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์มีเนื้อความหลายตอนที่ชี้ให้เห็นถึงประเด็นสำคัญทางประวัติศาสตร์ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เช่น การเกิดเหตุจลาจลในพระนคร พระราชพิธีปราบดาภิเษก การสถาปนาและฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม การสถาปนาและฉลองวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม การได้ช้างสำคัญมาสู่พระบารมี ฯลฯ อีกทั้งเรื่องราวทางประวัติศาสตร์บางเรื่องซึ่งอยู่ในรัชสมัยดังกล่าวแต่ไม่ปรากฏในพงศาวดาร คือ เรื่องการได้กวางเผือกมาสู่พระบารมี

เนื้อหาตอนต้นของโคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์หลังจากแถลงนามผู้ประพันธ์แล้วได้กล่าวถึงการรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ ตลอดจนบทสวดดีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชว่า ทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม อันประเสริฐ และพระบรมเดชานุภาพอันลือเลื่องเป็นที่ยกย่องสรรเสริญของบุคคลทั่วไป

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาเนื้อความจากกระทู้นำต้นบาทโคลงบทที่ ๑๒ - ๑๓ แล้วอ่านเรียงกันไปคือ “ศรี สิทฺธิ ฤทธิ ไชย ไกรกรูณ พุ่ง ฟ้า” จะพบว่ามีความใกล้เคียงกับรายในวรรณคดีเอกสมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่องลิลิตพระลอ ความตอนหนึ่งว่า

“ศรีสิทฺธิฤทธิชัย ไกรกรูณอดุงเดชพุ่งฟ้า หล้าระรัวกลัวมหิมา
ระอาอานูภาพ...”

<u>ศรี</u>	ศรีสัมฤทธิได้	กรุงศรี
<u>สิทฺธิ</u>	เดชนฤบดีดี	กว่าก็
<u>ฤทธิ</u>	หาญหักไพร	เร็วรวดเร็ว
<u>ไชย</u>	ชำนาญนอกนี้	นับร้อยเรื่องไชย ฯ

<u>ไกร</u>	เทพเทียบที่สร้าง	พระมณ เทียรฤา
<u>กรุง</u>	ยิ่งกรุงเก่ายล	หยาดฟ้า
<u>ฟุ้ง</u>	เฟื่องวานิชชน	ชมชอบ ใจนา
<u>ฟ้า</u>	กระจ่างแจ่มหล้า	แหล่งหล้าเย็นเกษม ฯ

สมุดไทยทั้ง ๒ เล่มมีกระหุ้มหน้าต้นบาทของโคลงบทที่ ๑๒ - ๑๓ เหมือนกับฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ แต่เนื้อความในโคลงต่างกันดังนี้

<u>ศรี</u>	สิทธิวิวิธเรื่อง	ธาดรี
<u>สิทธิ</u>	ศักดิ์เพิงสุณี	ผาด้าว
<u>ฤทธิ</u>	เดชชะเยศมี	ยศยิ่ง
<u>ไช</u>	ชำนาญทุกท้าว	อยู่เงื่อมบทมาลย ฯ

<u>ไกร</u>	ดุจอิศเรศท้าว	เสด็จครอง
<u>กรุง</u>	ราบคือน้ำกลอง	เทียงแท้
<u>ฟุ้ง</u>	เดชดั่งเทพผยอง	มาเพิ่ม ผลนา
<u>ฟ้า</u>	ดำรงเลิศแล	แหล่งหล้าเย็นเกษม ฯ

(สมุดไทยเลขที่ ๑๗๙)

<u>ศรี</u>	สิทธิวิวิธเรื่อง	ธาดรี
<u>สิทธิ</u>	ศักดิ์ดั่งอสุณี	ผาด้าว
<u>ฤทธิ</u>	เดชชะเยศมี	ยศยิ่ง
<u>ไชย</u>	ชำนาญทุกท้าว	อยู่เงื่อมบทมาลย์ ฯ

<u>ไกร</u>	ดุจอิศวรเรศท้าว	เสด็จครอง
<u>กรุง</u>	ราบคือน้ำกลอง	เทียงแท้
<u>ฟุ้ง</u>	เดชดั่งเทพผยอง	มาเพิ่ม ผลนา
<u>ฟ้า</u>	ดำรงเลิศแล	แหล่งหล้าเย็นเกษม ฯ

(สมุดไทยเลขที่ ๑๘๐)

โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ได้อ้างถึงพระบารมีของพระองค์ที่ทรงสั่งสมมา จนถึงจะได้ขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แล้วจึงกล่าวถึงเหตุการณ์วุ่นวายที่เกิดขึ้นกับฝ่ายพุทธจักร เมื่อปลายรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีไว้ว่า

ฝ่ายธนนครศรีธน	รันทรวง
ปวงราษฎร์หญิงชายปวง	คร่ำไห้
สมณะเดือดแดง	จิตขุ่น
ศิษย์เสื่อมเสียแหล่งไหน	หลีกเร้นแรมพง ฯ

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ระบุถึงเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับเนื้อความในโคลงสรรเสริญพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ไว้ว่า พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระสติวิลาส ลำคัญพระองค์ว่าบรรลुพระโสดาปัตติผล ทรงดำรัสถามพระราชาคณะว่า พระสงฆ์สามัญชนจะถวายบังคมคฤหัสถ์ซึ่งเป็นพระโสดาบันบุคคลได้หรือไม่ ในครั้งนั้นพระสงฆ์แตกแยกออกเป็นสองฝ่ายมีทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยนั้นมีสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) วัดบางว่าใหญ่ พระพุฒาจารย์วัดบางว่าน้อย พระพิมลธรรมวัดโพธาราม รวมทั้งพระสงฆ์ซึ่งถือตามหลักพุทธวณะจำนวนห้าร้อยรูปล้วนถูกนำไปลงทัณฑ์ที่วัดหงส์ และให้ปลดสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) วัดบางว่าใหญ่ แล้วตั้งพระโพธิวงศ์ (ชื่น) ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช

“...สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินก็ทรงพระโกรธว่าถวายพระพรผิดจากพระบาลี ด้วยพวกที่ว่าควรนั้นเป็นอันมาก
ว่าไม่ควรแต่สามพระองค์เท่านั้น จึงดำรัสให้พระโพธิวงศ์
พระพุทโธมาจารย์ เอาตัวสมเด็จพระสังฆราช
พระพุฒาจารย์ พระพิมลธรรม กับทั้งภานาบาเรียน

อันดับซึ่งเป็นอันเตวาสิก สัทธิงวิหาริก พระราชาคณะ
 ทั้งสามพระองค์นั้น ไปลงทัณฑกรรม ณ วัดหงส์ทั้งสิ้น
 และตัวพระราชาคณะให้ตีหลังองค์ละร้อยที พระธนา
 บาเรียนให้ตีหลังองค์ละห้าสิบที แต่พระสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่
 ในศีลสัตย์ว่าไหว้ไม่ได้นั้น ทั้งสามอารามเป็นพระสงฆ์
 ถึงห้าร้อยรูปต้องโทษถูกตีทั้งสิ้น และพวกพระสงฆ์
 ทุกศีลอสัตย์อาธรรมาไหว้ได้มีมากกว่ามากทุก ๆ
 อารามแต่พระราชาคณะทั้งสามพระองค์และพระสงฆ์
 อันเตวาสิกซึ่งเป็นโทษทั้งห้าร้อยนั้นให้ไปขนาอาม
 ขำระเว็จกุฎีวัดหงส์ทั้งสิ้นด้วยกัน แล้วให้ถอดพระราชาคณะ
 ทั้งสามนั้นจากสมณฐานันดรศักดิ์ลงเป็นอนุจร
 จึงตั้งพระโพธิวงศ์เป็นสมเด็จพระสังฆราช
 พระพุทธโฆษาจารย์ เป็นพระวันรัตน์
 ครั้งนั้นมหาภัยพิบัติบังเกิดในพระพุทธศาสนา
 ควรจะสังเวชยิ่งนัก บรรดาชนทั้งหลายซึ่งเป็นสัมมาทิฐิ
 นับถือพระรัตนตรัยนั้น ขวนกันสลดจิตคิดสงสาร
 พระพุทธศาสนา มีหนำนอนไปด้วยน้ำตาเป็นอันมาก
 ที่มีศรัทธาเข้ารับโทษให้ตีหลังตนแทนพระสงฆ์นั้นก็มิ
 และเสียงร้องไห้ระงมไปทั่วทั้งเมือง...”

การจลาจลในพระนคร

นอกจากเกิดปัญหาในฝ่ายพุทธจักรแล้ว ด้านการบ้านเมืองก็ผันแปรไม่มีความสงบสุขเกิดเหตุจลาจลทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน นายบุญนากและขุนสุระจึงสมคบกันช่องสุ่มกำลังคนเข้าปล้นจวนและฆ่าพระพิชิตณรงค์ผู้รักษาการกรุงเก่า ส่วนกรรมการซึ่งหนีรอดไปนั้นได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระเจ้ากรุงธนบุรี

พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีรับสั่งให้พระยาสุรศักดิ์บุรีขึ้นไปปราบกบฏนายบุญนากและขุนสุระที่กรุงเก่า แต่เรื่องราวกลับตรงกันข้าม เมื่อพระยาสุรศักดิ์บุรีไปเข้ากับพวกนายบุญนากขุนสุระ แล้วยกกองทัพมาล้อมพระราชวังไว้ ทั้งสองฝ่ายยิงปืนตอบโต้กันตลอดคืน รุ่งเช้าพระเจ้ากรุงธนบุรีนิมนต์สมเด็จพระสังฆราช พระวันรัตน์และพระรัตนมุนีออกไปเจรจาความกับพระยาสุรศักดิ์บุรีว่าทรงยอมแพ้และออกผนวช ณ วัดแจ้งภายในพระราชวังกรุงธนบุรี พระยาสุรศักดิ์บุรีจึงนำกำลังพลล้อมพระอุโบสถไว้แล้วเข้ายึดพระนคร

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขณะนั้นยังทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ทรงได้รับรายงานจากพระยาสุรียอภัยพระราชนัดดาว่ามีเหตุจลาจลในพระนคร จึงทรงมอบหมายให้พระยาสุรียอภัยยกกองทัพไปยังกรุงธนบุรีเพื่อระงับเหตุแล้วจะทรงยกทัพใหญ่ไปสมทบภายหลัง

โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ กล่าวถึงเหตุการณ์จลาจลเมื่อวันเสาร์ แรม ๑๑ ค่ำ ปีฉลูตรีศก จ.ศ.๑๑๔๓ ไว้ว่า

เสารวารสืบเอ็ดขึ้น
คักราชพันร้อยมี
สืลกับสามปี
ดาลยคุชุกเข็ญให้

ฉลุตรี
เศษไซรั
สัมพัจณร์ ฉินทนา
ราชภูร์ร้อนขวัญหาย ฯ

พระราชพงศาวดารกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระยาสุรศักดิ์บุรีเข้า
ยึดพระนครว่าดังนี้

“...ครั้น ณ วันเสาร์ เดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ปีฉลู ตรีศก
กองทัพพระยาสุรศักดิ์ก็ยกลงมาถึงพระนคร ครั้นค้ำเวลาสิบทุ่ม
จึงให้พลทหารโห่ร้องยกเข้าล้อมกำแพงพระราชวังไว้รอบ
ตัวพระยาสุรศักดิ์เข้าตั้งกองอยู่ริมคูฟากเหนือคลองนครบาล
ที่บ้านพวกกรมเมือง ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินทราบเข้าศึก
ยกมาล้อมพระราชวัง และพระยาสุรศักดิ์ซึ่งเข้าไปจับพวกกบฏนั้น
กลับเป็นนายทัพลงมา จึงสั่งข้าราชการนอกเวรประจำของ
อยู่นั้น ให้เกณฑ์กันขึ้นประจำรักษาหน้าที่เชิงเทินรอบ
พระราชวังได้ยิงปืนโต้ตอบกันทั้งสองฝ่ายต่อรบกันอยู่จนรุ่ง...”

เมื่อพระยาสุรศักดิ์บุรีเข้ายึดพระนครไว้ได้แล้ว รู้ข่าวว่าพระยา
สุรียอภัยยกทัพมาจึงเชิญปรึกษาข้าราชการว่าจะให้สักพระเจ้ากรุงธนบุรี
พันธนาการไว้แล้วถวายเป็นเมืองให้แก่สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก
แต่ภายหลังพระยาสุรศักดิ์บุรีคิดยึดอำนาจสมคบกับเจ้าพระยามหาเสนา
และพระยารามัญวงศ์จกักริมอญ ปลดกรมขุนอนุรักษ์สงครามหลานเธอ
ออกจากเวรจำ แต่งตั้งให้เป็นนายทัพนำกำลังพลเข้าล้อมบ้านพระยา
สุรียอภัยไว้ ทั้งสองฝ่ายสู้รบกันจนรุ่งเช้าพระยาสุรียอภัยจึงเป็นฝ่ายได้
รับชัยชนะ

เสียงปืนสองฝ่ายโต้	ตอบกัน
ผืนแผ่นดินแดยัน	ย่อนไสร
บันานพวกพาลหัน	เหพาย พังแฮ
สมเด็จพระภาคินยได้	เขตรแคว้นเมืองขวัญ ๑

โคลงสรรเสริญพระเกียรติฯ ยังได้กล่าวถึงเจ้าพระยาพระคลัง
(หน) ซึ่งขณะนั้นคือหลวงสรวิชิต มีตำแหน่งเป็นนายด่านเมืองอุทัยธานี

เข้ามารับราชการในกรุงธนบุรีให้คนนำหนังสือกลับไปถวายสมเด็จพระเจ้า
พระยามหากษัตริย์ศึกถึงด่านพระเจดีย์ แล้วได้ไปรับเสด็จที่ทุ่งแสนแสบ
ความว่า

หลวงสรวิชิตเชื้อ	ชาญสนาม
คุมไพร่พรานปืนสาม	สิบถ้วน
เต็มตั้งปีกกาตาม	เทินแทบ สดลนา
รายรับรามลักษณ์ล้วน	ทแก้้วทวยหาญ ฯ

ส่วนสมุดไทยทั้ง ๒ เล่ม ได้กล่าวถึงเหตุการณ์จลาจลใน
พระนครครั้งนั้นไว้ใกล้เคียงกับเนื้อความในฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ แต่
ไม่ได้ระบุชื่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง

สมณาทราหมพฤตมิทัง	ราชฎร
ชนบทอกอาธร	ใช้น้อย
เขตขันธเกิดรานรอน	ทุกทั่ว กันนา
นองชุมพุ่มฟายย้อย	หยาดน้ำตาตรอม ฯ
ใครแขงคบพวกพ้อง	พากัน
ชิงฉกเอาทรัพย์สรรพ	ซึ่งหน้า
ฤาเกรงกริ่งไภยันต์	รายร่าง
เสียงคร่ำกำศดว่า	เทวศรื่อนอาตุล ฯ
อุปมาคือว้ายท้อง	ขเลภก
แลห่อนเหนทิวพฤกษ	ลิวล้ำ
ฤามีหลักแก้วผลึก	จักหยั่ง หยุดเลย
เหนแต่ฟ้ากับน้ำ	ดักดั้นกลางวล ฯ
เสียงปิ่นยิงยู่ทั้ง	ธรรณี
ทุกทิวราตรี	ห่อนเว้น
ใจเมืองหวาดหวั่นทวี	สยอญอ
ทรวงทหิกคึกเต็น	ตื่นคร้ามไภยพาล ฯ

ข้อความในสมุดไทยเลขที่ ๑๘๐ ที่ยกมานี้ไม่ปรากฏในฉบับพิมพ์
พ.ศ.๒๔๗๐

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาาระบุถึงเหตุการณ์
ที่สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกทรงดำเนินทัพมายังกรุงธนบุรีว่า

“...ในเพลานั้นบังเกิดศุภนิมิตเป็นมหัศจรรย์ปรากฏแก่ตาโลก
เพื่อพระราชกฤษฎาเดชาอนุภาพพระบารมีจะถึงมหาเศวต
ราชฉัตร บันดาลให้พระรัศมีโชติช่วงแผ่ออกจากพระกาย
โดยรอบเห็นประจักษ์ทั่วทั้งกองทัพ บรรดารี้พลนายไพร่ทั้ง
ปวงผู้ใหญ่ ผู้น้อยชวนกันยกมือขึ้น ถวายบังคมพร้อมกัน แล้ว
เจรจากันว่า เจ้านายเราคงมีบุญเป็นแท้ กลับเข้าไปครั้งนี้
คงจะได้ผ่านพิภพเป็นมั่นคง เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกก็
ทรงช้างแล้วยกช้างม้า รี้พลคนประมาณห้าพันเศษ
ดำเนินทัพมาทางด้านพระจาริกมาถึงเมืองปราจีน
แล้วข้ามแม่น้ำเมืองปราจีน เมืองนครนายก
ตัดทางมาลงท้องทุ่งแสนแสน

ขณะนั้นชาวพระนครรู้ว่าเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก
ยกทัพกลับมาก็ชวนกันมีความยินดีถ้วนทุกคน ยกมือขึ้นถวาย
บังคมแล้วกล่าวว่า ครั้งนี้การยุบเข็ญจะสงบ แล้วแผ่นดิน
จะราบคาบ บ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุขสืบไป จึงหลวงสรวิชิต
นายด่านเมืองอุทัยธานีลงมาอยู่ ณ กรุง ก็ขึ้นม้าออกไป
รับเสด็จถึงทุ่งแสนแสนนำทัพเข้ามายังนคร...”

เมื่อเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเสด็จถึงปากตะวันออกของ
กรุงธนบุรีแล้วได้ประทับ ณ พลับพลาหน้าวัดโพธาราม ซึ่งเจ้าพระยา
สุรียอภัยจัดเตรียมไว้ มีข้าราชการมาเฝ้าคอยรับเสด็จเป็นอันมาก จาก
นั้นเสด็จประทับเรือพระที่นั่งไปยังพระราชวังกรุงธนบุรีประทับบนศาลา
ลูกขุนมหาทไทยชำระโทษผู้กระทำผิด

พระราชพิธีปราบดาภิเษก

เมื่ออาณาจักรอยุธยาพร้อมใจกันอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชจักรีวงศ์แล้ว โปรดเกล้าฯให้ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษก ความในโคลงสรรเสริญพระเกียรติฯ ว่า

สมณพราหมณ์พฤติพร้อม	มนตรี
อาราธน์ไถธิบดี	ผ่านหล้า
ปราบดาภิเษกศรี	สมบัติ เสวยเฮษ
เป็นปิ่นปักไฟฟ้า	ร่มกิ้งเกศสกล ฯ
ศุภวารวรฤกษ์ตั้ง	การสยุม พรนา
อภิเชกสงฆ์ชุมนุม	สวดพร้อม
จีชาติทิงค์ประชุม	โอมอ่าน เวทแฮ
เครื่องกฤถ์น้อม	นอบเข้าทูลถวาย ฯ
สังข์เสียงอุโฆษครั้น	เครื่องพิน
หรรทิกทรโนนิน	นาทก้อง
บัณเฑาะว์ประดังอินท	เกริศ ระดมนา
แข็งแซ่สารพาทยม้อง	ปี่แก้วบโคมถวาย ฯ

ในการพระราชพิธีปราบดาภิเษกนี้ สมุดไทยทั้ง ๒ เล่มได้กล่าวถึงพระราชพิธีสงฆ์หรือกระยาसन ซึ่งในโคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ มิได้ระบุไว้ดังนี้

ศุภวารไชยฤกษ์พร้อม	เพลา
สงฆสวดพุทธมนปรา	กฐล้า
ทิงคนบถวายอา	เคียรพาด
เสด็จพิเศกสงฆ์	เครื่องตันพิทธีสนาน ฯ

(สมุดไทย เลขที่ ๑๗๙)

พระราชพิธีสงฆ์หรือกระยาसनซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ
พระราชพิธีปราบดาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราชนั้น พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขากล่าวไว้ว่า

“...ถึง ณ วันจันทร์ เดือน ๘ ปุจฉาสาร ขึ้นค่ำ ๑
ให้ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกโดยสังเขป
นิมนต์พระราชาคณะสวดพระพุทธมนต์แล้วรุ่งขึ้น
ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๘ ขึ้น ๔ ค่ำ เพลอรุ่งแล้วเสด็จ
ได้มหาอุดมวิชัยมงคลนักขัตฤกษ์ พระสุริยเทพบุตร
ทรงกลดจรัส ดวงปราศจากเมฆมอ่งพินนภาภาศ
พระบาทสมเด็จพระบรมนาถ บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ก็เสด็จทรงเรือพระที่นั่งบัลลังก์ศรีสักหลาดประดับด้วย
เรือจันทน์ท้าวพระยาข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวง
แห่โดยกระบวนพยุหยาตราหน้าหลังพร้อมเสร็จ
ก็เสด็จข้ามมหาคงคา มา ณ ผิงฟากตะวันออก เสด็จขึ้น
ฉนวนหน้าพระราชวังใหม่ทรงพระเสลี่ยงตำรวจแห่หน้าหลัง
เสด็จขึ้นยังพระราชมนเทียรสถาน ทรงถวายนมัสการ
พระรัตนตรัยด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วเกลิงสถิตเบื้องบน
มงคลราชมัญจาคะกระยาसन พระสงฆ์ถวายพระปริตทก
ธาร เบญจสุทธคงคามุทธาภิสิทธิ์วารี ชีพพรหมณ์ถวาย
ตรีสังข์ หลังมงคลธारा อวยวาเคียรพาทพิษณุอิศรวาท
ถวายชัยวัฒนาการ พระโหรลั่นฆ้องชัยให้ระโคมฆาน
เบญจางคดุริยดนตรีแตรสังข์ประนั่งคัพทสำเนียงนฤนาท
พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสถิตเหนือ
ภัทรวิฆเนศวร์กัณฑ์บวรเศวตราชฉัตร พระครูราชปโรหิตาจารย์ก็
กราบบังคมทูลถวายไอสุริยราชสมบัติ และเครื่องเบญจพิธราช
กกุฏภัณฑ์ พระแสงอัมพารวุธอัญเชิญเสด็จขึ้นปราบดาภิเษก
เสวยสรวรยาธิปัตติถวัลยราชย์ดำรงแผ่นดินสืบไป...”

เสร็จพระราชพิธีปราบดาภิเษกแล้ว มีพระบรมราชโองการ
ปูนบำเหน็จให้แก่เหล่าข้าราชการผู้มีความจงรักภักดี ตามควรแก่
บรรดาศักดิ์และความดีความชอบของแต่ละบุคคล

เสร็จงานอภิเษกชั้น	ทรงปรา รกแฮ
ขึ้นชอบชนบรรดา	ทแก้ว
บำเหน็จบำนาญนา	นาเนก
สบสิ่งเสื่อแพรแพรว	เพริศผ้าปุมตรวย ฯ
ประทานทั่วมาตย์ผู้	ใจภักดี
เจียดมาศถาดจำหลัก	ล่วมล้ำ
ปูนโดยอุดมศักดิ์	พระยาพระ หลวงนา
กฤษกรกระบี่ดาบดำ	ฝึกหุ้มทองประสาน ฯ

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาาระบุถึงเรื่องการ
พระราชทานสิ่งของให้แก่ข้าราชการผู้มีความชอบไว้ว่า

“...เจ้าต้นราชนัดดาซึ่งเป็นพระราชบุตรสมเด็จพระเจ้า
พี่นางเธอองค์น้อยนั้น โปรดตั้งเป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ
เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ และเจ้าลาซึ่งเป็นพระอนุชา
ต่างพระมารดานั้น โปรดตั้งเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา และนายกวดมหาดเล็ก
ซึ่งเป็นสามเฒ่ากุ่มอันเป็นพระกนิษฐภคินีต่างพระมารดานั้น
โปรดตั้งเป็นพระองค์เจ้ากรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ อนึ่ง
พระเจ้าลูกเธอพระองค์ใหญ่พระชนม์ได้สิบหกพระพรรษา
ทรงพระกรุณาโปรดตั้งเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า
กรมหลวงอิศรสุนทรให้เสด็จอยู่ ณ บ้านหลวงที่วังเดิม
พระราชทานเครื่องราชูปโภค มีพานพระศรีทองเป็นต้น โดย
ควรแก่ยศถาบรรดาศักดิ์ทุก ๆ พระองค์...”

การสถาปนาและฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีตามคำกราบบังคมทูลเชิญของอาณาประชาราษฎร์แล้ว ได้ทรงสถาปนาพระบรมวงศานุวงศ์ตลอดจนโปรดฯ ให้สร้างพระมหาปราสาทและสถาปนาวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้นภายในบริเวณพระราชวังสำหรับเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากร

ในโคลงสรรเสริญพระเกียรติฯ กล่าวถึงวัดพระศรีรัตนศาสดารามไว้ว่า มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามเกียรติ์บริเวณรอบพระเบี่ยงวิหารเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาพระแก้วมรกต

พระระเบียงระเบียบห้อม ไพหาร

เรขเรื่องรามเอวตาร

แต่ต้น

มรทปฤฎาคาร

ทวยสดูป

หอแห่งพระนาคพัน

แพ่งสร้างสบสรรพ ๙

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชยังโปรดฯ ให้สร้างหอพระไตรปิฎกพระราชทานนามว่า “หอมณเฑียรธรรม” เพื่อใช้เป็นທີ່ศึกษาพระธรรมของภิกษุสามเณรด้วย

มณเฑียรธรรมที่ร้อย

ปิฎกกรอง ไฉนา

เฑียรย่อมแปลสารสนอง

นอบเต้า

คือโกศกรณธ์รอง

ธรรมศาสน์

เป็นที่บัณฑิตเจ้า

ปราชญ์ครั้นक्रमเรียน ๙

หอมณเฑียรธรรมนี้สมุดไทยทั้ง ๒ เล่มระบุว่า เป็นหอพระไตรปิฎกซึ่งสร้างอยู่กลางสระน้ำ ซึ่งความตอนนี้ไม่ปรากฏในฉบับพิมพ์ พ.ศ.๒๔๗๐ คือ

อุตรามีสระสร้อย
 หอพระไตรวิภูกสรรค์
 อาจารย์วิไลชนาธรรม
 บันทึกสงฆเรียนข้าง

เสาวคันธ
 เศกล้าง
 ประติภาค
 ฝ่ายเบื้องคันธธุร ๖

(สมุดไทยเลขที่ ๑๘๐)

เรื่องการสร้างหอมณเฑียรธรรมกลางน้ำในสมัยพระบาท
 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนี้ พระราชพงศาวดารกรุง
 รัตนโกสินทร์กล่าวไว้ว่า

“...พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงพระกรุณา
 ให้สถาปนาพระอารามขึ้นภายในพระราชวังพร้อมทั้งอุโบสถ
 พระเจดีย์วิหารและศาลารายเป็นหลายหลัง แล้วให้ขุด
 สระน้ำทำหอไตรลงในสระ ใส่ตู้พระไตรปิฎก แล้วโปรดให้
 พระอาลักษณ์แก้วเป็นพระยาธรรมปโรหิตจางวางราชบัณฑิต
 ตั้งพระอาลักษณ์ขึ้นใหม่ แล้วให้หลวงอนุชิตพิทักษ์เป็น
 พระยาพจนานุกรมช่วยราชการในกรมราชบัณฑิต
 แล้วให้ราชบัณฑิตทั้งปวงบรรดาที่เป็นอาจารย์นั้น
 บอกพระไตรปิฎกพระสงฆ์สามเณรเป็นอันมากบนหอไตรๆ
 นั้นให้นามว่าหอพระมนเฑียรธรรม...”

เมื่อสถาปนาวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้วได้อัญเชิญ
 พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรมาประดิษฐานไว้ ณ พระอุโบสถ และ
 นิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

เสร็จสร้างสมโภชให้
 สงฆ์สวดพุทธมนต์ราย
 อำนวยพรอำนวยการ
 ชุมหมู่มนตรี้หอม

ทานถวาย พระนา
 รอบล้อม
 บิณฑบาต แล้วเสวย
 ส่งแห้วเวียนเทียน ๖

พิธีฉลองสมโภชการสถาปนาวัดพระศรีรัตนศาสดารามจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่มีมหรสพและการละเล่นประเภทต่างๆ เช่น ละครในหุ่นไทย หุ่นจีน หม่งครุ่ม ระเบ็ง ลอดบ่วง หกคะเมน ละครชาตรี โขน ฯลฯ

มโหรีสพทุกสิ่งเหล่าน	ฉลองพุทธ พิมพ์ฟ่อ
เล็งละครอนิรุท	รุ่มร้อย
พิลาสพิไลสุด	จักรำ รำนา
แต่งแงงามอ่อนช้อย	เฉิดฉินโสมสวรรค์ ฯ

หุ่นไทยประชันหุ่นจ้าว	จีนเขียน หน้านา
ญวนหกหัดโจนเจียน	เหาะได้
หม่งครุ่มระเบงเวียน	โผยแพ่น กลองแฮ
ลอดบ่วงหกคะเมนไม้	ลวดเลี้ยวหลีกกัน ฯ
ชาตริตีกรับครั้น	เครงโชน
กลองเร่งขัดตัวโยน	แยบพ้อน
โรงโขนมีหมู่โขน	ขานพากย์ อยู่ฟ่อ
เหินเห็จหนุมานซ้อน	แท่นท้าวชมพู่ ฯ

ในงานสมโภชวัดพระศรีรัตนศาสดารามนอกจากมหรสพและการละเล่นประเภทต่างๆ แล้ว ยังมี “การทิ้งกัลปพฤกษ์หรือการทิ้งทาน” ซึ่งโคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ระบุว่า ประชาชนผู้คอยรับทานแบ่งเป็น ๒ กลุ่มคือ กลุ่มผู้ชายและกลุ่มผู้หญิงไม่ปะปนกัน

เพลากัลปพฤกษ์ทิ้ง	ทานปราย
หญิงแต่ฝูงหญิงชาย	ห่อนไถล
ตำรวจรักษ์คอยราย	ระวังแปลก ปลอมแฮ
ชายแต่พวกชายให้	ช่วงกัมขิงกัน ฯ

การสมโภชวัดพระศรีรัตนศาสดารามในครั้งนั้นได้จัดขึ้นพร้อมกับงานฉลองสมโภชพระนคร มีการนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์รอบพระนคร แล้วให้ตั้งต้นกลัปพฤษ์รอบกำแพงเมือง ทิ้งทานตันละซ่งเป็นเวลาสามวัน ความในพระราชพงศาวดารฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ว่า

“...แล้วให้ตั้งต้นกลัปพฤษ์ตามวงกำแพงพระนคร ทิ้งทานตันละซ่งทั้งสามวัน ลิ่นพระราชทรัพย์เปนอันมาก ให้มีงานมโหรีศพต่างๆ แลมีละครผู้หญิงโรงใหญ่ เงินโรงวันละสิบซ่ง เปนการสมโภชวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้วยครบสามวันเปนกำหนด...”

การได้ช้างสำคัญมาสู่พระบารมี

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นั้นได้ช้างสำคัญมาสู่พระบารมีหลายเชือกด้วยกัน เช่น พระบรมไกรสร บวรสุประดิษฐ์ อัฐทิศพวงศ์ มงคลาติเรก เอกมหันต์อนันตคุณ สมบูรณ์เลิศฟ้า, พระบรมไกรสร บวรบุษปทันต์ สุวรรณลักขณา มหาศุภมงคล วิมลเลิศฟ้า, พระอินทรไอยรา คชาชาติฉัททันต์ ผิวพรรณเผือกตรี สียอดทองตากแห้ง วิษณุแกลังรังรักษ์ มงคลลักษณเลิศฟ้า เป็นต้น โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ได้กล่าวถึงช้างสำคัญไว้บางเชือกดังนี้

๑. พระบรมไกรสร ฯ

ช้างพลายสีประหลาดซึ่งพระยานครราชสีมานำมาถวาย เมื่อปีมะโรง ฉศก จ.ศ.๑๑๔๖ (ตรงกับ พ.ศ.๒๓๒๗) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดฯให้สมโภชแล้วพระราชทานชื่อบรรจงเป็น “พระบรมไกรสร บวรสุประดิษฐ์ อัฐทิศพวงศ์ มงคลาติเรก เอกมหันต์อนันตคุณ สมบูรณ์เลิศฟ้า”

โคลงสรรเสริญพระเกียรติฯ กล่าวถึงช้างพระบรมไกรสรฯ
ว่ามีสีผิวคล้ายสีผลหว่า

สุประดิษฐ์ดุษฎีพิศเพียง ผลชม พูพ้อ
มาจวบสมสู่สม โพธิ์ไ้

ตำรานารายณ์ประทมสินธุ์ว่าด้วยลักษณะช้างกล่าวถึงช้าง “สุ
ประดิษฐ์” ว่าเป็นช้างอัฏฐทิศ ซึ่งพระพรหมสร้างขึ้นจากกลีบดอก
ประทุมชาติ

“...กลีบหนึ่งทิ้งไปข้างทิศอีสาน บังเกิดเปนช้าง
สุประดิษฐ์ มีลักษณะ ๙ ประการ สีเนื้อดั่งสีเมฆเมื่อสนธยา
ฝนทองดั่งฝนทองงู งาช้างสีขาวบริสุทธิ์ ดังผ้าขาว
ที่เนื้ออ่อนดั่งบัวสีแดง ขนปากยาว อันทโกษอ่อน
เต้านอ่อน ร้องเสียงดั่งเสียงฟ้า พร้อมด้วยลักษณะ
๙ ประการ...”

๒. พระบรมนักขมณี ฯ

ช้างเล็บครบได้มาจากเมืองนครศรีธรรมราชเมื่อปีฉลู สัปตศก
จ.ศ.๑๑๖๗ (ตรงกับ พ.ศ.๒๓๔๘) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราชโปรดฯ ให้พระราชทานชื่อขึ้นระวางเป็น “พระบรมนักขมณี
ศรีรัตนคเชนทร บวรวิศนุพงศ์ วงศคชพรรค อนันตคุณ สมบูรณ์
เลิศฟ้า”

ตามตำรานารายณ์ประทมสินธุ์ว่าด้วยลักษณะช้างกล่าวถึง
“ช้างเล็บครบ” ไว้ว่าเป็นช้างอัฏฐคชซึ่งพระนารายณ์ทรงสร้างขึ้นจาก
เกสรดอกประทุมชาติ

“...จะกล่าวอัฏฐคช ๘ ช้าง ซึ่งพระนารายณ์เป็นเจ้าของ
ให้บังเกิดเปนช้างด้วยเกสร ช้างหนึ่งชื่อว่าครบกระจอก
มีเล็บเท้าละ ๕ เล็บ...”

ในโคลงสรรเสริญพระเกียรติฯ กล่าวถึงลักษณะของข้าง
พระบรมนักษณณ์ ๔ ว่ามีเล็บครบยี่สิบเล็บ

บรมนักษณณ์
เล็บครบยี่สิบได้

อดุลเดช
ชื่ออ้างอิศรพงษ์ ๔

๓. พระอินทร์ไอยรา ๔

ข้างพังซึ่งลาวเมืองภูเขียวคล้องได้เมื่อปีเถาะ สัปตศก
จ.ศ.๑๑๕๗ (ตรงกับ พ.ศ.๒๓๓๘) ฝีมือสืบลคล้ายสีใบทองแห้ง ตา เล็บ
ขนตัว และขนหางเป็นสีขาว โคลงสรรเสริญพระเกียรติฯ กล่าวถึง
ข้างพังเชือกนี้ว่า

พระอินทร์ไอยเรศข้าง
ไข่เหตุหากบังพรณ
จอมภพผ่านไอศวรรย์
พระคชแสดงสีไกล้

เฉลิมขวัญ เมืองนา
แม่ไว้
เสวยราชย์ รมย์แฮ
เผือกแผ้วผิวสกนธ์ ๔

พระราชพงศาวดาร ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ระบุว่า
พระยานครราชสีมาได้แจ้งข่าวว่า แต่เดิมข้างนี้ถูกตัดหางออกเสีย
เพราะเจ้าของข้างเกรงว่าจะตกไปเป็นของหลวง เมื่อความทราบถึง
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ดำรัสให้ส่งมาให้
ทอดพระเนตร แล้วโปรดฯ ให้นำทางโคมาผูกต่อเข้าไว้เป็นข้างโคบุตร
พระราชทานชื่อขึ้นระวางเป็น “พระอินทร์ไอยรา คชาชาติฉัททันต์
ผิวพรรณเผือกตรี สียอดตองตากแห้ง วิษณุแกลังรังรักษ์ มงคล
ลักษณะเลิศฟ้า”

“...ครั้น ณ วันอาทิตย์ เดือนสี่ ขึ้นเก้าค่ำ
ข้างลงมาถึงกรุงได้ทอดพระเนตรแล้วดำรัสว่า
เปนเผือกตรี เสียตายแต่หางด้วนเสีย ทรงพระพิโรธ
เจ้าของข้างนั้นมาก มิได้พระราชทานสิ่งใด

หางนั้นให้เอาหางโคผูกเข้าต่อเป็นข้างโคบุตร
 เข้าโรงสวดมนต์ทำวัตรสมโภช แล้วประธานชื่อขึ้น
 รวาทเป็นพระอินทร์ไวยรา คชาชาติจักรทนต์
 พิศนิพวรรณเมือกตรี ศรียอดตองตากแห้ง
 วิศณุแกลังรังรักษ มงคลลักษณะเลิศฟ้า...”

เกี่ยวกับเรื่องที่โปรดฯ ให้นำหางโคมาผูกเข้ากับหางช้างพัง
 ที่ถูกตัดขาดเพื่อให้เป็นข้างโคบุตรนี้ ตำรานารายณ์ประทมสินธุ์ว่าด้วย
 ลักษณะช้างกล่าวถึง “ข้างโคบุตร” ว่า

“...ข้างหนึ่งชื่อโคบุตร มีพรรณผิวเหลืองดั่งหนังโค
 เพนบุตรนางโค เสียงดุจเสียงโค ขนหางขึ้นรอบดุจหางโค
 งามอนน้อย คุ่มโทษอันตรายทั้งปวงได้...”

การได้กวางเผือกมาสู่พระบารมี

นอกจากได้ช้างสำคัญมาสู่พระบารมีแล้ว โคลงสรรเสริญ
 พระเกียรติ ฯ ยังได้กล่าวถึงเหตุการณ์ซึ่งมิได้ระบุไว้ในพงศาวดารคือ
 เรื่องที่พราณป่าดักกวางเผือกได้แล้วนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายโปรดเกล้าฯ
 ให้เลี้ยงไว้ในพระราชวัง ความว่า

บารมีมานมิ่งเนื้อ	โบทก
ศรีเศวตวันจรก	ดักได้
นำถวายแต่จอมดิลก	โลเกศ วร-นา
ไ้ธบำนาญให้	ทรัพย์เสื่อเงินงาม ฯ
โปรดไว้ในนิเวศเลี้ยง	รักษา
รังสฤษดิ์สมญาพญา	เผือกเนื้อ
ใครเห็นหากหรรษา	ภริมย์รัก มฤคแฮ
บ้างก็ชมว่าเชื้อ	ชาติพ้องพุทธานุกร ฯ

ส่วนสมุดไทยทั้ง ๒ เล่มกล่าวถึงเฉพาะการได้ช้างเผือกมาสู่
พระบารมีทั้ง ๒ เชือกคือ “พระบรมไกรสร ๑ และพระบรมนักษณณี ๑”
แต่ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องกวางเผือก

การสถาปนาและฉลองวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

เมื่อ จ.ศ.๑๑๕๑ ปีระกา เอกศก (ตรงกับ พ.ศ.๒๓๓๒) อันเป็น
ปีที่ ๘ แห่งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนั้น
พระองค์ได้ทรงมีพระราชศรัทธาที่จะบูรณะปฏิสังขรณ์ “วัดโพธาราม”
ซึ่งชำรุดปรักหักพังให้มีสภาพงดงามกว่าเดิม ดำรัสให้ข้อมูลดินถม
บริเวณพื้นที่ลุ่มดอนจนราบเสมอดีแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระ
อุโบสถมีกำแพงแก้วกระเบื้องปูล้อมรอบ ส่วนพื้นในกำแพงแก้วและ
ระหว่างพระระเบียงชั้นในก่ออิฐ ๕ ชั้น แล้วทำพระระเบียงล้อมสองชั้น
มุมพระระเบียงทำเป็นจัตุรมุขทุกชั้นมีพระวิหารสี่ทิศ หลังคาพระอุโบสถ
พระวิหาร พระระเบียงนั้นให้มุงด้วยกระเบื้องเคลือบสีเหลืองและสีเขียว
อีกทั้งโปรดฯ ให้จารึกแผ่นศิลาตำรายา และสร้างรูปฤาษีตัดตนไว้
เป็นทานด้วย ทำให้ทราบว่ารูปฤาษีตัดตนนอกจากสร้างขึ้นในสมัย
รัชกาลที่ ๓ ยังมีบางส่วนที่สร้างไว้แล้วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑
ดังความในโคลงสรรเสริญพระเกียรติฯ ว่า

วัดโพธิ์พันธุโพธิ์ครึ่ง	พระผจญ มารพ่อ
โพธิ์ร่มอาสน์ทศพล	อยู่เกล้า
ทรงพระศรัทธาหนัก	หนุนพุทธ ศาสน์นา
จับการก่ออิฐเร้า	เร่งล้ำเร็วเหลือ ๑
วิหารสี่ทิศทั้ง	อุโบสถ
พระระเบียงหลั่นลด	ย่อเลี้ยว
พินาทากเห็นคด	คือฉาก ช่างแฮ
มาลกดาบสเอี้ยว	อัดพลั่วแพลงกาย ๑

สมุดไทยทั้ง ๒ เล่มระบุว่าเมื่อปฏิสังขรณ์วัดโพธารามแล้วโปรดฯ ให้มีพิธีฉลองสมโภชนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พร้อมทั้งตั้งโรงทานเพื่อแจกจ่ายทั้งพระราชทรัพย์และโภชนาหาร แต่มีได้กล่าวถึงเรื่องการสร้างรูปฤาษีตัดตน

อุยฺหยาผาสุกขณฺณ	ไพบุลย์
เพราะพระนเรนศูร	หน่อเนื้อ
เสดจากพิมารมูร	ธาเทพ
มาบำเพญฺโพธิเกื้อ	ก่อสร้างแสงผล ฯ

เบญจะคิลทรงนิตยนิม	นำกุศล
อุโบสถอัษฎางคยล	ยิ่งแท้
อวยทานหวานหวังผล	ภูมิเพิ่ม
แจกจ่ายทรัพย์เหลือแล้	เลิศเบื่องบำเพญ ฯ

พระวษาไตรมาศเชื้อ	เชิญสงฆ์
แสดงพระธรรมพุทธองค์	กล่าวไว้
นิจกัฏฐัตราทรง	บิณฑบาตร
ขายก่อเจดีย์ให้	เพิ่มเบื่องบุญฉลอง ฯ

(สมุดไทยเลขที่ ๑๘๐)

พระราชพงศาวดาร ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ระบุถึงการปฏิสังขรณ์วัดโพธารามว่าใช้เวลาทั้งสิ้น ๗ ปีเศษจึงแล้วเสร็จ โปรดฯ ให้จัดงานเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม”

“...แล้วหลั่งน้ำอุทิศใส่ทกลงเหนือพระหัตถ์พระพุทธปฏิมากร ถวายพระอารามตามบาลีแก่พระสงฆ์ มีองค์พระพุทธปฏิมากร เป็นประธาน และพระราชทานนามพระอารามว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม...”

นอกจากนี้ โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ยังกล่าวถึงรูปเคารพต่างๆ ที่ประดิษฐานอยู่ในเทวสถานสำหรับพระนครและศาลหลักเมืองสมัยนั้นว่า

เทวฐานสถานที่ชุม	ศิวลึงค์ ก็มี
หอพิมเนศวรสิ่ง	ปสิทธิไว้
ปราการประกิตชิง	ฉันท์ขอบ รอบแฮ
สดมภ์ชิงข้าให้	ทวิชตั้งแขวนขดาน ฯ
ศาลหลักนครเศเสื้อ	เมืองศาล
สรพราศพร้อมพระกาล	กาจเกล้า
ทรงเมืองธสิงสถาน	สถิตเทียบ กันนา
เพรียงไพรไขทุกจ์แผ้ว	พาทย์พ่อนบวงสรวง ฯ

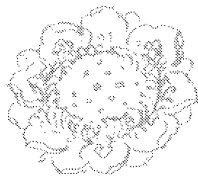
งานฉลองวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามคราวนั้นสิ้นพระราชทรัพย์เป็นจำนวนมากตามความในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา กล่าวไว้ว่า

“...คิดทั้งเงินราคาผ้าทรงพระ ค่าดอกไม้สดบูชา
เลี้ยงพระสงฆ์ กระจาด และโรงฉ้อทาน เครื่องไทยทาน
ทำเครื่องโขน โรงโขน เครื่องเล่นเบ็ดเสร็จพระราชทาน
การมหรหรรสมโกลา และถวายระย้าแก้ว โคมแก้วบูชา
ไว้ในพระอาราม เป็นเงินตราในการฉลองเงิน ๑,๙๓๐ ชั่ง
๔ ตำลึง คิดรวมกันทั้งสร้างเป็นพระราชทรัพย์เงิน ๕,๘๑๑
ชั่ง...”

เมื่อกล่าวถึงงานฉลองวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามแล้ว เนื้อหาตอนท้ายของโคลงสรรเสริญพระเกียรติฯ กล่าวถึงความสงบสุขภายในบ้านเมือง ตลอดจนความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

จากนั้นเป็นบทบาทพระรัตนตรัยและพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาพราหมณ์
เพื่อขอพรให้บังเกิดแต่พระองค์ท่าน และคำกล่าวอธิษฐานของผู้
ประพันธ์เพื่อให้โคลงเรื่องนี้อยู่ไม่เสื่อมสูญ

สุริยสุญโสมส่องมาย	เมืองสวรรค์ ก็ดี
เมรุมอดสัปดาห์ภันท์	ทั่วทั้ง
สุญลินแผ่นดินอรร	ณพนาศ นาพ่อ
กลอนกล่าวโคลงนี้ตั้ง	อยู่ไสร้อยาสุน ๖

“ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้น ”

โคลงสรรเสริญพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

โคลงสรรเสริญพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

๑	สรวม แสดงพระเกียรติก้อง	โกลา หลเฮย
	สรวม เสด็จถวัลย์อยุธยา	ยิ่งไซรั
	สรวม เป็นปิ่นราชา	จอมจักร พรรดิพ่อ
	สรวม ชีพชุบชีพไว้	วอดแล้วคีนคง ฯ
๒	๑ พระ ทรงอิสราภาพเรื่อง	เรื่องฤทธิ
	พระ ดับเบ็ญคือพิช	ณูไ้
	พระ คุณอนเนกนิตย	นับร่า ไฉนนา
	พระ บาทบำรุงให้	ฟองพื้นศาสนา ฯ
๓	๑ ข้า นินรนาถตั้ง	นามกร
	นิ พัทธนิพนธ์กลกลอน	กล่าวไว้
	โว หารแห่งอักษร	เสาวภาพ
	หาร ยกพระยศไ้	อิราชเจ้าจอมกรุง ฯ
๔	๑ ศรี มาเมืองมิ่งแก้ว	เกษมศรี
	ศรี สวัสดิ์สว่างใจตรี	โลกย์ล้ำ
	ศรี สุทธิพระศรีฉวี	งามเปล่ง ปลั่งนา
	ศรี โภคเพ็ญพ่างน้ำ	สมุทรห้วงหากเสมอ ฯ

- ๕
 ๐ ลิทธิ สมพรหเมศเรื่อง
 ลิทธิ เกียรติกฤษณฤทธิ
 ลิทธิ ธรรมทศพิธกิจ
 ลิทธิ จักรหักหั่นเกล้า
 ๖
 ๐ ฤทธิ รงค์คงคู่ท้าว
 ฤทธิ ภาพปราบบุรบรร
 ฤทธิ ไกรเปรียบไกรสร
 ฤทธิ รุทธิอุตตมด้วย
 ๗
 ๐ ไช ยานุภาพล้ำ
 ไชย ลากลุดฤทัย
 ไชย ไชยเคิกกษัย
 ไชย ชำนะผ่านเฝ้า
 ๘
 ๐ ไกร เกรียงเสียงปากผู้
 ไกร สาดรศัตรุเย็น
 ไกร เกียรติขจรเจริญ
 ไกร ดังไกรลาสเจ้า
 ๙
 ๐ กรุง ไกรใหญ่กว้างกว่า
 กรุง นอกกรุงมาคัล
 กรุง ย่อมบ้านาญพรรณ
 กรุง เวียดนามนอบเกล้า
 ๑๐
 ๐ ฟุ้ง ธรรมทศพิธท้าว
 ฟุ้ง เกียรติก่อกรุณา
 ฟุ้ง เฟื่องไผ่มหา
 ฟุ้ง กลิ่นกล่าวคือไต้
- รังสฤษฏ์ พระนา
 รุ่งเริ่
 ประกอบ เมืองนา
 หมู่ร้ายเลียบเคียร ฯ
- ทินกร
 บันม้วย
 สุรภาพ
 เดชให้อำรง ฯ
- ภายไชย
 ปิ่นเกล้า
 เกษมราช ภูรนา
 ท้าวเทียรถวายไชย ฯ
- สรเสริญ
 ยอบเกล้า
 ยศยิ่ง
 จบฟ้าดินขาม ฯ
- เวียงสวรรค์ โลกเฮย
 คั่งเฝ้า
 แพรเพริศ ให้แฮ
 ยอบเกล้ากลัวบุญ ฯ
- ธรรมดา
 ลัตว์ไสร
 ปริจาค ทานนา
 อิราชสร้างศีลคุณ ฯ

- ๑๑
 ๐ ฟ้า แจ่มเดือนแจ่มเจตร
 ฟ้า ว่ายอดฟ้าม่า
 ฟ้า ฝนตกอัตร่า
 ฟ้า ร้าร้องเรียกเจ้า
 มาสา
 ดับเศร้า
 เย็นไพร่ เมืองนา
 ผ่านฟ้าม่าครอง ฯ
- ๑๒
 ๐ ศรี ศรีสัมฤทธิ์ได้
 สิทธิ เดชนฤบดีดี
 ฤทธิ หาญหักไพร่
 ไชย ชำนาญนอกนี้
 กรุงศรี
 กว่าก็
 เร็วรวด
 นับร้อยเรื่องไชย ฯ
- ๑๓
 ๐ ไกร เทพเทียบที่สร้าง
 กรุง ยิ่งกรุงเก่ายล
 พุง เพื่องวานิชชน
 ฟ้า กระจำงแจ่มหล้า
 พระมณ เทียรฤา
 หยาดฟ้า
 ชมขอบ ใจนา
 แห่หล้าเย็นเกษม ฯ
- ๑๔
 ๐ ปางปิ่นนายก้ายาย
 เสด็จดำเนินไปผลาญ
 ขาวกัมพูชบ่ทาน
 เพื่อพระเป็นเอกเอ้
 พลหาญ
 ละแวกเว้
 ทนเดช
 กัศวล้าเฉลิมกรุง ฯ
- ๑๕
 ๐ บารมีธรรมท่านได้
 กองกุศลล้ำสม
 จวนจักสำเร็จบรม
 มาดับอาดูรแผ้ว
 อบรม ไฉนา
 มากแล้ว
 อภิเชก สยามแฮ
 เผ่าพันธุ์น้ากษัย ฯ
- ๑๖
 ๐ ฝ่ายธนนครศรีอ่อน
 ปวงราษฎร์หญิงชายปวง
 สมณะเดือดแดง
 คึกษ์เลื่อมเสียวแห่งไหล์
 รนทรวง
 คร้าไห้
 จิตขุน
 หลีกเร้นแรมพง ฯ

๑๗
 ◎ เจียบเหงาเห้าย้าใหญ่ร้าว
 เมียมิ่งหมดหม่อมคุณ
 อุนหือกราษฎร์ราวกุนท์
 เช็งแซ่ซุบซิบพร้อง

๑๘
 ◎ พระลานดาลเดือดฟุ้ง
 เสียงหวีดกรีดกราดเหิน
 กลียุคอย่างจักเป็น
 มาตรการมิตรฤาไถล

๑๙
 ◎ ฝูงชนกลัวโจทนั้น
 แม้นมฤคยันพยัคฆา
 เสี้ยแหล่งละคฤหา
 บางหมู่เมื่อมารคั่น

๒๐
 ◎ เคะฐานปานป่าช้า
 อึงแต่พวกพาลเมา
 จับมาเมียนขับเอา
 ผูกตรากล่ำบากต้อง

๒๑
 ◎ ดวงจันทร์อาทิตย์ทั้ง
 มัวมืดเหมมาปก
 พิกุลเกิดลามก
 อุบัติกาบาดไ้

๒๒
 ◎ เปรียงเมืองเคื่องขุนคั่น
 เอะอะอาวูธถือ
 สาดศรกำเพลิงพลือ
 รายรอบรุ้งวังล้อม

เรือนขุน นางเอย
 ขุนข้อง
 บังเกิด
 พร้าพร้องติฉิน ฯ

ไฟเข็ญ
 ห่อนได้
 ควันพลุ่ง แล้วเฮย
 กลับตั้นเดินหนี ฯ

อุปมา
 คาบคั่น
 หวังคลาด ภัยพ้อ
 เดือนลีหลบสกันธ์ ฯ

เจียบเหงา
 หมู่พ้อง
 ทรัพย์สิ่ง ลินนา
 โทษไ้เอาเงิน ฯ

ดาร์ก
 ปิดไว้
 ฐุมเกตุ
 ตกคว้างขวัญหาย ฯ

คะนองมือ
 พรั่งพร้อม
 พลางโห้ โหมแฮ
 ภู่เข้าหักหาญ ฯ

๒๓

๐ พระยายินคัพพีขึ้น

เขาเปียงบอกออกนาม
ประหม่อมุขคือคราม
ดาวตกตะลึงเศร้า

สารถาม

นาถเต้า

ผิวผิด พุंना

สติสิ้นเสียกมล ฯ

๒๔

๐ เสารวารลืบเอ็ดขึ้น

คักราขพันร้อยมี
สืลืบกับสามปี
ดาลยุคบุกเบิญให้

ฉลุตรี

เศษไซรั

ลัมพัจจร์ ฉินท์นา

ราชฎร์ร้อนขวัญหาย ฯ

๒๕

๐ ภาคิไนยรนาถเจ้า

พักประชุมพลรณ
แสงเรืองรหัทสกล
รวมเร้งรังค้ายแล้ว

เสด็จดล

ร้อนเกล้า

การต่อ ยุทธนา

ล่องป้อมปืนประจำ ฯ

๒๖

๐ หลวงสรวิขิตเชื้อ

คุมไพร่พรานปืนสาม
เต็มตั้งปีกกาตาม
รายรับรามลักษณล้วน

ชาญสนาม

ลืบถ้วน

เทินแทบ สดลนา

ทเกล้าทวยหาญ ฯ

๒๗

๐ ต่างหมายต่างมาดลู้

บางพวกกลัวกลับตน
บางเหล่าลอบมองหน
เสียผิดพาพวกเต้า

ลับสน กันนา

ตื่นเข้า

เห็นแน่ ชนนะนา

ต่างอ้างอาสา ฯ

๒๘

๐ เสียงปืนสองฝ่ายโต้

ผืนแผ่นดินแดนยัน
บันานพวกพาลหัน
สมเด็จภาคิไนยได้

ตอบกัน

ย่อนไสร

เหพาย พังแฮ

เขตรแคว้นเมืองขวัญ ฯ

๒๙
 ๐ หมีนขุนคนยากพร้อม
 คอยเสด็จสมเด็จองค์
 หวังเป็นปิ่นบรมวงศ์
 ดับทุกข์ยุคเข็ญให้

๓๐
 ๐ ต่างคนละคิกให้
 สมเด็จมหินทรา
 คือบุตรบ่นปรารธนา
 ลงมดถามผู้เฒ่า

๓๑
 ๐ เขาดูเขาว่าเข้า
 หึงอีกสักสามวัน
 ฟังบอกแบ่งกระสัน
 ครั้นว่านานวันแล้ว

๓๒
 ๐ นอนนั่งตั้งท่าทุกข์
 ตรีบข่าวกล่าวกันอิง
 เสด็จกลับประทับสทิง
 ยินก็เย็นใจซื่อ

๓๓
 ๐ เถลิงศกคักราชขึ้น
 กาฬปักษจิตรนักขัต
 วันเสาร์สิริสวัสดิ์
 ทวนทัพกลับคืนเข้า

๓๔
 ๐ เมลหมูปยุ้ยยอมเชื่อ
 แขน่แขน่แสนยาก
 คล้าคล้าล้าอัสวตร
 คั่งคั่งคชนับร้อย

ใจจง
 เอกไท
 ถวัลย์ราช
 เตือดร้อนโรยภัย ฯ

โหยหา
 อีราชเจ้า
 เห็นปี ดรเอย
 เทียวให้โหรทาย ฯ

คิมหันต์
 เสด็จแล้ว
 เบาโคก น้อยนา
 คลาดข้ากลับตรอม ฯ

เทวษถึง พระเอย
 ออกอื้อ
 นายก นครนา
 เณกไท้เสด็จถึง ฯ

ขลาจัต วาแฮ
 คำเก่า
 วรรณาด
 เขตแดนวันธนสถาน ฯ

ชาญสมร
 คล้าวคล้อย
 ดูเดช
 เรือยฝ้ายเพ็ญผลู ฯ

๓๕
◎ ช้างเขนเขนคู่เคื้อ

ช้างพดขำนนแข่ง
ช้างดั่งพู่ทวนแดง
ช้างกูปที่นั้งช้าง

ควรแสง
แทรกข้าง
เดินเหมื่อย มาพ่อ
เครื่องเต้ามาตาม ฯ

๓๖
◎ งามพลงามผู้มุง

งามสอสลักลาดเหลือง
งามใส่หมวกแดงเรือง
งามแห่งงามหอกเคื้อ

เมื่อเมือง
แสดงเลื้อ
ดูรุ่ง
คู่เคื้อคมงาม ฯ

๓๗
◎ กองหลังกลางหมู่เลื้อ

กลางลำสีแดงเพรา
โพกขลิบคำเงินเงา
แหนแห่ห้อมเจ้าหล้า

สีเขมา
เพริศผ้า
งามโอ
ดิลกไถ่ถวัลย์เมือง ฯ

๓๘
◎ ชาวกรุงกรานกราบข้าง

ท้าวทิศถวายไชยชม
หมื่นขุนทั่วทุกกรม
ขอพึ่งขอเป็นข้า

บังคม
ขึ้นหน้า
กราบบาท ยุคลนา
ร่วมเกล้าเย็นทรวง ฯ

๓๙
◎ พละพลาสิรุ่งม่าน

เสด็จประทับพลกาย
ทวยหาญทหารหาย
ทุกหมู่มาตย์มาน้อม

ทองถวาย
ไพร่พร้อม
หิวเรี่ยว แรงแฮ
นอบเกล้ากลัวบุญ ฯ

๔๐
◎ ผู้ผิดประทุษฐาน

หวั่นหวั่นสันสยองกลัว
จำใจจำยืมหัว
ทูลพิดเพิ่มใส่ไคล้

หนาวตัว
โทษให้
หวังเกลื่อน ความพ่อ
ล่อเลี้ยวหลายกล ฯ

๔๑ โองการสารมธุรท้าว
กับหมู่มาตย์มาคัล
เสด็จพระที่นั่งสุวรรณ์
ฉากคำมขึ้นฉนวนถ้ำ

ปฏิสัน ธารนา
ท่วนหน้า
นาเวช
ประทับร้อนเรือนหลวง ฯ

๔๒ ผู้ผิดแท้ท่านให้
โทษฆ่าจองไปพัน
น้อยโทษผ่อนผัน
ถอนแผ่นดินสิ้นเศร้า

ลงทัณฑ์
เสียบเกล้า
ภาคโทษ ให้แฮ
เลื่อมเสี้ยนรนามหนาม ฯ

๔๓ คือองค์หริรักษะเรื่อง
ปราบอสุรพาลา
เสด็จแสดงมหิทธิมหา
มาเตรียกตริภพฝ่าย

รามา อีราชเฮย
เหล่าร้าย
สุรภาพ
แผ่นฟ้าสาธุการ ฯ

๔๔ นิเวศนาवासล้ำ
ถกพุทธพิมพ้อมร
ทรงนามศิริรัตนบวร
เป็นปิ่นหลักโลกย์แล้ว

อลงกรณ์
กตแก้ว
วิเศษศาส ดาแฮ
เลิศเบื่องบुชา ฯ

๔๕ พิมานพระเจ้านั่ง
คำแผ่ภาพไพจิตร
ชั้นสิงห์สุรสถิต
ชุมฉัตรรายรอบกัณฑ์

นิรมิต เหมือนนา
จัดตั้ง
สถานครุฑ อัดเอย
กัณฑ์แก้วกรถวาย ฯ

๔๖ พระระเบียงระเบียบห้อม
เรขเรื่องรามเอวตาร
มรทปกุฎาการ
หอแห่งพระนาคพัน

ไพหาร
แต่ต้น
ทวยสดูป
แผ่สร้างสบสรวรพ์ ฯ

๔๗

๐ หอระมั่งควรคู่หม้อง

งามทรวงงามทรงงาม
พรหมศรกาบทาบทาม
เสาประดับกระจกแพรว

ระมั่งยาม

ยอดแก้ว

ทวยทอด ระทวยแฮ

พรางจำจับทอง ฯ

๔๘

๐ มณเฑียรธรรมที่ร้อย

เทียรย่อมแปลสารสนอง
คือโกศกรณทรวง
เป็นที่บัณฑิตเจ้า

ปิฎกกรอง ไฉนา

นอบเต้า

ธรรมศาสน์

ปราชญ์ครั้นक्रमเรียน ฯ

๔๙

๐ เสรีสร้างสมโภชไต้

สงฆ์สวดพุทธมนต์ราย
อำนรรหมอำนวยบาย
ชุมหมู่มนตรีห้อม

ทานถวาย พระนา

รอบล้อม

บิณฑบาต แล้วเฮย

ส่งแห้วเวียนเทียน ฯ

๕๐

๐ แตรฝรั่งสังข์หู่ซ้อง

พิณพาทย์ดนตรีมาน
ดุริยางค์คีตขับขาน
เปียวปีเป่าเพราะพริ้ง

เสียงผสาน

มีก้อง

กลอนกล่อม

แหบลิ้นลมหวาน ฯ

๕๑

๐ มโหรีสพทุกสิ่งเหล่าน

เล็งละครอนิรุท
พิลาสพิไลสุด
แต่งแ่งงามอ่อนช้อย

ฉลองพุทธ พิมพ์พ่อ

รุ่นร้อย

จักร้า รำนา

เฉิดฉายโฉมสวรรค์ ฯ

๕๒

๐ หุ่นไทยประชันหุ่นจ้าว

ญวนหกหัดโจนเจียน
หมู่ครุ่มระเบงเวียน
ลอดบ่วงหกคะเมนไม้

จีนเขียน หน้านา

เหาะได้

โผยแพ่น กลองแฮ

ลวดเลี้ยวหลีกกัน ฯ

๕๓
◎ ชาตรีดีกรับครั้น

กลองเร่งขัดตัวโยน
 โรงโชนมีหมู่โชน
 เหินเห็จหนุมานซ้อน

๕๔
◎ คู่มวยคาดหมัดเข้า

หลอนหลอกคอกโซมฟัน
 ปิดปิดหมัดแรงรัน
 ลั่นฤทธิ์หอบเหนื่อยน้อม

๕๕
◎ มัลลาลมล้ำข้อ

สองปฏิกุทธิ์ยัน
 สองเรียววัดรังพัน
 หลายกลับหลายกลิ้งเต้า

๕๖
◎ กระบี่ต่อกระบี่รู้

ต่างท่าท่าที่กราย
 จดผัดปัดไม้หมาย
 ลู่หลีตีเลียดย่อย

๕๗
◎ ดาบเขนขันคู่สู้

สองรีรำกลมกลอง
 ขุนเขนกลอกเขนทอง
 ดาบฟาดเขนฤาสั่น

๕๘
◎ เพลากัลปพฤษ์ทั้ง

หญิงแต่ฝูงหญิงชาย
 ดำรวจรักษ์คอยราย
 ชายแต่พวกชายให้

ครองโทน

แยบพื่อน

ขานพากย์ อยู่พื่อ
 แทนท้าวชมพู่ ฯ

คุมกัน

ไล่ซ่อม

ทูปทุม ถูกฮา
 นอบเกล้าบังคม ฯ

แข็งขัน

แย้เท้า

กลมกอด กันฮา
 ต่างขว้าวัววิญหายุ ฯ

รำถวาย

กรีดซอย

โจมฟาด กันนา
 หยดเทียรยังเถียง ฯ

ดาบสอง มือนา

แขกครั้น

ปะทะดาบ โดนแฮ
 ไล่ตื้อดาบหนี ฯ

ทานปราย

ห่อนไถล

ระวังแปลก ปลอมแฮ
 ช่างกัมชึงกัน ฯ

๕๙

๐ ดับแสงสุริเยศต้น

แสงภาพพิศพิงชม
คนพากย์พิเราะระดม
จำอวดอวดฤาวัน

๖๐

๐ ทรงสั่งจุดพุ่มแล้ว

ดูยะยงยนต์ราง
บันทัดปะทุผาง
ฝนชุ่มแสนท่าล้ำ

๖๑

๐ มังกรโคมแข่งเลื้อย

เลี้ยวโล่เล่ห์ยินดี
ญวนโคมจุดอัคคี
ขานขับเพลงญวนแล้ว

๖๒

๐ หนุ่มสาวชาวบ้านทั่ว

ต่างแต่งตัดผมมัด
ดูหนังหนุ่มหนุ่มนัด
เฝ้าแม่แม่บ้านป่า

๖๓

๐ หมูร้านแม่ค้าคำ

ของหลากหลายสิ่งราย
มังสะมัศยาบาย
เขาต่อพ้อเปิดให้

๖๔

๐ แสนสบายคล้ายคลี่หน้า

แสนสนุกทุกทางสถล
แสนแสวงแต่งตนตาม
แสนเสน่ห็นฤเบศร์ล้ำ

ดลปฐม ยามเฮย

เชิดเหล่าน
กันรับ เพี้ยพ่อ
ว่าให้คนเฮ ฯ

เพลิงกระถาง

วังม้า
พลูปลั่ง พะเนียงนา
สรรพสิ้นพเยียมาลัย ฯ

ควงลี ลาศแฮ

กับแก้ว
โคมแกว่ง กวัดนา
เล่นเลี้ยวอลวน ฯ

มาทศ นนา

ผ่องหน้า
ไปพาด พิงแฮ
ครอบค้อมคอยระวัง ฯ

คินขาย

เรียบไว้
บริโภค ก็มี
ชูคำคะมแรง ฯ

นรชน

เนื่องน้ำ
วัยวาส นานา
แหล่งหล้าสดุดี ฯ

- ๖๕
 ๐ ทรงสรรค์สรวงสร้อยอ่า
 สระประทุมทิพมालย์
 บรรพตแพ่งไพศาล
 ดุจฉากช่างจีนไล่
 อูยยาน
 มากไซรั
 ฟองก่อ กลนา
 เรบแต่มีเดือนขม ฯ
- ๖๖
 ๐ เชิงผาอัมพุดัน
 ถึงกระหายหากง
 งามภาพพิศขุนยง
 ไม้ดอกไม้ดัดสรต้น
 เดินสูง มานา
 จิตรขึ้น
 ยืนแผ่ ทางเฮย
 เทียบแก่งแก่งถวาย ฯ
- ๖๗
 ๐ สนวนซ้ายทรงปลูกต้น
 ภูมิภาคพิศพันลึก
 มานมาบสระสินธุทีก
 เรืองรณรมย์ฤาเวน
 อัมพพฤกษ์
 แหล่งเหล่น
 อรอาบ องค์เอย
 ว่างหน้าอนงค์ใน ฯ
- ๖๘
 ๐ เสียงสรวลทุกถิ่นถ้อ
 คืบคำสุบสำราญ
 ทรนุกหนุ่มสาวสะคราญ
 รำรำร้องฤาเวน
 ขับขาน
 รื่นเหล่น
 เครียวไคร่ กันนา
 ไปวันวันเกษม ฯ
- ๖๙
 ๐ สมณพราหมณ์พฤติพร้อม
 อาราธน์ไทธิบดี
 ปราบดาภิเชกศรี
 เป็นปิ่นปักไพร่ฟ้า
 มนตรี
 ผ่านหล้า
 สมบัติ เสวยเฮย
 รมกัณฑ์เศสกล ฯ
- ๗๐
 ๐ ศุภวารวรฤกษ์ตั้ง
 อภิเชกสงฆ์ขุมม
 ชีชาติทิชงค์ประชุม
 เครื่องกฤตภัณฑ์น้อม
 การสุม พรนา
 สวดพร้อม
 โอมอ่าน เวทแฮ
 นอบเข้าทูลถวาย ฯ

๗๑ ๐ ลังข้เสียงอุโฆษครั้น
 หรทีกทรโนนิน
 บัณเฑาะว์ประดั่งอินท
 เช็งแซ่สารพาทยม์อง

๗๒ ๐ เสรีงานอภิเชกชั้น
 ชี้ออบชนบรรดา
 บำเหน็จบำนาญนา
 สบสิ่งเลื้อแพรแพรว

๗๓ ๐ ประทานทั่วมาตย์ผู้
 เจียดมาศถาดจำหลัก
 ปูนโดยอุดมศักดิ์
 กฤษกระบี่ดาบดำ

๗๔ ๐ โปรตเปรอไปรังทั่ว
 กัมพขแพ่งเพียงโพ
 ฝ่ายเหนือน่านสุโข
 เบื้องต่ำจันทบูรทั้ง

๗๕ ๐ โองการสารสั่งสร้าง
 ฟากฝ่ายบูรพทิศตะวัน
 ดำหนักมาศมานพรรณ
 หลายหมู่หลายมุขชี้

๗๖ ๐ พระไชยเทียบเทิดทอง
 พระที่นั่งกุฎาการ
 ทิมคดคู่ควรสถาน
 พระปรีศวเรือนใหม่หมา

เครื่องพิณ
 นาทก้อง
 เกรศ ระดมนา
 ปี่แก้วปี่โคมถวาย ๕

ทรงปรา รถมแฮ
 ทเกล้า
 นาเนก
 เพรศผ้าปุมตรวย ๕

ใจักดี
 ล่วมล้ำ
 พระยาพระ หลวงนา
 ฝึกหุ้มทองประสาน ๕

เมืองโท เอกเอย
 ธิสัตว์ตั้ง
 ทัยแพร่ พร้อมนา
 ตราดสิ้นสงขลา ๕

วังจันท
 ออกนี้
 ไพโรจน์
 เฉกชั้นแมนสรวง ๕

โรงธาร
 แข่งฟ้า
 สถิตทูต
 มากล้ำเหลือไตร ๕

๗๗
 ๐ ที่นั่งเย็นยล่งล้ำ
 เป็นที่สำราญฤา
 พระลานเลียนแลคือ
 ไม้ตัดสรรทรงเหล่น

๗๘
 ๐ หอปริตรรวมพร้อมเครื่อง
 ชีชาติรามัญมา
 ห้องเครื่องมหาดเล็กอา
 ทิมดำรวจหลังชั้น

๗๙
 ๐ โรงแสงโรงสาตร์แพ้ว
 คลังหมวกคลังเสื้อหลาย
 หอแก้ววิศวรรณารายณ์
 คลังเย็บศุภรัตได้

๘๐
 ๐ โรงม้าขาวซ้ายข้าง
 ผูกอัสวพันเหาเพรา
 โรงช้างผูกคชเนา
 งามทรวดทรงยอดแก้ว

๘๑
 ๐ พระอินท์ไอยเรศข้าง
 ไข่เหตุหากบังพรรณ
 จอมภพผ่านไศวรวิทย์
 พระคชแสดงสีไกล

๘๒
 ๐ สุประดิษฐ์ดูพิศเพียง
 มาจวบสมสู่สม
 บรมนักษมโนดม
 เล็บครบยี่สิบได้

ลมกระพือ พัดแฮ
 ว่างเว้น
 หนึ่งนำ กลองนา
 พุ่มแกลังผจงเจียน ฯ

สาตรา คมแฮ
 สวดชั้น
 ลักษณะเรียด เรียงพ่อ
 เขตระแคว้นคลังใน ฯ

โพรงพราย
 หลากไว้
 รังเรบ
 ฉีกย้อมไตรสงฆ์ ฯ

ชาญเฉลา
 เพรศแพ้ว
 เหนือแท่น จลุงแฮ
 กลุ่มชั้นบัวหงาย ฯ

เฉลิมขวัญ เมืองนา
 แม่ไว้
 เสวยราชย์ รมย์แฮ
 เผือกแผ้วผิวสกนธ์ ฯ

ผลขม พูพ้อ
 โพธิ์ให้
 อุดุลเดช
 ชื่ออ้างอิศรพงษ์ ฯ

๘๓
 ๐ ม้าผูกเลือกล้วนเผ่า
 ม้าล่อมารดรลา
 ม้าเผือกผ่องอาภา
 ลางล่าสีผ่านน้ำ

๘๔
 ๐ ขึ้นระวางวันพุธม้า
 อิกชื่อขามพูนัส
 แดงสีใส่ชื่อปัท-
 หงส์พิมานชีคล้อง

๘๕
 ๐ คลังทองทุกสิ่งแก้ว
 คลังหิรัญเงินตรา
 โรงใส่พระภูษา
 โรงพระแสงปืนครั้น

๘๖
 ๐ ทิมดาบดำรวทั้ง
 โรงราชยานอภิมย์
 ทิมที่สำนักนี้สมณ
 มากลุกขุนยัง

๘๗
 ๐ พระฉนวนเจเนียนท่าโสรจ
 แพร่ดำหนักนฤมมาน
 ดลเดือนศรัทกาล
 จันทรแจ่มจอมเกศหล้า

๘๘
 ๐ เรือลอยเรือเลขล้วน
 เรืออย่างเยี่ยงผาผยอง
 เรือเสือเช่นเสือค่นอง
 เรือดุรงค์รวดคล้าย

ขัตติยวา ชีแฮ
 มล่นล้ำ
 โอภาส
 ก่านแก้วกะเลียวเหลืออง ฯ

วิรุณรัต มีแฮ
 แฉ่งน้อย
 มราช เร็วพ่อ
 เคล้าคล้ายคลีดี ฯ

โกฐา
 เพียบพื้น
 สรรพเครื่อง ทรงนา
 หัดซ่อมอยู่เสมอ ฯ

ทิมกรม วังนา
 เครื่องกั้ง
 สกิด นังนา
 แล่งถ้อยความเมือง ฯ

สรงสนาน
 ช่อฟ้า
 เกษมนาฏ นิกรนา
 เสด็จแล้วลอยโคม ฯ

ลายทอง
 แผ่นผ้าย
 นึกน่า ดูแฮ
 มิ่งม้าแมนเหียน ฯ

๘๙
 ◎ เรือแซเรือตั้งพู่
 ศรีสอด้กกลากเพรา
 เรือโชนขั้ดงามเงา
 เรือกระเซียงมอญหม้า

๙๐
 ◎ การวิกว่องหว้ายคู่
 เรือกิเลนลอยสินธุ์
 เรือหงส์พ่างหงส์บิน
 เรือกิ่งเรือไชยช้อย

๙๑
 ◎ เสรีจลอยประทีปเรือง
 พะเยีมาศพลุพลีณกาย
 นกบินเห็จเหินหาย
 เข็งแซ่สาธูการจำ

๙๒
 ◎ เมิลหมู่เรือแข่งข้าง
 เรือคู่หัดคอนควร
 เรือพายหมู่มากมวล
 ชมรื่นชื่นฤาวัน

๙๓
 ◎ เรือรบกุไหล่ร้า
 เรือแ่งอย่างญวนยล
 เรือมาดมีดโกนกล
 ข่านะท้าวทิศแผ้ว

๙๔
 ◎ ปืนรบลำหล่อลื้อ
 รางแท่นปืนทองเจียร
 หามแล่นหลักอาเกียรณ
 สำหรับรักษเวียงไท้

พันหา
 เพริศจำ
 งอนแ่ง
 ใหม่แต่้มตะเลงลาย ฯ

เคียงอิน ทรีแฮ
 เสียดคล้อย
 แบสลาบ เล่นนา
 เชิดท่ายระทวยงาม ฯ

ระทา ถวาย
 โด่งฟ้า
 โห่งตรวจ พะเนียงนา
 ชื่นชีชมบุญ ฯ

พระฉนวน นั้่นนา
 แข่งเหล่น
 มีชื้อ อยู่เอย
 วังไต้ตองปลิว ฯ

เคยรณ
 ยึดเกล้า
 กำบิต
 แผ่นหล้าเหลือไตร ฯ

กลเกวียน
 จัดไว้
 รายรอบ เรือนา
 ท้าวดาวแดนขเล ฯ

๙๕

◎ ปราการก่ออิฐไล่

เห็นท่วยเห็นขวัญบิน

แปงป้อมคู่ศิขริน

ชุ่มทวารเวียงไ้

ปูนหิน

ป่าไธรั

ราญศึก เห็นแฮ

เฉกชุ่มเมืองสรวง ฯ

๙๖

◎ สะพานช้างทางข้ามคช

สถลมารคเชิงชวนใจ

โรงร้านเรียดจันทไทย

ค้ำเข็ดส่านเสียด้าย

ครรรไล เลียบแฮ

จักผ้าย

เทียรยอม ครั้นพ่อ

ม่านมั่งมีเสมอ ฯ

๙๗

◎ ร้านแพรแพรไล่แบ่ง

แพรเลียนหลินชินจา

ร้านแขกม่วงปุมเขา

บ้างก็ขายร่มร้าน

ปักเถา ก็มี

ดินจ้าน

ขายมาก มีนา

เครื่องใช้ชินเห็น ฯ

๙๘

◎ เทวฐานสถานที่ชุ่ม

หอพิมเนศวรสิ่ง

ปราการประกิตขึง

สดมภ์ชิงข้าให้

คิ้วลึงค์ ก็มี

ปสิทธิไว้

ขันท์ขอบ รอบแฮ

ทวิขตั้งแขวนขดาน ฯ

๙๙

◎ ศาลหลักนครเศเสื้อ

สรวราศพร้อมพระกาล

ทรงเมืองธสิงสถาน

เพรียงไพรไขทุกข์แผ้ว

เมืองศาล

กาจเกล้า

สถิตเทียบ กันนา

พาทย์พื่อนบวงสรวง ฯ

๑๐๐

◎ บารมีมานมิ่งเนื้อ

ศรีเศวตวันจรก

นำถวายเป็นจอมติลก

ไ้ธบำนานญให้

โบทก

ดักได้

โลเกศ วร-นา

ทรัพย์เลื้อเงินงาม ฯ

๑๐๑ โปรดไว้ในนิเวศเลี้ยง
 รั้งสฤษฏ์สมญาพญา
 ใครเห็นหากหรรษา
 บ้างก็ชมว่าเชื้อ

๑๐๒
 ๑๐๒ ลำเภากินนาคแก้ว
 ชมชื่ออำไพรุ
 ลำเภาราชสารดู
 หุสंतरงจันก้อง

๑๐๓
 ๑๐๓ กำปั่นปิตุเกิดทั้ง
 คุมสิ่งสินค้ำมา
 เรือแขกต่วนปังกะหลา
 นำเพชรนิลนักร้อย

๑๐๔
 ๑๐๔ ลำเภากินจอตซ้อง
 ศีรษะแดงเขี้ยวหลาย
 สินค้าย่อมแพรพราย
 เตียงตั้งเก้าอี้ไม้

๑๐๕
 ๑๐๕ ชาวแพแพค้าเครื่อง
 โคมปิดห้อยเรียงราว
 ตู้ฝรั่งรมคังคาว
 พาณิชเย็นใจได้

๑๐๖
 ๑๐๖ วัดโพธิ์พันธุโพธิ์ครึ่ง
 โพธิ์ร่มอาสน์ทศพล
 ทรงพระศรัทธาพนธ์
 จับก่อการอิฐเร้า

รักษา
 เผือกเนื้อ
 ภิรมย์รัก มฤคแฮ
 ขาติพ้องพุทธานุกร ๑

ขามพูนุทนา
 รื่นพร้อง
 ดังเทพ นิमितแฮ
 ก่อไม้ตรีจัน ๑

ลันดา
 ไม่น้อย
 เกาะหมาก
 ชั่งเข้ามาถวาย ๑

สุดสาย เนตรนา
 เหล่าไซรั
 ไหมโหมด มากแฮ
 ฉากม้วนมีขาย ๑

ทองขาว
 หมวกไว้
 ของมาก มีนา
 เปลี่ยนซื้อปลดขาย ๑

พระผจญ มารพ้อ
 อยู่เกล้า
 หนูนพุท ศาสน์นา
 เร่งล้าเร็วเหลือ ๑

๑๐๗
◎ วิหารสี่ทิศทั้ง

พระระเบียงหลั่นลด
พิหารหากเห็นคด
มาลกดาบสเอี้ยว

๑๐๘
◎ แสดงปดฺยปติเรกเส้น

ดฺยจกัเขยวิษยัณต์
ด้านเบื่องระเบียงบัน
เป็นที่ทวยท้าวหน้า

๑๐๙
◎ กุฎีสงฆ์ปลุกตั้ง

มหรรมค่าฝากระดาน
หอสดดำนานมนต์
ทรงพระปริจาคกล้า

๑๑๐
◎ วังบวรนิเวศสร้าง

จัตุรมุขไพโรชยนต์
คือคู่พิมานมณ
เลื่อมเลื่อมหลังแสงจ้า

๑๑๑
◎ พระโรงธารที่ไท้

พระที่นั่งสุธาสวรรค
ห้องเครื่องเนื่องคลังหิรัญ
โรงแพทย์ลำฟ้าห้แผ้ว

๑๑๒
◎ ทรงสร้างลิเนรุด้วย

แสดงดฺยลัปดกัณท์ยล
เป็นที่โสรจสรงสกนธ์
พร้อมพระญาติวงศ์พร้อม

อุโบสถ

ย่อเลี้ยว

คือฉาก ช่างแฮ

อัดพลั่วเพลงกาย ฯ

เศษปัญญา วาแฮ

เยียมฟ้า

รจเรบ

เนื่องน้อมนิจกาล ฯ

เต็มสถาน

ใหม่หม้า

มาโนชญ์

กลั่นสร้างแสงบุญ ฯ

โสกณ

เยียมฟ้า

เทียรเทพ สถานนา

แจ่มรุ่งรัศมี ฯ

ทรงธรรม ก็มี

ก่องแก้ว

นิภชาติ

โรคชั้นพลันหาย ฯ

ฟองชล

ยี่ดล้อม

วรราช ดนุขนา

ภิเชกน้ำอวยพร ฯ

๑๑๓ ◎ โรงโขนแข่งฟ้าเพริศ
งามฉากช่องวิมาน
ปราสาทผละพลาทวาร
พระราชดำริใช้

๑๑๔ ◎ โรงช้างธผูกช้าง
ที่นั่งทรงป็นสนาม
โรงสินธผูกตาม
ถมอมารคเมิลมารคพื้น

๑๑๕ ◎ โรงพวกขอเฝ้าไผ่
โรงพิเศษคาวหวาน
โรงเรื่อร่อโรงงาน
ฉนวนนาฏลงแพเพียง

๑๑๖ ◎ ทรงเลี้ยงขุนทแก้ว
พระอโยยสงครามชาญ
หลวงไตรภพแรงราญ
เสียบาบเบียนบรร้า

๑๑๗ ◎ พญาสันตมิตรแมน
สุรภาพผู้เดียวพัน
พญาทศทัตทิศจรัล
กลเป็รื่องปรีชารู้

๑๑๘ ◎ พระแสงดงพระเดชเลื่อง
ทุกประเทศยินสยบ
ชาญกลก่อการรบ
ชอบท่าที่เข้าเข้า

ไพศาล
เมฆไม้
หวังนำ ดุณา
รอกกว้านแก้วนกล ฯ

งางาม รูปแฮ
สนุกครั้น
ตำแหน่ง ม้านา
สะอ้านเอกเหลือ ฯ

ฟังการ
เครื่องเลี้ยง
ดำรวจ พระนา
ฉากันกันเห็น ฯ

ไกรหาญ
เชี่ยวชาญ
รณฤทธิ์ รุ่งแฮ
รวดห้ำถาหือ ฯ

มือสั่น ทมิตรนา
หนึ่งสู้
รบบก เรือแฮ
รอบรู้การรงค์ ฯ

ภากบ ทวีปแฮ
ยอบเกล้า
ฤาคาด ผิดนา
หักเข้าเมืองเขา ฯ

๑๑๙
 ◎ เสรีจกษิณเค็กเลี่ยนราบ
 เปรียงไพรยั้งเย็นกมล
 ชีชาติทวิชาจล
 เพราะพระเกียรติยศท้าว

๑๒๐
 ◎ งามพุทธศาสน์เรื่อง
 งามเจ็ดเจดีย์ปรางค์
 งามสงฆ์ศึกษาทาง
 งามเล่าเรียนมากครั้น

๑๒๑
 ◎ งามเจตรพระเจ้าก่อ
 งามยศเยียวจอมจุล
 งามเบื่องบริบูรณ์บุญ
 งามบ่มิโรคใกล้

๑๒๒
 ◎ ถวายพรทุกผู้แซ่
 ขอพระชนม์จงเจริญ
 ออย่ามาพาธพันเอิญ
 ใครคิดแทงนาคน้อย

๑๒๓
 ◎ ขอพรไตรรัตน์แก้ว
 เป็นที่ทวยอภิวันท์
 ให้พระผ่านไศศวรรย์
 ดับทุกข์โทษภัยพร้อม

๑๒๔
 ◎ กรุงเกรียงไกรลาสเจ้า
 ข่านโคทวาร
 ขอเชิญช่วยบันดาล
 ประสิทธิ์พระพรให้

โรมรณ
 ท้าวดาว
 เจริญสุข เกษมนา
 ทวีไถ้ดินนทร์ ฯ

รางขา
 สรตั้น
 ปฏิบัติ ก็มี
 เปรื่องรู้ปราชญ์รวย ฯ

การุญ สัตว์แฮ
 จักรไท้
 ทานท่าน ทำนา
 เทห์ท้าวธรรมดา ฯ

สรเสริญ
 เรืองร้อย
 เปียนบาท ยุคมนา
 หนึ่งให้เสียสกนธ์ ฯ

อำนาจ
 นอบน้อม
 เสวยสุข เสมอนา
 ลึงร้ายมลายสูญ ฯ

จอมปราณ
 แท่นไท้
 คิวเวท
 เลื่อมลั่นคัตรู ฯ

๑๒๕
 ◎ เทเวณทรวาสุเทพท้าว
 อรอาสน์อุรัคคินทร์
 ทรงสั่งขั้จักราจิณ
 หลับอย่าลืมละเจ้า

๑๒๖
 ◎ พระใดของห่าอิม
 นั้นรย่อมชีขุน
 ขอเชิญสุรเชษฐสุน
 มาอยู่บริรักษ์กล้าย

๑๒๗
 ◎ ขอวรवासพท้าว
 พันเนตรภูวไนยตา
 ใครคคคิดแหงทา
 เชิญช่วยสังหารผู้

๑๒๘
 ◎ พระสุรยัสางเสริดม้า
 รี้รถกวดกงผัน
 รำไพบพิตรพรณ
 ขอแบ่งโอภาสท้าว

๑๒๙
 ◎ ดวงโสมส่องฟ้าแจ่ม
 เย็นเรื่อยรัศมีพราย
 สรวมพรเพิ่มพูนถวาย
 ปวงราชภูรีเย็นใจยิ้ม

๑๓๐
 ◎ ขอพรพิมเนศเกื้อ
 ดาลแนะนำดำไร
 มาเป็นขำนีใน
 เสริมศักดิ์เจ้าข้างรู้

ผทมสินธุ์
 คำเช่า
 เจนหัตถ์ อยู่แฮ
 ปิ่นให้เฝรสยาม ฯ

เอมบุญช์ นิจนา
 ห่านผ่าย
 ทรภาพ
 อยู่เกล้าอย่าไกล ฯ

วชิรา วุธแฮ
 สอดรู้
 รุณต่อ ราชนา
 คิดนั้นเลวลาญ ฯ

แมนจรัล รวดแฮ
 แผ่นด้าว
 ไพโรจน์
 เพิ่มให้เฝรไท ฯ

จรูญฉาย
 เพรศพริ้ม
 ถวัลย์ราช ลิริแฮ
 ยิ่งแจ้งเย็นจันทร์ ฯ

การไสย ศาสตร์แฮ
 เผือกผู้
 นรนาถ
 ท้าวแจ้งอัศจรรย์ ฯ

๑๓๑
 ◎ ขอพรอารักขกั๊ง
 มาตรวจไตรแดดู
 ใครกรอกกล่าวทรู
 ใครซื้อตั้งต่อท้าว

กำภู ฉัตรเฮย
 ท้าวด้าว
 เห็นผิด ภินนา
 ขอบนั้นนำสนอง ฯ

๑๓๒
 ◎ ขอพรพรุณศาสตร์ซ้อง
 เทียรท้าวภูมณฑล
 โดยเดือนฤดูดล
 อย่างมากอย่างน้อยให้

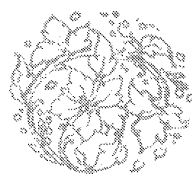
สายฝน
 เทศไท้
 ดาลตก
 เพียบน้ำพอนวล ฯ

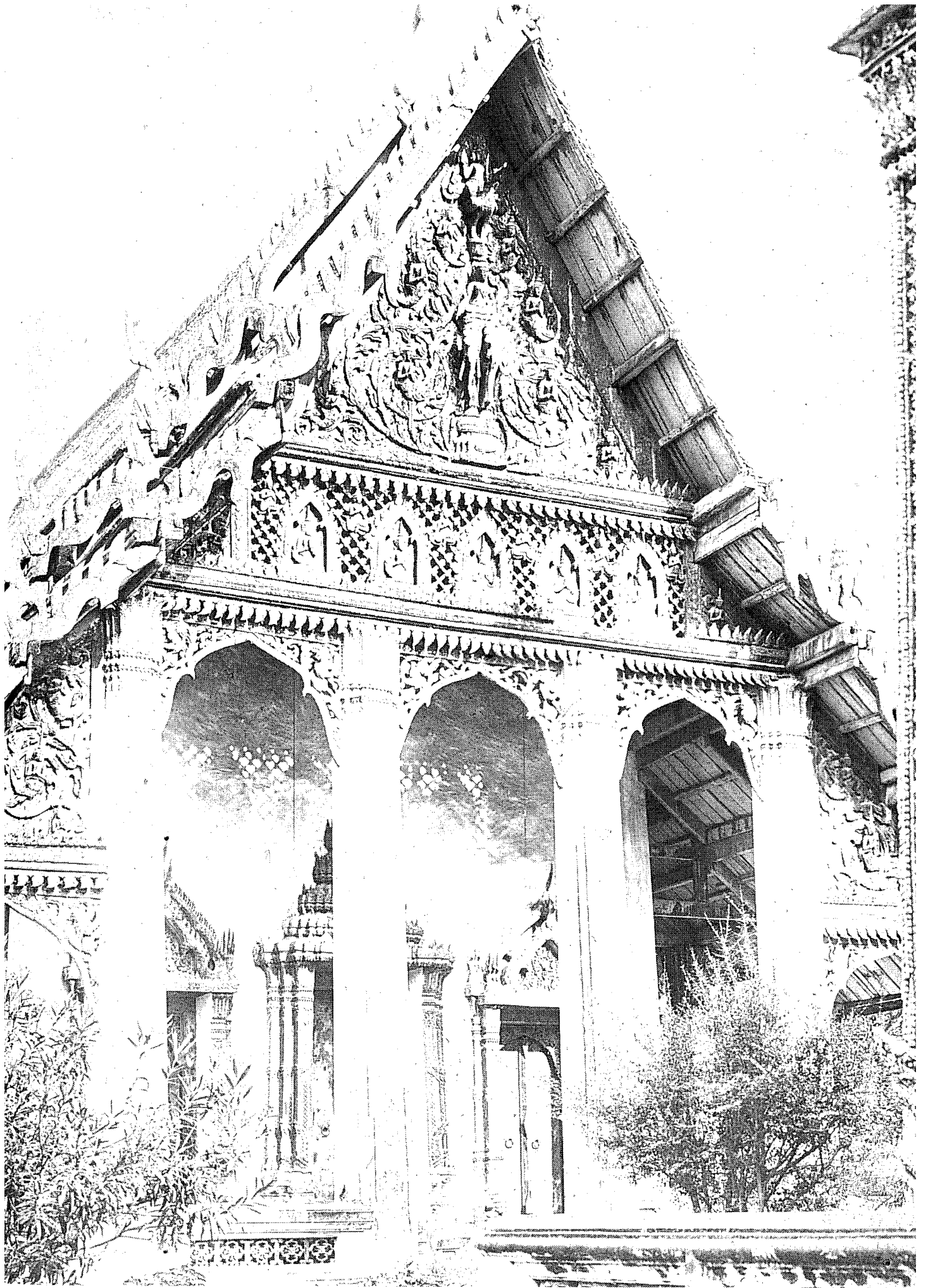
๑๓๓
 ◎ พระยศยอดเมรุเรื่อง
 พระกมลไพศาล
 เบญญาภิษพระญาณ
 ขำนิโวหารข้า

ฤาปาน
 กว่าหล้า
 ฤกเลห์ สมุทรแฮ
 บาทพร้อมพระคุณแสดง ฯ

๑๓๔
 ◎ สूरียสุญโสมส่องม้วย
 เมรุมอดลัปดบริกัณท์
 สูญสิ้นแผ่นดินอรร
 กลอนกล่าวโคลงนี้ตั้ง

เมืองสวรรค ก็ดี
 ท้าวทั้ง
 ณพนาศ นาพ่อ
 อยู่ไสร้อย่าสูญ ฯ

“ หอพระมณฑิยธรรม ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ”

คำอธิบายศัพท์

เนื่องจากศัพท์บางคำมีหลายความหมาย การทำคำอธิบายศัพท์ในครั้งนี้จะให้ความหมายเฉพาะที่ปรากฏในเรื่องโคลงสรรเสริญพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์เท่านั้น พร้อมทั้งได้ยกตัวอย่างประกอบและบอกลำดับที่ของบทโคลงไว้ในวงเล็บข้างท้าย

ตัวอย่างเช่น “คือโกศกรณทร์รอง ธรรมศาสน์” (๔๘)
หมายความว่า ศัพท์คำนี้อยู่ในโคลงบทที่ ๔๘

ก

กรณทร์	ภาชนะมีฝาปิด เช่น “คือโกศกรณทร์รอง ธรรมศาสน์” (๔๘)
กระเชียง	กรรเชียง ไม้รูปคล้ายแจว มีหลักสำหรับพาด ใช้เหนี่ยวพยุ้น้ำให้เรือเดิน เช่น “เรือกระเชียงมอญหมา ใหม่แต้มตะเลงลาย” (๘๙)
กระสัน	คะนึ่ง คิดถึง เช่น “ฟังบอกแบ่งกระสัน เบาโคก น้อยนา” (๓๑)
กล้าย	ใกล้ ไม่ห่าง เช่น “มาอยู่บริรักษ์กล้าย อยู่เกล้าอย่าไกล” (๑๒๖)

ก้วน	เครื่องมือสำหรับจุดดิ่งหรือยกของหนัก เช่น “พระราชดำริใช้ รอกก้วนแคว่นกล” (๑๑๓)
กัษัย	การลั่นไป หดไป เสื่อมไป เช่น “มาด้าบอาตุรแผ้ว เผ่าพันธุ์นักัษัย” (๑๕)
กะเลียว	สีของม้าชนิดหนึ่ง เป็นสีเขียวอมดำ เช่น “लगล่ำสีผ่านน้ำ กำนแก้วกะเลียวเหลือง” (๘๓)
กัมพูข	เขมร หรือกัมพูชา เช่น “ขาวกัมพูขบ่ทาน ทนเดช” (๑๔)
ก่าน	สีกระด้ากระด้าง เช่น “लगล่ำสีผ่านน้ำ กำนแก้วกะเลียวเหลือง” (๘๓)
กาฬปักษ	กาฬปักษ ฝ่ายดำ คือ ข้างแรม เช่น “กาฬปักษจิตรนักรักขัต ค่ำแก้ว” (๓๓)
กำบิต	มิด เช่น “เรือมادمิดโกนกล กำบิต” (๙๓)
กำเพลิง	ปืนไฟ (ข. กำเภลิ่ง) เช่น “สาดศรกำเพลิงพลือ พलगโให้ โหมแฮ” (๒๒)
กิเลน	ชื่อสัตว์ในนิยายจีน หัวเป็นมังกร มีเขาอ่อน ๑ เขา ตัวเป็นกวาง เท้ามีกีบ เหมือนม้า หางเป็นพวง เช่น “เรือกิเลนลอยสินธุ์ เสียดคาลัย” (๙๐)
กฏาการ	เรือนยอด เช่น “มรทปกฏาการ ทวยสดูป” (๔๖)

กุ่มไฟ	กุ่มไฟ เช่น “อุณหอกกราษฎรราวกุ่มไฟ บังเกิด” (๑๗)
กุไหล	กุไล ชื่อเรือขุดชนิดหนึ่งเสริมข้างกระดาน มีรูปเพรียว หัวและท้ายแหลมสูง เช่น “เรือรบกุไหลร่า เคนรณ” (๙๓)
กูป	ประทุนบนหลังช้าง เช่น “ช้างกูปที่นั่งช้าง เครื่องเต้ามาตาม” (๓๕)
เกล้า	ใกล้ เกือบ เช่น “ไม้ดอกไม้ตัดสรต้น เทียบเกล้า้งเกล้าถวาย” (๖๖)
แก้วน	ว่องไว เช่น “พระราชดำริใช้ รอกแก้วนแก้วนกล” (๑๑๓)
ไกรสร	ไกรสร แผลงมาจาก เกสรี หมายถึง ราชสีห์ที่มีขน สร้อยคอ เช่น “ฤทธิ ไกรเปรียบไกรสร สุรภาพ” (๖)

จ

ขดาน	กระดาน เช่น “สดมภ์ชิงช้าให้ ทวิชตั้งแขวนขดาน” (๙๘)
ขลา	ขาล เสือ ชื่อปีที่ ๓ ของรอบปีนักษัตร มีเสือเป็น สัญลักษณ์ เช่น “เถลิงศกคักราชขึ้น ขลาจัต วาแฮ” (๓๓)
ขุกเขี้ยว	เกิดความลำบากขึ้นโดยทันที เช่น “ดาลยุคขุกเขี้ยวให้ ราษฎร์ร้อนขวัญหาย” (๒๔)

ขุนห่าน	พญาหงส์ นกในนิยายซึ่งถือว่าเป็นนกในตระกูลสูง มีเสียงไพเราะ เป็นพาหนะของพระพรหม เช่น “นั้นธย้อมจีขุน ห่านผ้าย” (๑๒๖)
เข็ด	ลักษณะนามของด้ายหรือไหมหลายๆ ไจรวมกัน เช่น “ค้าเข็ดสำนเลื้อด้าย ม่านมั่งมีเสมอ” (๙๖)
เขมา	ดำ เช่น “กองหลังกลางหมู่เลื้อ สีเขมา” (๓๗)

ค

คด	สิ่งปลูกสร้างซึ่งมีฐานคดเป็นรูปคล้ายข้อศอก เช่น “ทิมคดคู่ควรสถาน สถิตทูต” (๓๖)
ครรไล	แผลงมาจาก ไคล ไป เช่น “สะพานข้างทางข้ามคช ครรไล เลียบแฮ” (๙๖)
คราม	ในที่นี้หมายถึงหน้าดำเป็นสีดั่งคราม เพราะความกลัว เช่น “ประหม่อมุขคือคราม ผิวผิด พุ้นนา” (๒๓)
คฤหา	คฤหา บ้าน เรือน เช่น “เสี้ยแหล่งละคฤหา หวังคลาด ภัยพ่อ” (๑๙)
คล่ำคล่ำ	มากมาย เช่น “คล่ำคล่ำล่ำอัสวตร ดูเดช” (๓๔)
คลี	การเล่นแข่งขันอย่างหนึ่ง โดยผู้เล่นขี่ม้าตีลูกกลม ด้วยไม้ เช่น “หงส์พิมานขี่คล้อย เคล่าคล้อยคลีดี” (๘๔)

คว้าง	อาการของสิ่งที่หมุนหรือลอยไปอย่างไม่มีจุดหมาย หรือที่ยืดเหนียว เช่น “อุบัติกาบาตได้ ตกคว้างขวัญหาย” (๒๑)
คอน	อาการที่คนนั่งคอนไปทางท้ายเรือ หรือหัวเรือคนเดียว แล้วพายุไป เช่น “เรือคู่หัดคอนควร แบ่งเหล่าน” (๙๒)
คั่น	จับไว้แน่น ไม่ปล่อยให้หลุด เช่น “แม่นมฤคยันพยัคฆา คาบคั่น” (๑๙)
คัล	เฝ้าอย่างเข้าเฝ้าเจ้านาย เช่น “กรุง นอกกรุงมาคัล คั่งเฝ้า” (๙)
เครียว	รีบไป รีบมา เช่น “ทรนุกหนุ่มสาวสะคราญ เครียวใคร่ กันนา” (๖๘)
เกล้า	ตัดศัพท์จาก เคล่าคล่อง หมายถึง ว่องไว รวดเร็ว เช่น “หงส์พิมานขี่คล้อย เคล่าคล้อยคลีดี” (๘๔)
เคื้อ	งาม ตัดศัพท์จาก อะเคื้อ เช่น “ข้างเบนเบนคู่เคื้อ ควรแสง” (๓๕)

ง

งั	ไ้ จัดไปข้างๆ เช่น “ผูกตรากลำบากต้อง โทษงัเอาเงิน” (๒๐)
----	--

จ

จรก	ผู้เดินไป ผู้เที่ยวไป วันจรก = วนจรก หมายถึง พรานป่า เช่น “ศรีเศวตวันจรก ดักได้” (๑๐๐)
จรัล	ไป เช่น “พญาทศทัตทิศจรัล รบบก เรือแฮ” (๑๑๗)
จลฺง	ตะลุง เสาสำหรับผูกช้าง เช่น “โรงช้างผูกคชเนา เหนือแท่น จลฺงแฮ” (๘๐)
จักราจิณ	จักร + อาจิณ ผู้ถือจักรอยู่เสมอ คือ พระนารายณ์ เช่น “ทรงสังข์จักราจิณ เจนหัตถ์ อยู่แฮ” (๑๒๕)
จันทราทิตย	จันทร + อาทิตย ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ เช่น “ดวงจันทราทิตยทั้ง ดารก” (๒๑)
จำหลัก	แกะให้เป็นลวดลาย เช่น “เจียดมาศถาดจำหลัก ล่วมล้า” (๗๓)
จั้นก้อง	จัมก้อง การเจริญพระราชไมตรีด้วยเครื่องบรรณาการ เช่น “หุส่งทรงจั้นก้อง ก่อไม้ตรีจัน” (๑๐๒)
เจตร	แปลงมาจาก จิตร เดือนที่พระจันทร์เสวยฤกษ์จิตรา เรียกว่า จิตรมาส คือเดือน ๕ ราวเดือนเมษายน เช่น “ฟ้า แจ่มเดือนแจ้งเจตร มาสา” (๑๑)

ฉ

ฉนวนฉนวน ทางเดินมีกำแพงกันไปยังทำน้ำ
เช่น “พระฉนวนฉนวนท่าโสรจ สรงสนาน” (๘๗)

ช

ชเล ทะเล
เช่น “สำหรับรักษเวียงไท้ ท้าวดาวแดนชเล” (๙๔)

ชำนน แผลงมาจาก ชน หมายถึง ชนกัน
เช่น “ช้างพชชำนนแขง แทรกช้าง” (๓๕)

ชื้อ ร่ม เย็น
เช่น “ยีนก็เย็นใจชื้อ เจกไท้เสด็จถึง” (๓๒)

ไชยานุภาพ ไชย + อานุภาพ คืออำนาจแห่งชัยชนะ
เช่น “ไช ยานุภาพล้ำ ภาไชย” (๗)

ช

ช้อง ระดมกัน ทำพร้อมกัน
เช่น “ขอพรพรุณศาสตร์ช้อง สายฝน” (๑๓๒)

ชั้น รีบ โดยเร็ว
เช่น “พระยายินคัพพีชั้น สารถาม” (๒๓)

แช ชื่อเรือรบโบราณ ใช้แห่เมื่อเสด็จพระราชดำเนิน
ทอดกฐิน
เช่น “เรือแชเรือตั้งฟู่ พันหา” (๘๙)

ด

ดั่ง	ชื่อเรือในกระบวนแห่ เช่น “เรือแซเรือดั่งฟู้ พันหา” (๘๙)
ดาร์ก	ดวงดาว เช่น “ดวงจันทร์อาทิตย์ทั้ง ดาร์ก” (๒๑)
ดำรวจ	เพลงมาจาก ดำรวจ หมายถึง ผู้ตรวจ เช่น “ดำรวจรักษ์คอยราย ระวังแปลก ปลอมแฮ” (๕๘)
ดำไร	ดำรี ช้าง เช่น “ดาลแนะนำดำไร เผือกผู้” (๑๓๐)
ดื่น	มากเกินปกติ เช่น “แพรเลียนหลินชินเงา ดื่นจ้าน” (๙๗)
ดุงค์	ม้า เช่น “เรือดุงค์รวดคล้าย มิ่งม้าแมนเหียน” (๘๘)
ดุริยางค์คีต	เครื่องดนตรี (ดุริย + องค์กร + คีต) เช่น “ดุริยางค์คีตขับขาน กลอนกล่อม” (๕๐)
แดยัน	แทบขาดใจ เช่น “ผืนแผ่นดินแดยัน ย่อนไสร้” (๒๘)

ต

ตรวย	หมายถึง “กรวย” เช่น “สบลิ่งเลื้อแพรแพรว เพริศผ้าปุมตรวย” (๗๒) ปุมตรวย ได้แก่ ผ้าปุมมีลายกรวยเชิง
ตริภพ	ไตรภพ ภพทั้ง ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ เช่น “มาเตรียกตริภพผ้าย แผ่นฟ้าสาธุการ” (๔๓)
ถ้วน	แพรชนิดหนึ่ง เนื้อเกลี้ยงเป็นมันด้านเดียว ทอเป็น ลายสาน หรือลายขัดที่ยก ๒ ข่ม ๒ เช่น “เรือแขกถ้วนปังกะหลา เกาะหมาก” (๑๐๓)
ดาว	ดาบ มีดยาว เช่น “ดาวตกตะลึงเศร้า สติสิ้นเสียกมล” (๒๓)
แต่งแง่	แต่งตัว เช่น “แต่งแ่งงามอ่อนช้อย เนิดชีโฉมสวรรค์” (๕๑)

ถ

ถมอ	หิน เช่น “ถมอมารคเมิลมารคพื้น สะอ้านเอกเหลือ” (๑๑๔)
ถวัลย์	ทรง ครอง เช่น “สรวม เสด็จถวัลย์อยุธยา ยิ่งไซ้” (๑)
ถ้อ	ไต้ เช่น “เสียงสรวลทุกถิ่นถ้อ ขับขาน” (๖๘)

ท

ทแก้ว	ผู้กล้าหาญ ทหาร เช่น “รายรับรามลักษณ์ล้วน ทแก้วทวยหาญ” (๒๖)
ทรนุก	น่าจะมาจาก สรนุก สนุก เช่น “ทรนุกหนุ่มสาวสคราญ เครียวใคร่ กันนา” (๖๘)
ทรโน	สรโน ปี่โนน เช่น “หรรทิกทรโนนิน นาทก้อง” (๗๑)
ทรหู	ร้องดัง ดั้นรนอยากรู้ เช่น “ใครกรอกกล่าวทรหู เห็นผิด ภินนา” (๑๓๑)
ท่วย	หมู่ เหล่า เช่น “เห็นท่วยเห็นขวัญบิน บ่าไสร้” (๙๕)
ท้วย	ทั้งสอง เช่น “มรทปฏาการ ท้วยสตูป” (๔๖)
ทวิช	ผู้เกิด ๒ ครั้ง ในที่นี้หมายถึง พราหมณ์ เช่น “สดมภ์ชิงข้าให้ ทวิชตั้งแขวนขดาน” (๙๘)
ทศพล	แปลว่าผู้มีกำลัง ๑๐ หมายถึง พระนามของพระพุทธเจ้า เช่น “โพธิ์ร่มอาสน์ทศพล อยู่เกล้า” (๑๐๖)
ทิงค์	ทิง + องค์ ผู้เกิด ๒ ครั้ง ในที่นี้หมายถึง พราหมณ์ เช่น “ชีชาติทิงค์ประชุม โอมอ่าน เวทแฮ” (๗๐)

ทิม	ศาลาแถว หรือ ห้องแถวใช้เป็นที่พักหรือไว้ของในพระราชวัง เช่น “ทิมคดคู่ควรสถาน สถิตทูต” (๗๖)
ทีก	น้ำ เช่น “มานมาบสระสินธุทีก อรอาบ องค์เอย” (๖๗)
เทเวนทร์	หัวหน้าเทวดา (เทว + อินทร์) เช่น “เทเวนทร์วาสุเทพท้าว ผทมสินธุ์” (๑๒๕)
เทิน	เนินดิน เช่น “เติมตั้งปีกกาตาม เทินแทบ สดลนา” (๒๖)
เทียร์	ย่อมน ล้วนแล้วไปด้วย เช่น “ไชย ชำนะผ่านเฝ้า ท้าวเทียร์ถวายไชย” (๗)
ไท้	ผู้เป็นใหญ่ เช่น “คอยเสด็จสมเด็จองค์ เอกไท้” (๒๙)

ธ

ธรรมดา	ธรรมตฤ คือ ผู้มีธรรม ผู้ทรงธรรม เช่น “ฟุ้ง ธรรมทศพิธท้าว ธรรมดา” (๑๐)
ธรรมศาสน์	ธรรม + ศาสน์ คือ คำสั่งสอนให้กระทำความดี เช่น “คือโกศกรณทรวง ธรรมศาสน์” (๔๘)
ธำรง	ทรงไว้ คงไว้ เช่น “ฤทธิ รุทธิอุตดมด้วย เดชไท้ธำรง” (๖)

ธิดินทร อธิป + บดินทร คือ พระเจ้าแผ่นดิน
เช่น “เพราะพระเกียรติยศท้าว ทวีไธธิดินทร” (๑๑๙)

ธุมเกต ดาวตก
เช่น “พิกุลเกิดลามก ธุมเกต” (๒๑)

น

นรนาถ พระราชา
เช่น “ขำ นินรนาถตั้ง นามกร” (๓)

นฤเบศร์ พระราชา
เช่น “แสนเสน่ห็นฤเบศร์ ล้าแหล่งหล้าสดุดี” (๖๔)

นิกขชาติ ทอง แ่่งทอง
เช่น “ห้องเครื่องเนื่องคลังหิรัญ นิกขชาติ” (๑๑๑)

นินนาท เสียงกีกก้อง
เช่น “หรรทิกทรไนนิน นาทก้อง” (๗๑)

นิพัทธ์ เสมอ เนือง ๆ
เช่น “นิ พัทธนิพนธ์กลกลอน กล่าวไว้” (๓)

บ

บริรักษ์ ดูแล รักษา
เช่น “มาอยู่บริรักษ์กล้าย อยู่เกล้าอย่าไกล” (๑๒๖)

บ้นเพาะวี กลองสองหน้าขนาดเล็ก มีหลักอยู่ด้านบน ผูกตุ้มห้อย
ลงมาจากหน้ากลอง ใช้ไกวให้ตุ้มแกว่งกระทบหน้า
กลองทั้ง ๒ ข้าง

เช่น “บัณฑิตะวประดั่งอินท เภริศ ระดมณา” (๗๑)

บัณฑิต

ประทัด ชื่อดอกไม้ไฟของจีน

เช่น “บัณฑิตปะทุผาง พลุพลุ่ง พะเนียงนา” (๖๐)

บาย

ข้าว

เช่น “มังสะมัศยาบาย บริโภค ก็มี” (๖๓)

บำนาญ

สิ่งตอบแทนความดีความชอบที่รับราชการหรือทำงาน
มาเป็นเวลานาน ในที่นี้หมายถึง ตอบแทนความ
จงรักภักดี

เช่น “กรุง ย่อมบำนาญพรรณ แพรเพริศ ให้แฮ” (๙)

บุร

บุระ ป้อม เมือง

เช่น “ฤทธิ ภาพปราบบุรบรร บันม้วย” (๖)

เบญญา

ปัญญา

เช่น “เบญญากับพระญาณ ฤกเลห์ สมุทธแฮ” (๑๓๓)

เบียน

รบกวน ทำให้เดือดร้อน

เช่น “อย่ามาพารพันเอิญ เบียนบาท ยุคลนา” (๑๒๒)

โอดก

ลูกสัตว์

เช่น “บารมีมานมิ่งเนื้อ โอดก” (๑๐๐)

ป

ปดูป

สฎูป

เช่น “แสดงปดูปติเรกเส้น เศษปัญจ วาแฮ” (๑๐๘)

ปฏิกุหฺ	การสู้รบ เช่น “สองปฏิกุหฺยัน แยกเท้า” (๕๕)
ประกิต	ประกอบ ประดับ เช่น “ปราการประกิตขึง ขันท้บอบ รอบแฮ” (๙๘)
ประทุษฺ	ชั่ว ร้าย เช่น “ผู้ผิดประทุษฺนั้น หนาวตัว” (๔๐)
ปรัศฺ	เรือนหลวงซึ่งอยู่ขนานทั้ง ๒ ข้างของเรือนหลวงหรือ พระที่นั่งซึ่งเป็นประธาน เช่น “พระปรัศฺเรือนใหม่หมา มากล้าเหลือไทร” (๗๖)
ปลิทธิ	ประสิทธิ ประสิทธิ์ ความสำเร็จ เช่น “หอพิมเนศวรสิ่ง ปลิทธิไว้” (๙๘)
ปังกะหลา	บังคลา หมายถึง แคว้นเบงกอล เช่น “เรือแบกตัวนปังกะหลา เกะหมาก” (๑๐๓)
ปัญจวา	๕ วา ในที่นี้หมายถึง สถูปมีความสูง ๑ เส้น ๕ วา เช่น “แสดงปดฺูปติเรกเส้น เศษปัญจ วาแฮ” (๑๐๘)
ปัทมราช	ปัทมราค พलयสีแดง เช่น “แดงสีใส่ชื่อปัท- มราช เร็วพ่อ” (๘๔)
ปิตุเกิด	ประเทศโปรตุเกส เช่น “กำปั่นปิตุเกิดทั้ง ลันดา” (๑๐๓)
ปุม	ผ้าไหมชนิดหนึ่ง เช่น “ร้านแบกม่วงปุมเขา ขายมาก มีนา” (๙๗)

เปี้ยว เป่า
เช่น “เปี้ยวปีเป่าเพราะพร้อม แหบลั่นลมหวาน” (๕๐)

ผ

ผกาย ประกาย มีแสงแวววาว
เช่น “พเยียมาศพลุพลือผกาย โด่งฟ้า” (๙๑)

ผจง บรรจง ตั้งใจ
เช่น “ไม้ตัดสรรทรงเหล้น พุ่มแก้งผจงเจียน” (๗๗)

ผทม บรรทม นอน
เช่น “เทเวนทร์วาสุเทพท้าว ผทมสินธุ์” (๑๒๕)

ผลุ ทนทาง
เช่น “คั้งคั้งคชนับร้อย เรือยผ่ายเพ็ญผลุ” (๓๔)

ผาง มีเสียงดัง
เช่น “บันทัดปะทุผาง พลุพลุ่ง พระเนียงนา” (๖๐)

ผ่าน ม้าที่มีลายขาวพาดขวางตามลำตัว
เช่น “ลางลำสีผ่านน้ำ ก่านแก้วกะเลียวเหลือง” (๘๓)

ผ่าย ผาย คือ เคลื่อนไปจากที่
เช่น “คั้งคั้งคชนับร้อย เรือยผ่ายเพ็ญผลุ” (๓๔)

พ

พยุห์ กระบวนทัพ
เช่น “เมิลหมู่พยุห์ยอมเชื้อ ขาญสมร” (๓๔)

พรหมศร	ชื่อลายบัวเป็นกาบหุ้มโคนเสา เช่น “พรหมศรกาบทาบทาม ทวยทอด ระทวยแฮ” (๔๗)
พรหมเมศ	พระพรหม (พรหม + อิศ) เช่น “สิทธิ สมพรหมเมศเรื่อง รังสฤษฏ์ พระนา” (๕)
พรุณศาสตร์	พิธีขอฝนมีพราหมณ์เป็นผู้กระทำพิธี เช่น “ขอพรพรุณศาสตร์ช้อง สายฝน” (๑๓๒)
พฤติ	ความเจริญ มั่งคั่ง สมบูรณ์ เช่น “สมณพราหมณ์พฤติพร้อม มนต์รี” (๖๙)
ผละพลา	ปลั้บพลา ที่ประทับชั่วคราวสำหรับรับรองพระเจ้าแผ่นดิน เช่น “ปราสาทผละพลาทวาร หวังน่า ดุณา” (๑๑๓)
พลี	สว่าง เช่น “สาตศรกำเพลิงพลี พลาংให้ โหมแฮ” (๒๒)
พะเนียง	ดอกไม้ไฟชนิดหนึ่ง ทำจากกระบอกไม้ไผ่ บรรจุดินจุด ใช้ตั้งจุดไฟให้ลุกเป็นช่องงาม เช่น “บันทัดปะทุผาง พลุ่พลุ่ง พะเนียงนา” (๖๐)
พันหา	พรรหา มาก ยิ่ง เช่น “ผูกอัสวพันหาเพรา เพรศแพรว” (๘๐)
พันเอิญ	เผอิญ เช่น “อย่ามาพาธพันเอิญ เบียนบาท ยุคลนา” (๑๒๒)
ฟ่าง	เหมือน เพียง เช่น “ศรี โภคเพิญฟ่างน้ำ สมุทธห้วงหากเสมอ” (๔)

พิลาสพิไล	พิลาส (พ่อนรำ งามสดใส) + พิไล (งาม) การพ่อนรำอย่างงดงาม เช่น “พิลาสพิไลสุด จักรำ รำนานา” (๕๑)
พิษณุ	วิชณุ พระนารายณ์ เช่น “พระ ดับเบ็ญคือพิษ ณุให้” (๒)
พุทธานุกร	พุทธานุกร หน่อเนื้อพระพุทธรเจ้า หมายถึง พระโพธิสัตว์ เช่น “บ้างก็ชมว่าเชื้อ ขาดิพ้องพุทธานุกร” (๑๐๑)
เพรียงเมือง	ชาวเมือง เช่น “เพรียงเมืองเคื่องขุนแค้น คะนองมือ” (๒๒)
แพ่ง	สร้าง เช่น “กัมพขแพ่งเพียงโพธิสัตว์ตั้ง” (๗๔)
โผยแพ่น	ตีลงด้วยกำลังแรง เช่น “หมู่ครุ่มระเบงเวียน โผยแพ่น กลองแอ” (๕๒)
โพรงพราย	แพรวพราย งามระยิบระยับ เช่น “โรงแสงโรงสาตร์แพรว โพรงพราย” (๗๙)
ไฟรี	ข้าศึก เช่น “ฤทธิ หาญหักไฟรี เร็วรวดเร็ว” (๑๒)

ฟ

ฟ่องพิน	เฟื่องฟู เช่น “พระ บาทบำรุงให้ ฟ่องพินศาสนา” (๒)
---------	---

ภ

ภาคิไนย	หลาน ลูกของพี่สาวหรือน้องสาว เช่น “ภาคิไนยรณนาถเจ้า เสด็จดล” (๒๕)
ภุณฺฑี	ภุณฺฑ กิน เช่น “พระไต่ของห้ำอิม เอมภุณฺฑี นิจนา” (๑๒๖)
ภวณฺทล	แผ่นดิน เช่น “เทียรท้าวภวณฺทล เทศให้” (๑๓๒)
ภริศ	กลอง (ภรี + อิศ) เช่น “บัณเฑาะว์ประดั่งอินท ภริศ ระดมนา” (๗๑)

ม

มรทป	มณฑป เรือนยอดรูปสี่เหลี่ยม เช่น “มรทปกุฎาคาร ทวยสตูป” (๔๖)
มล่น	วิ่งอย่างรวดเร็ว เช่น “ม้าล่อมารดรลา มล่นล้า” (๘๓)
มลาก	มาก เช่น “ของมลากหลายสิ่งราย เรียบไว้” (๖๓)
มล่ำ	ล่ำ เช่น “มัลลามล่ำซ้อ แฉ่งขัน” (๕๕)
มหรรหมค่า	มหัตถม มีค่ามาก เช่น “มหรรหมค่าฝากระดาน ใหม่หม้า” (๑๐๙)

มหิทธิ	มหา + อิทธิ มีฤทธิ์มาก เช่น “เสด็จแสดงมหิทธิมหา สุธรรมา” (๔๓)
มังสะ	เนื้อ เช่น “มังสะมัตถยาบาย บริโภค ก็มี” (๖๓)
มัลลา	มัลละ นักมวย เช่น “มัลลามาแล้วขอ แข็งขัน” (๕๕)
มาตรว่า	แน่นอน เช่น “มาตรว่ามิตรฤาใกล้ กลับคืนเดินหนี” (๑๘)
มาน	มี เช่น “พิณพาทย์ดนตรีมาน มีก้อง” (๕๐)
มาบ	พื้นที่ลุ่มกว้างใหญ่ซึ่งมีทางน้ำไหลอยู่เบื้องล่าง เช่น “มานมาบสระสินธุทิก อรอาบ องค์เอย” (๖๗)
มัลก	โรง ปะรำ เช่น “มัลกดาบสเอียว อัดพลีวเพลงกาย” (๑๐๗)
มาสา	มาส พระจันทร์ เดือน เจตรมาสา หมายถึง เดือน ๕ เช่น “ฟ้า แจ่มเดือนแจ่มเจตร มาสา” (๑๑)
เมล	ดู เช่น “เมลหมุ่เรือแข่งข้าง พระฉนวน นั้มนานา” (๙๒)
เมื่อ	ไป กลับ เช่น “บางหมุ่เมื่อมารคต้น เดือนสี่หลบสกนธ์” (๑๙)

ย

ย่อน	ตัดศัพท์จาก ขย่อน คือกระชั้น เช่น “ผืนแผ่นดินแดนยัน ย่อนไสร้” (๒๘)
ยอบ	หมอบ ย่อลง เช่น “ไกร สাত্রคัตรูเย็น ยอบเกล้า” (๘)
ยะยง	ยรรยง งามสง่า เช่น “ดูยะยงยนต์ราง วังม้า” (๖๐)
ยัน	ครั้นคร้าม เช่น “แม่นมฤคยันพยัคฆา คาบคั้น” (๑๙)
เย็น	ยับเย็น พ่ายแพ้ เช่น “ไกร สাত্রคัตรูเย็น ยอบเกล้า” (๘)
เยี่ยงผา	เลียงผา สัตว์เคี้ยวเอื้องรูปร่างคล้ายแพะขนสีดำ บางตัวมีสีขาวแซม ชอบอยู่ตามภูเขาหรือหน้าผาสูง เช่น “เรืออย่างเยี่ยงผาผยอง แผ่นผ้าย” (๘๘)

ร

รหัส	ความลับ เช่น “แสงเรืองรหัสกล การต่อ ยุทธนา” (๒๕)
ร่อ	ใกล้ เช่น “โรงเรื่อร่อโรงงาน ดำรวจ พระนา” (๑๑๕)
ระทา	เรือนรูปสี่เหลี่ยมสูงประดับด้วยดอกไม้ไฟสำหรับจุด ในงานเมรุ เช่น “เสร็จลอยประทีปเรือง ระทา ถวาย” (๙๑)

ระเบง	ระเบ็ง การเล่นมหรสพของหลวงอย่างหนึ่ง เช่น “หม่องครุ่มระเบงเวียน โปยแพ่น กลองแฮ” (๕๒)
รังเรพ	มีลวดลาย งดงาม เช่น “หอแก้ววิศรณารายณ์ รังเรพ” (๗๙)
รังสฤษฎ์	สร้าง แต่งตั้ง เช่น “สิทธิ สมพรหเมศเรื่อง รังสฤษฎ์ พระนา” (๕)
รางขาง	สวย งาม เช่น “งามพุทธศาสน์เรื่อง รางขาง” (๑๒๐)
เรพ	เรพา เขียน เช่น “เรพเรื่องรามเอวตาร แต่ตัน” (๔๖)
เรียด	เรียงเป็นแถว เช่น “โรงร้านเรียดจีนไทย เทียรยอม ครั้นพ่อ” (๙๖)
เรื่อง	โด่งดัง กระเดื่อง เช่น “พระ ทรงอิสราภาพเรื่อง เรื่องฤทธิ์” (๒)
โรงธาร	ห้องพระโรง เช่น “พระไชยเทียบเทิดห้อง โรงธาร” (๗๖)

ล

ล่วม	เครื่องสำหรับใส่หมากพลูบุหรี ทำด้วยผ้ามีใบปก หรือทำด้วยโลหะ เช่น “เจียดมาศถาดจำหลัก ล่วมล้า” (๗๓)
ละคึก	รีบ เร่ง เช่น “ต่างคนละคึกให้ โหยหา” (๓๐)

- เลื่อง เป็นที่รู้จัก เป็นที่โจษจัน
เช่น “พระแสงพระเดชเลื่อง ภาจบ ทวีปแฮ” (๑๑๘)
- โล่ ชื่อแพรชนิดหนึ่งมีเส้นไหมโปร่ง
เช่น “ร้านแพรแพรโล่แบ่ง ปักเถา ก็มี” (๙๗)

ว

- วอด หมดไป ลั่นไป
เช่น “สรวม ชีพบุบชีฟไว้ วอดแล้วคีนคง” (๑)
- वासพ พระอินทร์
เช่น “ขอรวาสพท้าว วชิรา วุธแฮ” (๑๒๗)
- วิชยัณฑ์ ชื่อวิมานหรือรถของพระอินทร์
เช่น “ดุจจักเยยวิชยัณฑ์ เยี่ยมฟ้า” (๑๐๘)

ศ

- ศรัทกาล ฤดูสารท คือระยะ ๒ เดือนภายหลังจากฤดูฝนแล้ว
เช่น “ดลเดือนศรัทกาล เกษมนาฏ นิกรนา” (๘๗)
- ศิขริน ยอดเขา ภูเขา
เช่น “แบ่งป้อมคู่ศิขริน ราญศึก เห็นแฮ” (๙๕)
- ศิวเวท มนตร์ของพระศิวะหรือพระอิศวร
เช่น “ขอเชิญช่วยบันดาล ศิวเวท” (๑๒๔)
- ศิวลึงค์ รูปอวัยวะเพศชายถือเป็นรูปนิมิตแทนองค์
พระศิวะ หรือพระอิศวร เป็นวัตถุบูชาศักดิ์สิทธิ์ของ
นิกายไศวะ
เช่น “เทวฐานสถานที่ชุ่ม ศิวลึงค์ ก็มี” (๙๘)

ส

สกนธ์	ร่างกาย เช่น “บางหมู่เมื่อมารคั้น เกื้อนลี้หลบสกนธ์” (๑๙)
สตูป	สตูป สิ่งก่อสร้างสำหรับบรรจุของควรรูปอย่างเช่น กระดุกของบุคคลที่ควรนับถือ เช่น “มรทปกุฎาการ ทวีสตูป” (๔๖)
สทิง	สทิง จทิง แม่น้ำ เช่น “เสด็จกลับประทับสทิง นายก นครนา” (๓๒)
สยมพร	ในที่นี้หมายถึง พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เช่น “ศุภวารวฤกษ์ตั้ง การสยม พรนา” (๗๐)
สรตั้น	สรตั้น มากมาย เกื่อนกลาด เช่น “ไม้ดอกไม้ดัดสรตั้น เทียบแก้งแก่งถวาย” (๖๖)
สรวม	ขอ เช่น “สรวม แสดงพระเกียรติก้อง โกลา หลเฮย” (๑)
สลาบ	ปีกของนก ขนนก เช่น “เรือหงส์ฟ้างหงส์บิน แบสลาบ เล่นนา” (๙๐)
สัปปกัณฑ์	สัตบริกัณฑ์ หมู่เขาที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุรวม ๗ ชั้น คือ ยุคนธร อสินธร กรวิก สุทิส เนมินธร วินตกะ และอัสดกัณ เช่น “แสดงดูสัปปกัณฑ์ยล ยึดล้อม” (๑๑๒)
สัมพัจณร์	สัมพัจณร์ฉินท์ พิธีตรุษ พิธีสิ้นปี เช่น “สืลกับสามปี สัมพัจณร์ ฉินท์นา” (๒๔)

สัมฤทธิ์	สัมฤทธิ์ ความสำเร็จ เช่น “ศรี ศรีสัมฤทธิ์ได้ กรุงศรี” (๑๒)
สำน	ผ่านลัดวโหราณ เช่น “ค้าเข็ดสำนเลื้อด้าย ม่านมุ้งมีเสมอ” (๙๖)
สำ	หมู่ เหล่า เช่น “คล่ำคล่ำสำอัสวตร ดูเดช” (๓๔)
สิ่ง	อยู่ ประจำ เช่น “หอพิมเนศวรสิ่ง ปลื้ทอิไว้” (๙๘)
สุรภาพ	อำนาจของเทวดา เช่น “ฤทธิ์ ไกรเปรียบไกรสร สุรภาพ” (๖)
เสริด	เหล็กหนึ เช่น “พระสุริยสาางเสริดม้า แมนจรัล รวดแฮ” (๑๒๘)
เสาวภาพ	สุภาพ ละมุนละม่อม เช่น “โว หารแห่งอักษร เสาวภาพ” (๓)
แสนยากร	กองทัพ เช่น “แซ่แซ่แสนยากร คล่าวคล้อย” (๓๔)
สแบก	หนัง ในที่นี้หมายถึงหนังใหญ่ เช่น “สแบกภาพพิศพิงชม เข็ดเหล้น” (๕๙)
โสรจ	อาบ ชำระ มักใช้คู่กับ “สรง” เป็น “โสรจสรง” เช่น “พระฉนวนฉนียนท่าโสรจ สรงสนาน” (๘๗) เช่น “ชุมหมมมนตรหอม สงแหวนเวยนเทยน” (๔๙)

ห

หม่องครุ่ม	โมงครุ่ม การเล่นมหรสพอย่างหนึ่งในงานหลวง เช่น “หม่องครุ่มระเบงเวียน โปยแพ่น กลองแอ” (๕๒)
หม้า	งาม เช่น “เรือกระเชียงมอญหม้า ใหม่แต่้มตะเลงลาย” (๘๙)
หรีทีก	มโหรีทีก กลองโลหะชนิดหนึ่งใช้ตีเป็นสัญญาณและ ประโคม เช่น “หรีทีกทรโนนิน นาทก้อง” (๗๑)
หรีรักษ์	พระนารายณ์ เช่น “คือองค์หรีรักษ์เรื่อง รามา อิราชเฮย” (๔๓)
หลิน	แพรจีน มีหลายชนิด เช่น “แพรเลียนหลินชินจา ดื่นจ้าน” (๙๗)
หึ่ง	นาน เช่น “หึ่งอีกลักสามวัน เสด็จแล้ว” (๓๑)
เหมื่อย	เรื่อย ๆ เช่น “ข้างตั้งพุทวนแดง เดินเหมื่อย มาพ่อ” (๓๕)
เหย้า	บ้าน เรือน เช่น “เงียบเหงาเหย้าใหญ่รั้ว เรือนขุน นางเอย” (๑๗)
เหียน	หัน เช่น “เรือดุรงค์รวดคล้าย มิ่งม้าแมนเหียน” (๘๘)
แหวัน	แวน เครื่องสำหรับติดเทียนเพื่อใช้เวียนในการทำขวัญ ต่างๆ เป็นรูปแบบ ทำด้วยเงิน ทอง หรือทองเหลือง เช่น “ขุมหมุ่มมนตรืห้อม ส่องแหวันเวียนเทียน” (๔๙)

โหมด ชื่อผ้าชนิดหนึ่ง เดิมทำด้วยกระดาษทองตัดเป็นเส้น แล้วทอกับไหม ต่อมาใช้กระดาษเงินกระดาษทอง พันเส้นไหมทอกับไหมสี เช่น “สินค้าย่อมแพรพราย โหมโหมด มากแฮ” (๑๐๔)

อ

อัมพพฤกษ์ ต้นมะม่วง
เช่น “สวนซ้ายทรงปลูกต้น อัมพพฤกษ์” (๖๗)

อัมพู น้ำ
เช่น “เชิงผาอัมพุดัน เดินสูง มานา” (๖๖)

อาสน์ เครื่องปูรองนั่งสำหรับภิกษุสามเณร
เช่น “โพธิ์ร่มอาสน์ทศพล อยู่เกล้า” (๑๐๖)

อำนรรฆ อนรรฆ มีค่าเกินกว่าจะประมาณราคาได้
เช่น “อำนรรฆอำนวยบาย บิณฑบาต แล้วเฮย” (๔๙)

อุณห์ ร้อน
เช่น “อุณห์อกราชฎีรวาอุณห์ บังเกิด” (๑๗)

อุยยาน อุทยาน สวนอันรื่นรมย์
เช่น “ทรงสรรค์สวนสรั้อยอ่า อุยยาน” (๖๕)

อุรัคคินทร์ อุรเคนทร์ พญานาค
เช่น “อรอาสน์อุรัคคินทร์ ค่ำเข้า” (๑๒๕)

เอ็กต์ว เอกัตว ความเป็นหนึ่งเดียว
เช่น “เพื่อพระเป็นเอกเอ้ กัตวล้าเฉลิมกรุง” (๑๔)

เอวตาร การแบ่งภาคลงมาเกิดในโลก แผลงมาจาก อวตาร
เช่น “เรขเร่องรามเอวตาร แต่ต้น” (๔๖)

“ บริเวณวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ”

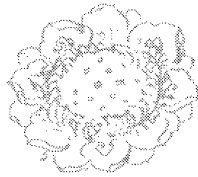
บรรณานุกรม

- กุหลาบ มัลลิกะมาส. **ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๙.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑**. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงตรวจชำระและทรงพระนิพนธ์ อธิบาย. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๑.
- _____. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับตัวเขียน**. นฤมล อีรวัฒน์ ชำระต้นฉบับ ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิชาการ, ๒๕๓๙.
- บรัดเล. **อักขรภิธานศรับท์** ของ หมอบรัดเล พ.ศ. ๒๔๑๖. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๔.
- แปลก ศิลปกรรมพิเศษ. **พจนานุกรมคำพ้อง ไทย - มลายู**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๙.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑.
- วันเนาวิ ยูเด็น. **วรรณคดีเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.
- วิภา กงกะนันทน์. **วรรณคดีศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.
- ศิลปากร, กรม. **พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดอกเบี๋ย, ๒๕๔๒.
- ส. พลายน้อย [นามแฝง]. **สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บำรุงสาสน์, ๒๕๒๗.

อภินิหารบรรพบุรุษ. สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนคร
สวรค์วรพินิต ทรงพิมพ์ช่วยเหลือเป็นของเจ้าภาพช่วยเหลือ ใน
งานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าปิยภัคตินารถ สุประดิษฐ์.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๓.

อภินิหารบรรพบุรุษ และปฐมวงศ์. บุญเตือน ศรีวรพจน์ ขำระ
ต้นฉบับ สัจจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ :
บริษัท พิมพ์เนศ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๕.

เอมอร ชิตตะโสภณ. วรรณกรรมลิลิต. จัดพิมพ์โดย โครงการตำรา
มหาวิทยาลัย ห้องจำหน่ายหนังสือ สำนักหอสมุด
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๒๕.

“ บุษบกประดิษฐานพระบรมราชสรีรลักษณ์ประจำรัชกาล
บริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ”

ภาพถ่ายต้นฉบับสมุดไทย
เลขที่ ๑๗๙

- ๑ ชื่อหนังสือ วิชาสมุทสาคร
วิชาลหุ ๑
๒ ฉบับ (เดิม) โดยตั้งชื่อไว้ว่า...
๓ ลักษณะ โคลง ๑ เล่ม จบ

๔ ประวัติพระองค์เจ้าวงศ์จันทร์ ถวาย
ในปี ๒๓ ราวพุทธศ. ๒๔๕๕

๕ หมายเหตุสำคัญ อักษร/วิ ที่

๖ ที่เก็บตู้ ชั้น

๑ สวรรค์ สวรรค์อมโลกยัต - โลก สวรรค์ พระเศรษฐีกลยา ยิงไว้
 สวรรค์ พระเศรษฐีกลยา ยิงไว้ สวรรค์ พระเศรษฐีกลยา ยิงไว้

๑ พระเศรษฐีกลยา ยิงไว้ พระเศรษฐีกลยา ยิงไว้
 พระเศรษฐีกลยา ยิงไว้ พระเศรษฐีกลยา ยิงไว้

๑ ร่มจักรพรรดิ กษัตริย์ นิเทศนิพนธ์กลอน กษัตริย์

ไวยากรแห่งอักษร เสภาภาพ ทารกพระเกษียณ ไวยากรแห่งอักษร

๑ ศรีเมืองมิ่งแก้ว เกษมศรี ศรีสวัสดิการณศรี โลกยัต
 ศรีไตรภพ รามเปล่งปลั่งศรี ศรีพระไตรภพ รามเปล่งปลั่งศรี

๑ สัตติ สมพหรมเมศเรือง มีสฤทธิพระนา สัตติสมพหรมเมศเรือง

สัตติสมพหรมเมศเรือง มีสฤทธิพระนา สัตติสมพหรมเมศเรือง

๑ ฤทธิวงษองค์ก้องท้าว ทิณกร ฤทธิวงษองค์ก้องท้าว

ฤทธิวงษองค์ก้องท้าว ทิณกร ฤทธิวงษองค์ก้องท้าว

๑ ไชยเทพเจ้า รรณินทร ไชยเทพเจ้า รรณินทร

ไชยเทพเจ้า รรณินทร ไชยเทพเจ้า รรณินทร

๑ ไกรเกษียณเสด็จผู้สรวลเสริญ ไกรเกษียณเสด็จผู้สรวลเสริญ

ไกรเกษียณเสด็จผู้สรวลเสริญ ไกรเกษียณเสด็จผู้สรวลเสริญ

- ๑ คุ้มกรบขั้วของสยบเกล้า ภักดิ์ฤทธิ คุ้มแก่งศรสารสิทธิ์ สี่ไหว่
 คุ้มภวายสุวรรณวิหระ มาลาภ คุ้มจอมขามเขตกู้ หายหนีมกายกรบ :
- ๒ ฝั่ง เสด็จพิธีฤทธิฝั่ง จรณินทว ฝั่งลุ่มทลายดิน ฝั่งฝั่ง
 ฝั่ง ทุกทวิบวินทว ภูเลื่องพระเน ฝั่งเทพจักรวาลวิจิตร เหวือกฟ้าสุวรรณเสริญ
- ๓ คุ้มวังมามีโพธิ์พร้อม บุญพระเพรงนา พัดนั้นลมเกลื่อนพระ เมฆแผ้ว
 พัดฝนตกสรวงสระ เอย่นไพรเมืองนา พัดขำมณคงแก้ว แก่นผู้มีบุญ :
- ๔ คุ้ม สัตยวิจิตรเรือง ภาทวี สัตยศึกเพียงสนธิ คุ้มท้าว
 ฤทธิ เสด็จระเยกมี ยศยิ่ง ไร่นาทุกทั่ว อยู่ล้อมบทมลาย :
- ๕ คุ้ม ไกร คุ้มจักษุเรศท้าว เลิศจักรอง คุ้มภบคือหน้ากลอง เตี้ยงแท้
 ฝั่ง เสด็จคงเทพผของ มาเพิ่มผลนา พัดกังวเลศเด แหล่งหล้าเย็นเกษม
- ๖ คุ้ม สองสรราชใต้ ทมภพ ยกยู่ให้ไปภนรบ เลิศเสียน
 คุ้มกำภูษเย็นสยบ พิงพ่าย เพระพระเกษมสดชื่นนิภาสสังนำสนอง
- ๗ คุ้ม ขาวมีพระจักเค คบเขม คุ้มยูกศรเกษมเขย่น ไพร่ฟ้า
 พระบาทหากมาเขน ประทวโลกย จักขำมณคงแท้ แหล่งไพร่กลเกษม :
- ๘ คุ้ม ส้ายทนนิคเรศวรอัน รนทรวง คุ้มมประทชนบง คุ้มให้
 สยมนพทรมณแควดวง คุ้มทณค รถมคงเพื่องกาลใหม่ เขกแก้วมณทณ :

๑ นิยบททุกไฟ้วฟ้า หญิงทวย อักมาทวยมรสาทย ช่นซัง
แป่วจิกรเพื่ออนทกวย วกัซัพ เมอญนิยมเพวียกพร้อง กถาวักยติระนิน :

๑ พระณทญชานคู้ ฟัง ไฟเรญ ได้ยงหวัคตวัคทรวมเห่น น่อนได้
รอนอกกระอแป่น ควนทว มาทวามิตรภักไกล่ หลีกเลียวค้อมหนี :

๑ ผู้รณกลวใจทหนี อปมา ค้อมระคิวกกลวพะยฉก กามกั้น
ละเคทล้นภาว ช่นซัม บักลลกลลมารวคคั้น เกอเนนแรมไพร :

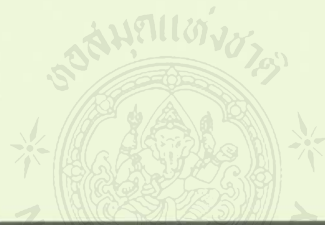
๑ เกทชานบักห้ ซึ่งแต่ฟวกพาลเมา หมุ่มฟ้อง
จปมาเจียนชนเฮ ทรพเพ่มภลมา ผกตภากล้าปากทอ้ง โทษทวัระยักใจ :

๑ ทภททิตยทกั คะคิรว การพิกนอภาร ทักทัก
เพทะโทษเทพสังหร แสทงเทกั จักอบทิวอดวัก วัฟล้นเลียบลกล :

๑ ใจเมื่องเคื่องร่นแค้น หุนหน มาประชุมชนกน พรังพรอ้อม
หวงทำยุคชกอนก ภัยวัง กสาคกลล่อนโทใหม่ล้อมรอบวัวกักแพงวั :

๑ เกชทานุภพเจ้า จักรพาฬ เสาแต่พระณมทน คชนี้
ภษฏรสคยแสดงสาร์ ยินมสาก ไทวังเลียบลคยธรรม ช้อทวัฟิงทาม :

๑ ไตระวารลพิเบคค้ำจัน นลุตวั ศักภษพนร้อมมี เสกไซ้
ลัสนกยสามบี่ พคณมค การยูกชุกเชญให้ ภษรอนชนนทอย :

- ๑ สมณพททภพภูมิทร ภษฏว ชนบทอกธรร ใช้น้อย
 เซกวันเกิดภนรอน ทกทวักนเภา นองชุมฟูมพ่ายย้อย ยากน้ำจากทรอม :
- ๑ ใครแรงคบพวกพ้อง พวกพร พึงนิกเสาทรพิศรรพ ชึ่งหน้า
 ฤกเมรกรังโกลยนิค ภยภาฯ เสียงคร่ำก่ำสคว ทเวศร์อันธกร :
- ๑ อุปมาคือห้วยท้อ ะเลฤก แลห่อนเห็นทิวพุกษ ลิวล้ำ
 ฤกมลกแก้วผลิก จักยังยุคโดย เหนแต่พักม่น้ำ คกคั่นกลางวด :
- ๑ เสียงปิ่นยี่งยี่ง ธรณี ทุกทีภรทวิ ห่อนเว้น
 ใจเมืองทวนหวนทวิ ลยของย้อย ทรวงทะชิกคึกคึก กั้นคกัณโกลยพาล :
- ๑ แลนทกรแลนเทวคให้ ไทยหา บรมบาทชัมคินทรก ธิภรทัว
 ทาบนนธำบวงสา วิกเทพ รอช่วยคนเสด็จทัว คบรอนภนเขม :
- ๑ แลนโคกปวงภษฏรณัน อุปมา คือบุตรแลนโคก ักให้
 ทาปิตุเรศมากท เทียมเทท หวงพิ้งพระเดชได้ รมเกสสยอันเกษม :
- ๑ ใครมาไปท้อถ้อย ฤกมณสน เทวาลองสามวัน เสจแล้ว
 อกเมืองเปลืองละลลย โศกเลื่อมเทวคณ ทศรบีใจแคล้วๆ เว้งเร่สุริยา :
- ๑ คอยทวาทรรณเคลื่อนถ้อย คำณ ทุกขยังทำเวียรน ทกเล้า
 บ้างทพฤคณอน ทายแม่นยำน ฆางแก่งขิมสงส่า แณณผู้มีบุญ :

- ๖ ระบวระเจกมคเช้า คิมหนัก เถสิงคกกลปกัน นพเก้า
คณักนจรวาน เถาเรศ เถจลือกพลคั้นเก้า สักวคตลธว ๖
- ๗ เถจลือกคตลธวระกเก้า เวียงทวาร เบื้องซ้ายบรรพตลธว ทิศใต้
กุดจายกตลธวระกเก้า ลงสู่คินนท กอหลกฏณนได้ ยากเบือรบทศร ๖
- ๘ ทวยทวารแทนแทนหน้า ทศรทาม สิบหมื่นทวยสงคราม อักท้าว
พลทลวงกัพลทม รอนภพ โฉมจลยของทุกท้าว เษล้าภจจว ๖
- ๙ นางแพรวศรีลือกเลื้อ คักแกยง โพลทบยทิมศรีแสง ไพร่นนี้
มกคตลล็กหสาคแดง สัพคเคื่อง เกือกถ้องเป็นทิวชั้น แ่นทอมกกรรทง ๖
- ๑๐ สมตรรพาวทวยแพรว ไพรงพทวย ไครเหลือบทวนจวนทวย นือไล่
เกือแรงแวงคอบทมาย บิริกพระนท ไครเท้นแปลกปลอมให้ หันเกล้ากลงผด ๖
- ๑๑ ปางภษฏวเลดอบแล้ว ยอกร สาธุการภษฏวธว เณนเกล้า
ขอพระพ้านนทว ควองภษฏว ทวยฟังพระเศษท้าว ชีพเมื่อลาคด ๖
- ๑๒ พลบพทผจงแก่งทว เกือบมกทวย เถจลือกพลนิทวย เศวทพร้อม
ทวยทวซึ่งทวทวย แงเรียว ทกหมื่นมกทวยม่น้อม นอบเกล้าบทมกลย ๖
- ๑๓ ผู้ลือกประทุษฐีนี้ ทนทวทว คกประมำทกรทลว สัก
จำเป็นขึ้นชมชว ทลภจจกรนท ไกรังเกือกรความฟังไทชววยรอนผคณ ๖

๑ ไชยการสารศรณ ปภสโร หม่อมหลวงไกร ถ้วนหน้า
 เสด็จลงพระที่นั่งไชย ผากข้าม เสด็จพลับพลาเล็กทัก แหล่งขอสรรเสริญ
 ๑ ไกรผดศรลสิ่งให้ ลงทันที ไทษมาจออกไปฟัน เลียบเกตุ
 เปรียงเมืองสุคพมพณรุ มิกรมอก เมืองสว่างแสนโคก เพื่อไทเสด็จกต

๑ กร้องกขำมเร่แท้ จกสรวรรค มาชบชีวันสิ้น ปราบหล้า
 เลียนหนามท่อนมีฉิน ทาโทษ ชนขึ้นบ่อเงินหน้า ฟ้องพินิจเกษม :
 ๑ เสียงสรวนทุกถิ่นท้อง แดงถนน มีแต่ความเปรมกมล พริบพร้อม
 ฌวักครกชอบลเบิกกลีป งามเมื่อสุริเยศเยี่ยม ยอชโยงยุคนธร :

๑ สมนภาพทรมพฤมิพร้อม มลกรี อารณไทธิยบศิ ถ้วนหน้า
 ปราบภูพิเศกศรี ถวนีโลกย เป็นปิ่นปักไฟรฟ้า ร่มกึ่งเกษเฉลิม :

๑ คุุภราชไชยฤกษพร้อม เพลา สวมลวดพทุบาท กฤต
 ติชคนบถภายา เคียรพาค เสด็จพิเศกสมณี้ เครื่องกันพิทชีสนาน :

๑ คุุภราชสรีคกกัน แกรสงร เสียงปรีชมคิตคัง พาทษมั่ง
 โกลาทัวิงววิ สการราช ีพอพทมนณ เคกซ้อง ลวคชีโสพิศภาย :

๑ ทรลัญญูบาเหน็จผู้ ใจรักดี เจียมมาคตาคำหลัก กบี่บั้ง
 ปุญโยชยคต คักก็ พงพระหลวงนา เงินชื้อบโภกทง แนน้อยพรสนม :

- ๕ ไปรคเปวไปอยู่รั้ว รั้วขาว เมืองเอกไทจกาท ทัวทั่ว
รอบขอบเขคอยทชยา ษคัง เพญพิภพอกทัว พมัวพร้อมที่ฤทธรรษ :
- ๕ กำรลครลไคทัว วัลลทาน ฟากฝ่ายบูรทิศคณ เพริกแพรว
พระชินังกรฤคการ ปภาสท มีพระไชยกองแก้ว ธิกทองโรงธาร :
- ๕ กำหนกเคตาคลุล้วน เลทา เป็นที่ทรงวิริยา อั้งไช้
บำเพญเพิ่มผลบา รมีเมต หวงธัมมรรษให้ ล่มพันสังสาร :
- ๕ มีเจ้าพระชินังแพรว เพราพทย แกล้อมณกแสงฉาย เฟื่องพัท
เรือนทองแถวราย รวกรีน พิคเพ่งจาเวญหัท แห่ลงล้วนเคือนชม :
- ๕ ชินังเอยนแสนสนุกกั ระโศทาน ลระสิโรชประทุมมาลย ชินช้อย
บรรพตอิกอทธยาน บุษบาคี รวงกลั่นเกสรร้อย แฉ่งแย้มผกาสลอน :
- ๕ เสงเณจางมิงไม้ มีพรรณ ลระไล้กระทางเวียงวัน แฉ่งทัว
พิศเพสินสังกระสัลย รวกรีน คคคังกลนคกรกั กิ่งกั่นสาธา :
- ๕ ไสแกล้งสรรพยุดทพร้อม พนิกงาน สบหมมณเทียรบาล แฉ่งคัง
ชทาปฤกษการ กิจราช ไรกรอศักรทัง คชแกล้งอกลางลมาร :
- ๕ ไรพระโอบเวคเพียง แม่นลวรค เทาก้องเคียวเฉลิมขวัน คู่สัง
จอมภพอไถลวรค แลคณเกช พระคชแลคณครีตัง ออก้องสนองบุญ :

๕ สประคิษฐ์ศรกลกษณเชื้อ คธาธาร จัลไฟวิสมการ แฉไว้
เลียบควบหนึ่งครุฑาร สวลิกิเพิ่ม ภูคณันนคเรศไท้ แดงทงผดงการ :

๕ อุลพัทธแรกคลอกไซ้ ชัณฑ แวมกวน้องการ จินไซ้
ลัมคักรักร งามย่ำสามแซ แฉนภพนฤเบศไท้ แดงเลียงเฉลิมขวน :

๕ พระฉนวนควรค์เท จักรพาฬ เสกจประภาคแพนณ ผ่านนั
พระฉนังอลการ ยคยัง แฉนถนุคชเกษมล้ำ แฉลงล้วนลัมบรรณ :

๕ ปกรการพารโลคซุม นางจวน เทรินเคิกยลลยบขวน มิงม้วย
ป้อมรายค้ายคุน ครอบเรือน ภูณลพินก้อควย อิกทัชชยณ :

๕ อยทธาณาคุกแฉว ไพบูลย เพาะพระนเรนศร หน่อเนื้อ
เสกจจากพิณณมว ธาเทพ ฆาฆ่าเพญไฟเรื่อ ก่อตั้งแสงผล :

๕ เบญจลิลทรงฉิกยน้อย หนักคด อูปสกลอิฐกยล ึงแท
อวยทณหว้านหวผล ภูคเพิ่ม แฉกจ่ายทวพิยเหลือแล้ว เสกเบื่องฆาเพญ :

๕ พระวษาไตรภาคเชื้อ เชิญลงม แฉทงพระธรรมพทของค กล่าวไว้
นิภกธอศกทรง บินทิบาท ทยก้อเจคไท้ เพิ่มเบื่องบุญผลอง :

๕ น้อทณเป็นนิตยไท้ โภท คณธิวิเลปเทศา รื่นเก
หมึงรยคุชเปรมปรก ทุกเมื่อ ฆากหวังพึงเจ้า แฉนหล้าเลิงเฉลิม :

๖ พระองค์ทรงจักรแก้ว ครอบมา คือคพระปัทม ชิ่งลิ้น
หวงกับบ่วงรศก มุทินไทย ให้มองพิณโยพิน จากเงื้อมมือเขมู :

๖ พุทธบาทเตรียมมแท่งทั้ง มรภูม เป็นที่ขึ้นพ้านบ นอบไหว
พระเกียติเลื่องกาบ ไกรโลกย ยกย่องสักเนาให้ รุ่งเรืองสมบุรณ :

๖ พระวิหารพุทธรูปแก้ว มรภูม กุจครั้งเทวโคฟค เลื่อนหล้า
ผนสูงโลศเกรง นามก แลลือเน็คฉือพิ ครอบกันเงื้อมพะโยมบน :

๖ ภิรมครุฑทรงนาคัน กวนนิมิกน ทล้ากับภักดีเลียร เกอภัก
รัยคชชันดิยว ไกรตัก วัชรชนันรหน้า มุขแพรวพรายเลียร :

๖ ทนั้บรรธวรครุฑไท่ หวังษ คชเพชรวิสุทถ จักแก้ว
ลิ้งเลวตรเลศามเลศกทรง ครุฑธรร กุจกลอยโพยมแผ้ว แผ้วเร้งลิศกรทว

๖ เพศารการกแพรว พณภย พวงพ้อจักลิษณาย นิตรกีน
ชานทวารมุกดละสาย เพศแพรว วัชรเทริดกลเนกรัน พักพัพิมวแมน

๖ วิมลมรภูมแพรว พายไน จักรมุนพสุไพ ไวรแก้ว
ลัววรรณนาคศกแสงใส ไตรภค เกอภยพรมลวแพรว วัชรพั้งเพชฌิมภลย :

๖ เทพนมพหรมภักทรนั้ม เรียงวัน ถกครทยทนาคัน คานเคียว
ลิ้งอทธยคยีนัน เคิมค กพิณมรวัชรนเกียว กายแก้วแกมศรี :

๕ กำแพงแก้วหลบลม ว่าง นลระภาคนี้ควรเที่ยวชม กลดกสิ่ง
จำนวพิไลกผาง กระจับ สรรพเครื่องเรือนครบพร้อม เพชรพร้อมนางถวาย :

๕ พระสถูประเรวเรือง งามเภา เนกทางบรคทัษรภา มั่งเภา
เสด็จขึ้นพระวิภาตฤ เณสิมแผ่นถวคนท้าว ทั่วฟ้าธรณิน

๕ ชินภวิมเพระไต้ บริชาล สกถัยโกททกร ถ่วงไต้
ผทวณเปลี่ยนขันภน กนท้าว เป็นที่ขินคไต้ คุรทัตวิญญล :

๕ แทรลิ่งวพินพาคชัง มิเทวี กลองปรีคณคนทวี่ คำแท้
แสนลนุกอยทชยา สลักคิขิง เพชรนครวิศกรเรศเจ้า นานทกเณสิมศรี

๕ จุททมิสระสรวช เสาะคน หอไทรปฎกสรว เสกล้าง
ภทกรขวิสิธนาธรรม ประกิดก บันทิกขลวงนวิบนทัง ฝ่ายเขื่องกนทร :

๕ พระพทานถบจันทน์ เพริน เป็นที่คักขลัน ทพทัง
พระพทกัณวิมารจินทร ไภภค เส็จจาทจทพจนตรทัง ฝ่ายเขื่องบร :

๕ สมิไพพิพทรรูปแก้ว มรกฎ ไชนท่นลคณนวิธชค เนคพ่อน
มกร่มระเบบชค ยิงย้ง จัวทกเคินลวคช่อน หลักได้ขอแผนภ :

๕ เพศทาวรรณพฤกษทัช ทนปทช หญูแกทหญูผ่องทช ท่อนไค
เชิกเคริกทว่หมวกหมกษ ษนบช ษยแก่พวกทชให้ เกลื่อนกลุ้มวังกน :

๕ ยมยศหนึ่งหน้า จาณีน คนยากเพยรบกิน เกวีก้อง

เพลิงมั่งให้จันทน์ แสงสว่าง นกเขบินแว้วว กอไม้กนสาข

๖ เพื่อยไปอภัยหน้า ระทาเพลิง เพนียงพล่งพละคำเกิง ลือฟ้า
มังกรโลลพเร่ ใจหวนหวนแธ เดียวชิตตึกกมคก ไซ่แก้วกลางลณ

๗ ฤษฏมเขยเคเลียร้ง ทชาน แ่งแสงลือกลุณ ทวณ

จุมลกฐนทานมา กุเลณ สากวเมียงหม้าย ฝันพรังภานกน

๘ แสนสขาศสขคตี่เก้ นรชน แสนลนกกกเกวณน ยัวอิม

แสนลวคชทชคน จอมทช แสนเสนทชทลลน เทพแท้ภลเกษม

๙ พระปวงสกลประไพรัง แสงผล แสงพระระฆระพล เป้มจก

ทชวรังคสขทช ทลวคชทช เพนียงพล่งพละคำเกิง ลือฟ้า

๑๐ วัณวมคคตี่เก้ ไลภณ รนเขยทชทชทช แ่งทช

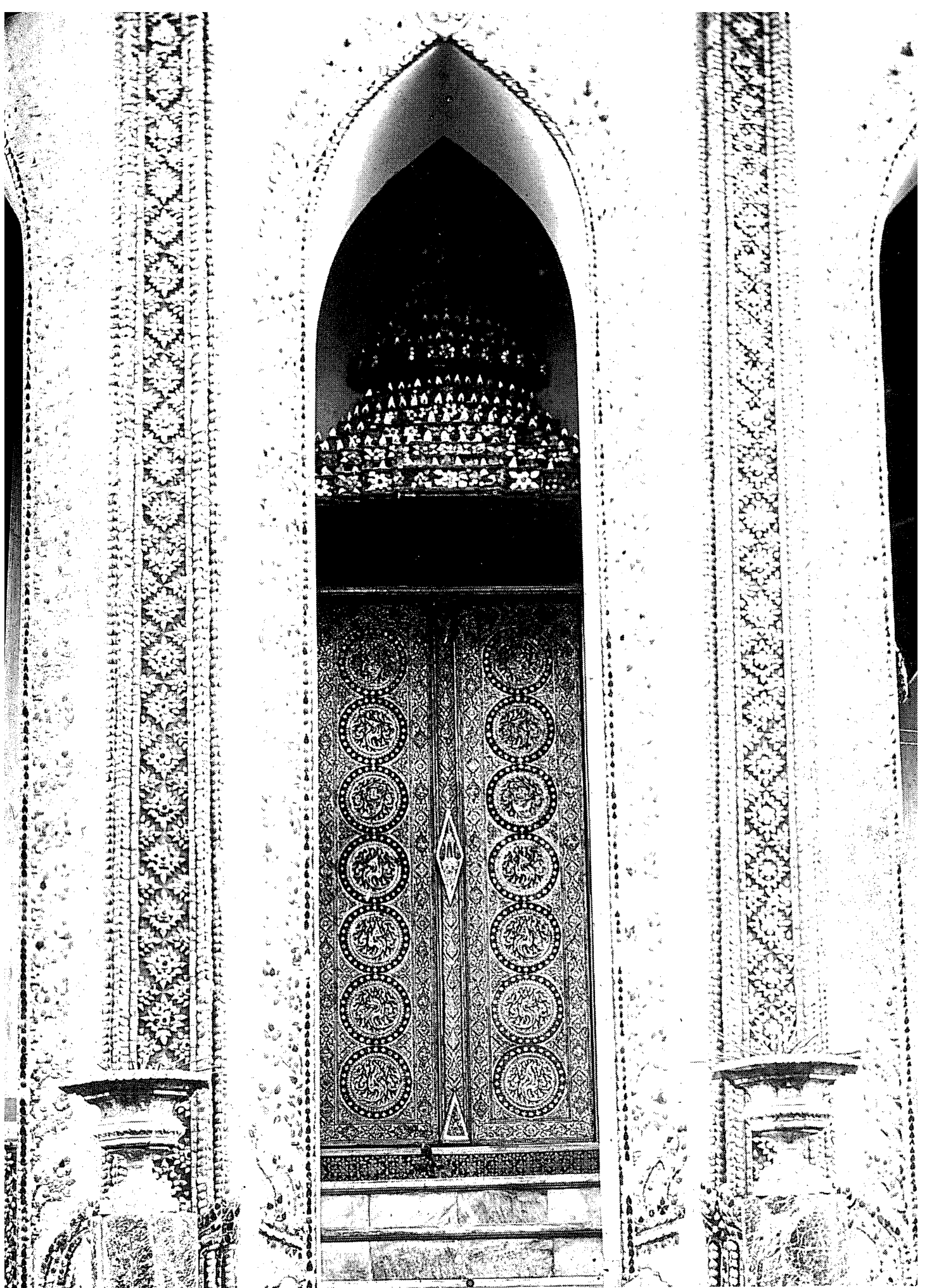
ปท ทชทชทชทช ทชทช วัณวมคคตี่เก้ เกวีก้องทชทช

๑๑ ปททชทชทชทช ทชทช ทชทชทชทช ทชทช

ทชทชทชทชทช ทชทช ทชทชทชทชทช ทชทช

๑๒ ทชทชทชทชทช ทชทช ทชทชทชทชทช ทชทช

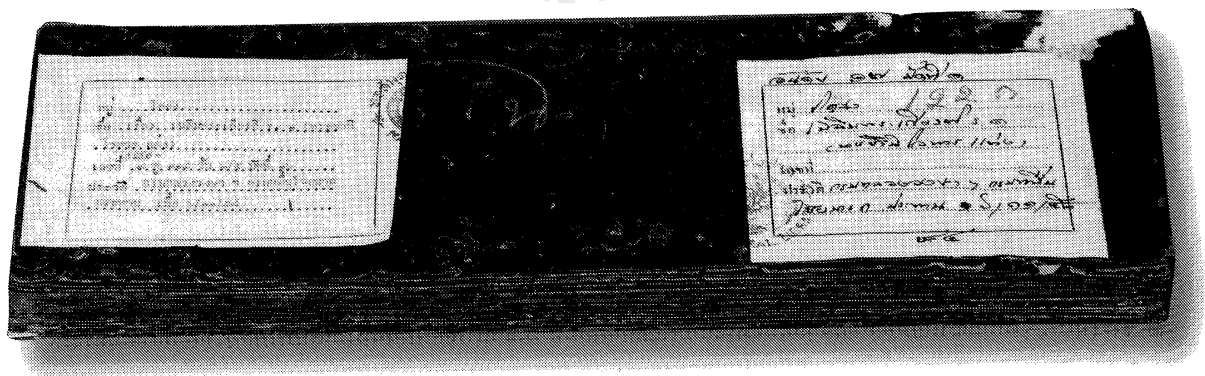
ทชทชทชทชทช ทชทช ทชทชทชทชทช ทชทช

“ พระวิหารยอด ”

ภาพถ่ายต้นฉบับสมุดไทย
เลขที่ ๑๘๐

A circular stamp of the National Library of Thailand. The outer ring contains the text "หอสมุดแห่งชาติ" (National Library) at the top and "NATIONAL LIBRARY" at the bottom, separated by two small star-like symbols. The center of the stamp features a traditional Thai illustration of a deity, likely Ganesha, seated on a throne and holding various symbolic objects.

๑ กวี	มาเมื่อถึงแก้ว	เกษมศรี
กวี	สวัสดิการนักกวี	โลกยัต
กวี	โทธีกร	ทนต์ปลงปลง
กวี	พระไกรรจน	ดุริยเจริญศรี
๑ ฤทธิ	สมพรทมนะกวี	รณศิริพระเก
ฤทธิ	กอลเกรียนกวี	รณ
ฤทธิ	ทวงทกรรนิกร	มิก
ฤทธิ	ศกศิหลกนเค	ทนต์ปลงปลง
๑ ฤทธิ	วังสงคณแก้ว	ทนต์
ฤทธิ	ทนต์ปลงปลง	ทนต์
ฤทธิ	วังสงคณแก้ว	ทนต์
ฤทธิ	ทนต์ปลงปลง	ทนต์
๑ ไร	ทนต์ปลงปลง	ทนต์
ไร	ทนต์ปลงปลง	ทนต์
ไร	ทนต์ปลงปลง	ทนต์
ไร	ทนต์ปลงปลง	ทนต์

กวี	สิทธิวิวิธวิธี	ทัก
สิทธิ	ศักดิ์สิทธิ์	ทัก
กวี	เกรงใจ	ยัก
ไร	ทันทุกท้าว	อยู่เรื่อยมาหมอลำ //

๑. ไกร กุลาอัครเวรท้าว เลิศจากวง กวัญญูถือหมักดอง เพ็ญแก้ว
 พัง เกรกรงเทพของ มาเพิ่มยอดนา ทักทักเล็ดแต่ แผลงทักเขียนเลย
 ๑. ท้องกลุ่กรทัก ทนภาพ ยกพยุทไปกรวย เล็กเลี่ยน
 กวักกรเป็นสยบ พวงทัก เพระพระเกรงแสงกรเพี้ยน วิจารณ์แก้สยบ //

๑. บัณฑิตวิจิตร กบเจ็ด กบอกรศกรเกษมเจ็ด ไพรทัก
 กระบาศทักทักเป็น ประทักโลกย์ ทักทักทักทัก แผลงทักทักเกษม //

๑. เกษมทักทักทัก รนทักทัก ทักทักทักทัก ทักทัก
 สยบทักทักทักทัก ทักทักทัก รนทักทักทักทัก ทักทักทักทัก //

๑. สยบทักทักทักทัก ทักทักทัก อักทักทักทักทัก ทักทัก
 แปทักทักทักทัก ทักทัก ทักทักทักทักทักทัก ทักทักทักทัก //

๑. พระทักทักทักทัก ไฟทัก ทักทักทักทักทักทัก ทักทัก
 รนทักทักทักทัก ทักทักทัก ทักทักทักทักทัก ทักทักทักทัก //

๑ สมณพราหมณ์พฤคิทัม ฤษฏร รัตนทอกลาธว ไรนัย
เรกรณธเกศภนรอน ทุคทักกันนภ นธรมฟมทปยอัย หยทณักทกรวณ "
๑ ไกรแรงกขพลกพล พกณ ฆนคเณทวพิยลวพ ฐิงหณ
พทวกรวิภายนค ฤษฏร ติยงกภักศกวิ ไรทกรณธกธ "

๑. อุปมาคือทักท้วง หลงรัก แลตอนเห็นทิวพฤษ ทั่วตัว
 ภูมิหลัดแก้วเสียด วิกตองหยุกเฉย เหน้แหล่กขบเค้ คุกคั่นกลวงวอ ๥
 ๑. เสียดขึ้นอิงบ่งกั้ว รวดี ทกทิวภากรี หอนเวณ
 ไหว้องทากทวนทวี่ สยงยอ ทรวงทักคึกคึกคั่น คั่นกลมโปยเทอ ๥

๑. แลนทกนแลนเทาก์ไ้ ไชยเท นรมนทธิปคินทก ไรกรพิท
 ฅงบป่นปรงอ รัชชเทพ รวราชกลเสกทัก คบร่นาปเรื่อ ๥

๑. แลนโศกปรงทขรณัน อุปมา ก้อยกรแลนโศก ภิไ้
 เทปิกเวศมกต เทียมเท ทรวงคิงพระเคอได้ รมเทกณีนเคยม ๥

๑. ไกรนไปทกรณัย ฅนณณน เทวสองตพวัน เสาพโลว
 อกเมื่องกล่ยดระดลย ไกรเลื่อมเทกนท ทรวงปดเกสร ๥ ร่มกตวิระ ๥

๑. ะยทวกรีนเคดื่อนถ้อย กำเฬ ทกฉิงทเวบวบ ทกเคื่อ
 ฅนทพณณอน ทอนเมษจัน ฅนเควจินตงเร้า แลนผืนน ๥

๑. ะยทวกรีนเคดื่อนถ้อย กำเฬ ทกฉิงทเวบวบ ทกเคื่อ
 ฅนทพณณอน ทอนเมษจัน ฅนเควจินตงเร้า แลนผืนน ๥

๑. ะยทวกรีนเคดื่อนถ้อย กำเฬ ทกฉิงทเวบวบ ทกเคื่อ
 ฅนทพณณอน ทอนเมษจัน ฅนเควจินตงเร้า แลนผืนน ๥

๑ ทวยหรรษาแปดหมื่น หอรงกมล สบหมู่หญิงงาม ชักท้าว
พลทวยหรรษา รบราฟ ไฉนของทักท้าว เลียดักท้าว ฯ
๒ บรมพรวิเศษได้ คือ แสงไฟ ทักทักที่นครแสง ไฟนั้น
เป็นกลลัทธิหกแสน สกปรกเครื่อง เกือบต้องเป็นทิวนี้ แห่ห่อปกรรณ ฯ

๓ สยวพาทศเพ็ญ ไพรพวย ไกรเลื่อนไปทวยหรรษา ท้อได้
ไกรแสงไฟทวยหรรษา บรวิชัยพระเม ไกรลงแปลงปลอมให้หนีทักทักแสง

๔ ปวงภษากรแลลอบแล้ว ถวายพร สดุดีทวยหรรษา ใต้เกลา
จอพระเมษพระเมษ ทรงทวยหรรษา ทักทักพระเมษไท้ ใต้พระเมษเมธกล ฯ

๕ พลบพลาสมเฝ้าทักทัก ทวยหรรษา สดุดีทวยหรรษา เกลาพร้อม
ทวยหรรษาทักทัก แสงวิชัย ทักทักทักทักทักทัก ทักทักทักทักทักทัก ฯ

๖ ใต้พระเมษเป็น ทักทัก ทักทักทักทักทักทัก สดุดี
ทักทักทักทักทักทัก ทักทักทักทักทักทัก ทักทักทักทักทักทัก

๗ ไพรทวยหรรษา ปักไกร บรมหมู่สวาทไกร ทักทัก
สดุดีพระเมษไกร ทักทัก สดุดีทวยหรรษา สดุดีทวยหรรษา ฯ

๘ ไกรทักทักทักทัก สดุดีทักทัก ทักทักทักทักทักทัก สดุดีทักทัก

๙ เพ็ญเมืองสกลทักทัก ทักทัก เมืองสกลทักทัก สดุดีทักทัก

๐ ก้องคำมเวกเท ทกธรรม นามวิมลิตา นกบพาล
 ใญ่เนนหม่นทอนมีด้น ทนโย ในหม่นหม่น ฟองคลื่นไถเกยมน ๗๓
 ๐ เถียงลาวทกถึนกลัง แกวทนน มีน่กลายเกยมนกล พริ้วโพธิ์
 ภูมิกกวทงอบด ฝักกลึง งามเมื่อลริเมศนงี่ยม ยอกเขี้ยวกลนรวิ
 ๐ สมณพวหมพญกัทรวิ นนทรี ตาทรนไถยบถิ ฅนทล
 ปรมกพิเศกศรี ทวกลอง ฝนอินปิกโพธิ์ ร่มกษเกษเดลิมน ๗๔
 ๐ ศุภาวโรยอุกนพวอม เพลา สมนวรกทตมณทรปภ วรุชา
 กิษณนบถาปธา เกียรทศ เสดกพิเศกถึงนถิ เถียงน่นพิศนถิน ๗๕
 ๐ เถียงกสิณกักรกัณ แกรสงว เสงประโคนกักรก ททข่มว
 ใกลทกถึนงว สกนทว โพธิ์พทมนเศกขัง สวคคิโสกลยวระ ๗๖
 ๐ ทรสพนนถนัง ใภกกร ใญ่คณตทกทหลัก กะปิง
 ใญ่โคยชคตทกท พญทวทลวณ เณอ์กอบโลกทง แสงนอยพระสนม ๗๗
 ๐ ปรกเปวไปอปรัง รัชชา เมืองเวกไทจกท ทวการ
 ทรปรปเรกอยทธา ชกขิง เพญพิลาพอกทว พวังพรหมทักทรรษ ๗๘
 ๐ กัทรสทวสแกงคัง วัฒน ทกถึปรรพทิกชน เทรวิพร
 พวอินกรทวท ปรลท มีพรโยกกองแก้ว ๐ ก้องเวรทว ๗๙

[illegible]

๕ กรีนกวอดดกรวณกนนี้ คาเน็ยรนิกรรท ทนทวปวดีไต่เต็ยร เถ็ยรคัก
คตปทษวรีนไต่เต็ยร ไกรวาก รวเรณปรรทณ มกขแพรวพลาชคตไต่เต็ยร น

๕. เพศคณกรกแพรว พรวณภพ พวงพชรกลีบดอกลั่น
กนกนภพ พรวณภพ พวงพชรกลีบดอกลั่น พรวณภพ พวงพชรกลีบดอกลั่น

๖ วัฒนวิบูลย์แพรว ทบใน จตุรภุมพรพิพิธ ไทรแก้ว
สุวรรณมณฑกทนต์โส ไตรภักย์ ไทรภักย์พรมสรแพรว รพีพิณพิณมณฑ

๘) ภาพพิมพ์หมึกกนกอันมี เรืองวรรณ ถักกรกตึกกัน กล้วยไม้
สิงคตัทธะกษัตริย์นัยน์ เก่งก่ กรากันบนเงากล้วย กล้วยแก้วเทศ

ที่แพลงแฉะหลอดลม มีวง นอดมกนกรเท็จจริง กอดกกลี
ทบวพทโยกณพ กรวแ สรรพเครื่องเรือระกบพพิ เพชรพรอมฉางอิระ

๖ พระสถปวงเวหาวิ้ง ทบม โลกทงปรกษยทท มล
เสกขบนำพระลั วิกตท โคลมแผ่นวาทลเท รุพธรรณนทท

๘. แปลตามปกติของคดีแพ่ง หาราน แก่โสดในคุกแถวถนน ซาบีบี

โรงเรียนเทศบาลวัดโพธิ์ ท่าเตียน กรุงเทพมหานคร

โรงเรียนวัด

๒
พิมพ์

ทศพร มาศศิริ

ฉบับที่ ๒๒๒๒ ๒๒ ๒๒

เวลา

11717171

779

๕. การจัดการที่ดิน ๗:๕๕

เพลงขับกล่อม

เคยพบ

244

กรมแพรรทกร

ကဏ္ဍကိန်း

1111

สงวนลิขสิทธิ์

9047

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

জনক

សម្រាប់ការសិក្សា

1024137AB 11

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พินิจ

9/6/82

142m

พระเทพมงคลวิมล

ANNALS

พิมพ์เรื่องพระไตรปิฎก

รวมรวม

ทรงพระนิพนธ์โดย

REVENUE DEPARTMENT

หอพระพิทักษ์ทรง

தகவல்

หอพระสมุดวชิรญาณ

คณบดี

มนเฑียรพิภพสถาน

โดย

ทอแพะแพะผงแพะ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

๕ รื้อนหลวมหิตยหิตนทง

ที่มีคนว่า

มองโลกกตัญญูประมาณ

กรมการ

เด็กหมักพริกขี้หนู

1764

สมุทฺตนิภาน

พจนานุกรม ปะ

๕ พระบรมเสด็จไกรเหวี่ยง
 ทกประเทกฉินลงนลย
 กอณกสุริยเดลีมภพ
 ทกประเทษภยภวเทวี

ภาพ
 สันนิโกต
 ไกรลลภ
 ไกรอนันตลลภกมล //

๖ มกามกษยฉิกไฟพรท
 นิมะนิกปรนพลย
 สรรเสริญเกรียกิตฤท
 ฉิกหมุ่กนิรท

หญิงท
 ทวทเท
 ทกเมือ
 สรรเสริญเกรียกิตฤท //

๗ งาม พระพุทธทศนไ
 งาม พระไกรวิกนภ
 งาม เมืองมิ่งแมนสร
 งาม หม่อมกษยไฟพรท

สมเด็จพระ
 เฝือกท
 สรรเสริญ
 เฝือกท //

๘ กษยไชยทกษกษ
 รดพระเกรพเกรีย
 ดยภณสังพนนอิน
 แมนหม่เจกษิกให้

สรรเสริญ
 ชิง
 เฝือกท พระ
 ชิง //

๕ รศพรไกรรคนเท
 หลกโลกยพกบเจต
 สอกระษิกรเพิ่มข้เพญ
 พทรสกนจกรมเวียง

อินแปบ
 ไล่ปล่ปล้อง
 มญฺตาล
 กภยทพรวะษา ๗

๖ พระโอรพนิกษณ
 รนมกการทวิภาสวสี
 กรินญชกเกวียกจิกรพรวที
 ปภปอสากกเกลา

กิริรา
 ทำเค
 ภาวณร
 ทนภยภนเลี่ย ๗

๖ รศพรบรมกเท
 เกดิงอธภวาทพท
 พอวยลัทธิตักท
 ทกประเทศไทขึ้น

ฉิกว
 เมคณ
 ปภยทว
 ญยโธมปทมด้อย ๗

๖ รศพรกฤษณวิภยไท
 ธิญรวัชกจกรวิชนท
 รศพรพระญาณพิณ
 เมวแพงทปรรวมกตย

ฉทมดิน
 ทมภย
 โญภท
 กตทโพภมมี ๗

๔ จอพรหมโลก ช่วยประสิทธิ์เทหกรรม กนกกลั่นหนอง วาศกนบริบูรณ์ให้	เดอหงษ์ ภาพ พทรมกย เสนาภวกลั่นวรก
๕ จอพรหมมณี เสกสกลียเดวาว เชิญช่วยพระทศรวม ยศยิ่งโคฟศก	วชิระ หยกท ผดงแผ่น ภาพ กษกรนั้นท
๖ จอพรหมมณี ในกนกกรรม ปลั่งกนกมณีนภพ กนกศก	กนก กนก กนก กนก
๗ จอพรหมมณี จอพระเทวกรรม อนันตกรรม กนก	กนก กนก กนก กนก

“ ชุ่มบฏขรหอพระมณเฑียรธรรมภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ”

